

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΕΜΦΥΛΗ ΒΙΑ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ:
Η ΑΝΤΙΚΑΤΑΠΙΕΣΤΙΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΜΟΥΝΤΟΥΡΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ (Α.Μ.: 671/19671066)

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΔΕΔΟΤΣΗ ΣΟΦΙΑ

ΑΙΓΑΛΕΩ, 2023

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright ©[Αντώνιος Μουντούρης, 2023]

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής δεν δηλώνει απαραίτητως την αποδοχή των απόψεων του/της συγγραφέα/ των συγγραφέων.

Υπεύθυνη Δήλωση

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας αυτής της πτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια που προσφέρθηκε στην εκπόνησή της αναγνωρίζεται και αναφέρεται στο κείμενο. Επιπλέον, αναφέρονται όλες οι βιβλιογραφικές πηγές που αξιοποιήθηκαν, πρωτογενείς και δευτερογενείς, είτε η συμβολή τους παρατίθεται επακριβώς ως απόσπασμα είτε ως παράφραση.

Ο συγγραφέας της εργασίας

Μουντούρης Αντώνιος

UNIVERSITY OF WEST ATTICA

**SCHOOL OF ADMINISTRATIVE, ECONOMICS AND
SOCIAL SCIENCES**

DEPARTMENT OF SOCIAL WORK

**GENDER-BASED VIOLENCE, SOCIAL
WORK AND GREEK SOCIAL REALITY:
THE ANTI-OPPRESSIVE POTENTIAL**

FINAL YEAR PROJECT REPORT

MOUNTOURIS ANTONIOS (STUDENT I.D.: 671/19671066)

SUPERVISOR: DEDOTSI SOFIA

EGALEO, 2023

Αξιολογητής 1- Επιβλέπουσα καθηγήτρια	Αξιολογητής 2	Αξιολογητής 3

Ἡ μαύρη σου ἢ Μοῖρα
σὲ κυνηγᾷ. Ἐπλάκωσεν ἡ ὥρα! — Ἦλθα, πόρνη!
Ἴδού! Τὰ ἐξεβρίζωσα τὰ μάγια τῆς καρδιάς μου,
τὰ ἄματιά σου! Τὴν κλίνην σου, ποῦ ἔλερωσ' ἀνομία,
μὲ τ' ἄνομον τὸ αἷμά σου ἀπόψε θὰ τὴν βάψω!

William Shakespeare, Othello,

Πράξι Ε', Σκηνή Α'

Μετάφραση: Δημήτριος Βικέλας

Περίληψη

Η παρούσα πτυχιακή εργασία πραγματεύεται το φαινόμενο της έμφυλης βίας στην Ελλάδα και πώς αυτή αντιμετωπίζεται στον χώρο της Κοινωνικής Εργασίας υπό το πρίσμα της Αντικαταπιεστικής Προσέγγισης. Αρχικά, εξετάζεται η έκταση του φαινομένου της έμφυλης βίας στο εγχώριο, ευρωπαϊκό και διεθνές γίνεσθαι, ενώ ταυτόχρονα αποσαφηνίζονται βασικές έννοιες που χρησιμοποιούνται στην εργασία, όπως «επιζώσα», «καταπίεση», «διαθεματικότητα» κ.ά. Στο σημείο αυτό επιχειρείται μέσω μιας σύντομης ιστορικής αναδρομής της Κοινωνικής Εργασίας να καταδειχθεί πώς η Κριτική Κοινωνική Εργασία άνοιξε νέους δρόμους ερμηνείας και αντιμετώπισης του φαινομένου. Έπειτα, παρουσιάζονται σε αδρές γραμμές οι βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις του φαινομένου της έμφυλης βίας, καθώς και το νομικό πλαίσιο (με έμφαση στο ελληνικό) και οι διεθνείς συμβάσεις που διέπουν και καθορίζουν την αντιμετώπισή του. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στον όρο «γυναικοκτονία» και στη χρήση του στην καθημερινή και νομική γλώσσα. Έμφαση δίνεται, επίσης, στο πώς οι διάφορες μορφές έμφυλης βίας αναπαρίστανται στην ελληνική κοινωνική πραγματικότητα, με εστίαση στον λόγο που παράγεται στα ΜΜΕ και τις τέχνες. Επιπλέον, διερευνάται το έργο και ο ρόλος των κοινωνικών λειτουργών στις υπηρεσίες που απευθύνονται σε επιζώσες έμφυλης βίας. Στη συνέχεια, γίνεται παρουσίαση των θεωρητικών καταβολών της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας και παρουσιάζονται τα βασικά θεωρητικά της μοντέλα και η σύνδεσή της με την έμφυλη βία. Με βάση αυτά προτείνεται η συνεργασία, υπό το πρίσμα της Αντικαταπιεστικής Προσέγγισης, κοινωνικών λειτουργών και επιζωσών έμφυλης βίας στα διάφορα επίπεδα δραστηριοποίησης των κοινωνικών λειτουργών, ενώ αναδεικνύονται και οι ιδιαίτερες προκλήσεις που μπορεί να προκύψουν από την συνεργασία αυτή εντός του ελληνικού περιβάλλοντος.

Λέξεις κλειδιά: Έμφυλη βία, Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία, Γυναικοκτονία, Διαθεματικότητα,

Abstract

This thesis discusses the phenomenon of gender-based violence in Greece and how Social Work responds in the light of the Anti-Oppressive Approach. First, the extent of the phenomenon of gender-based violence in the national, European and international context is examined, while at the same time basic concepts used in the work are clarified, such as "survivor", "oppression", "intersectionality", etc. At this point, an attempt is made through a brief historical review of Social Work to show how Critical Social Work opened new ways of interpreting and dealing with the phenomenon. Then, the main theoretical approaches to the phenomenon of gender-based violence, as well as the legal framework (with an emphasis on the Greek one) and the international conventions that govern and determine its treatment, are presented in broad terms. Special mention is made of the term "femicide" and its use in everyday and legal language. Emphasis is also placed on how the various forms of gender-based violence are represented in the Greek social reality, with a focus on the discourse produced in the media and the arts. In addition, the work and role of social workers in services aimed at survivors of gender-based violence is explored. Then, the theoretical underpinnings of Anti-Oppressive Practice (AOP) are presented as well as its basic theoretical models and its connection with gender-based violence. Based on these, the collaboration of social workers and survivors of gender-based violence, in the light of the Anti-Oppressive Approach, is proposed at the various levels of activity of social workers, while the special challenges that may arise from this cooperation within the Greek environment are highlighted.

Key words: Gender- Based Violence, Anti – Oppressive Practice, Femicide, Intersectionality

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη.....	iii
Abstract	iv
Πίνακας Περιεχομένων	v
Εισαγωγή	1
Κεφάλαιο 1.....	7
1.1 Έμφυλη Βία στην Ελλάδα.....	7
1.1.1 Έκταση του φαινομένου στην Ελλάδα	7
1.1.2 Η θέση της χώρας σε σχέση με τα διεθνή και ευρωπαϊκά δεδομένα	12
1.2 Αποσαφήνιση όρων και εννοιών	14
1.2.1 Τι είναι η «έμφυλη βία»;.....	14
1.2.2 Η Θηλυκότητα στην Έμφυλη Βία: Θύμα ή Επιζώσα;	18
1.2.3 Οι Απαρχές της Κοινωνικής Εργασίας: Από τις Φιλανθρωπικές Οργανώσεις στην Κριτική Κοινωνική Εργασία.	21
1.2.4 Η κοινωνική εργασία μέσα από το πρίσμα της αντικαταπιεστικής πρακτικής. Πώς ορίζεται η «διάκριση», η «καταπίεση» και η «αντικαταπιεστική πρακτική»;	24
1.2.5 Διαθεματικότητα και κοινωνική εργασία: Το φύλο, η φυλή και η τάξη ως συν-δημιουργοί σχέσεων καταπίεσης	30
Κεφάλαιο 2.....	34
2.1 Θεωρητικές Προσεγγίσεις της Έμφυλης Βίας	34
2.1.1 Ψυχολογικές Προσεγγίσεις	34
2.1.2 Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις	36
2.1.3 Φεμινιστικές Προσεγγίσεις	39
2.2 Νομικό Πλαίσιο	41
2.2.1 Διεθνείς Συμβάσεις	41
2.2.2 Ελληνικό Νομικό Πλαίσιο.....	44
2.2.3 Η Συζήτηση γύρω από τον όρο «γυναικοκτονία»	48
2.3 Κοινωνικές Αναπαραστάσεις της Έμφυλης Βίας.....	51
2.3.1 Η έρευνα γύρω από τις αναπαραστάσεις του φύλου και της βίας	51
2.3.2 Περιπτώσεις έμφυλης βίας στην Ελλάδα και η προβολή τους μέσα από τα ελληνικά ΜΜΕ.....	54
2.4 Κοινωνική Εργασία και Έμφυλη Βία.....	58
2.4.1 Οι Υπηρεσίες που Απευθύνονται σε Επιζώσες Έμφυλης Βίας.....	58
Κεφάλαιο 3.....	63
3.1 Φιλοσοφικές και Ιδεολογικές Επιρροές της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας	63

3.1.1 Θεωρητικά Θεμέλια της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας	63
3.1.2 Η Ηθική στην Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία	66
3.2 Θεωρητικά Μοντέλα της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας	68
3.2.1 Το Μοντέλο του Thomson (PCS model)	69
3.2.2 Το μοντέλο Αντικαταπιεστικής Πρακτικής της Dominelli (2002)	72
3.2.3 Το μοντέλο της (αντί)καταπιεστικής πρακτικής Dedotsi (2015)	74
3.2.4 Το Μοντέλο Φεμινιστικής Θεραπείας της Brown (2011)	77
3.3. Χτίζοντας την καταπίεση: Η έμφυλη βία στο πλαίσιο των καταπιεστικών δομών και σχέσεων.....	80
Κεφάλαιο 4	88
4.1 Μίκρο-επίπεδο: Κοινωνικός/-ή Λειτουργός και Επιζώσα.....	89
4.2 Μεσο-επίπεδο: Κοινότητα, Δομές και Κινήματα	93
4.3 Μάκρο-επίπεδο: Το Κράτος, ο Λόγος, η Κοινωνική Εργασία	97
4.4 Η Αντικαταπιεστική Προσέγγιση και η Αξία της ως Θεωρητικό Εργαλείο	100
Συμπεράσματα	102
Βιβλιογραφικές Αναφορές	108
Ελληνόγλωσσες Αναφορές.....	108
Ξενόγλωσσες Αναφορές.....	113

Εισαγωγή

Αφορμή για την συγγραφή της παρούσας εργασίας έχει αποτελέσει η ραγδαία αύξηση των ειδήσεων που αφορούν σε περιστατικά έμφυλης βίας ακόμη και γυναικοκτονίες, στην Ελλάδα. Η ταχεία ανάπτυξη της ειδησεογραφίας που αφορά σε περιστατικά βίας λόγω φύλου, τα τελευταία περίπου πέντε χρόνια, έχει προκαλέσει ένα μεγάλο κύκλο συζητήσεων στην Ελλάδα σχετικά με την θέση που κατέχει η γυναίκα στην ελληνική κοινωνία, φτάνοντας, μάλιστα, και σε παρέμβαση του Συνδέσμου Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος (2022). Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, γίνεται σαφές πως το ζήτημα της έμφυλης βίας έχει αποτελέσει πηγή προβληματισμού στην ελληνική κοινωνία αλλά ταυτόχρονα έχει δημιουργήσει και την ανάγκη στον κλάδο της Κοινωνική Εργασίας, για σαφή τοποθέτηση απέναντι στο φαινόμενο και για ανάληψη δράσης και δημιουργίας προτάσεων για την καταπολέμησή του.

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να εξεταστεί το φαινόμενο της έμφυλης βίας, όπως αυτό δείχνει να παρουσιάζεται σήμερα στον ελλαδικό χώρο, υπό το πρίσμα που προσφέρει η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία. Η επιλογή αυτής της προσέγγισης της Κοινωνικής Εργασίας γίνεται σκόπιμα, αφού αποτελεί μία προσέγγιση που εμφανίζεται ελάχιστα στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφία, η οποία όμως παρέχει ιδιαίτερα χρήσιμα εργαλεία για την κατανόηση των καταπιεστικών δομών και σχέσεων, καθώς και της σημασίας των ταυτοτήτων στην δημιουργία της καταπίεσης. Η έμφυλη βία αποτελεί μια κατεξοχήν μορφή καταπίεσης που στηρίζεται σε βασικά ταυτοτικά στοιχεία των ανθρώπων και άρα η αξιοποίηση της Αντικαταπιεστικής Προσέγγισης μπορεί να αποδειχθεί χρήσιμη για την ερμηνεία της έμφυλης βίας αλλά και την αντιμετώπισή της. Ως εκ τούτου προκύπτουν δύο βασικά ερευνητικά ερωτήματα τα οποία επιχειρεί να επεξεργαστεί η παρούσα εργασία. Το πρώτο (α) πώς η έμφυλη βία νοηματοδοτείται σύμφωνα με την Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία και το δεύτερο (β) με το αν είναι εφικτό να

εφαρμοστούν πρακτικές της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας στο ελληνικό πλαίσιο παροχής υπηρεσιών προς επιζώσες έμφυλης βίας.

Προκειμένου να απαντηθούν τα ανωτέρω ερωτήματα πραγματοποιήθηκε επισκόπηση της βιβλιογραφίας με σκοπό την κατά το δυνατόν ευρύτερη παρουσίαση των δύο βασικών αντικειμένων: της έμφυλης βίας και της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας. Η αναζήτηση των πληροφοριών, η επιλογή των βιβλιογραφικών πηγών και ο τρόπος παρουσιάσής τους έγινε με βασική αναφορά την έρευνα των Arksey & O'Malley (2005), η οποία αποτέλεσε και το κύριο μεθοδολογικό εργαλείο της εργασίας. Η επιλογή αυτή, δεν έγινε τυχαία, καθώς σκοπός των μελετών ανασκόπησης πεδίου¹ είναι η αποτύπωση των βασικών σημείων που προσδιορίζουν το προς εξέταση θέμα και η παρουσία του στην βιβλιογραφία. Σε συμφωνία με αυτό, σκοπός που συμπίπτει με τον στόχο της εργασίας να παρουσιάσει τις ορισμένες διαστάσεις της έμφυλης βίας και της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας και να εξετάσει το κατά πόσο ερευνητικά αυτά τα δύο θεματικά πεδία συναντώνται στην βιβλιογραφία. Για την αναζήτηση πληροφοριών σχετικά με αυτά τα δύο πεδία αξιοποιήθηκαν ακαδημαϊκά συγγράμματα και επαγγελματικά εγχειρίδια, πραγματοποιήθηκε αναζήτηση άρθρων σε επιστημονικά περιοδικά στο διαδίκτυο (αξιοποιώντας μηχανές αναζήτησης όπως τα Google Scholar, Science Direct, Heallink, ResearchGate κλπ.), ερευνήθηκαν νομικά κείμενα τόσο της Ελλάδας όσο και της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τέλος αξιοποιήθηκαν τεκμήρια, όπως π.χ. δημοσιογραφικό υλικό δημοσιευμένο σε ιστοσελίδες εφημερίδων.

Σε αυτό το σημείο κρίνεται σημαντικό, εφόσον η παρούσα πτυχιακή εργασία εστιάζει στην διαθεματικότητα και υιοθετεί μία διαθεματική οπτική απέναντι στην έμφυλη βία και την καταπίεση που υφίστανται οι θηλυκότητες γενικότερα, να αποσαφηνιστεί η θεσιακότητα (positionality) του συντάκτη της εργασίας. Σκοπός αυτού του προσδιορισμού είναι η αναγνώριση των δεδομένων περιορισμών που προκύπτουν από το ευρύτερο κοινωνικό-πολιτικό περιβάλλον στο οποίο διαβιεί ο συντάκτης, επηρεάζοντας τον τρόπο με τον οποίο αντικρίζει και αναλύει τόσο την

¹ Με αυτόν τον όρο μεταφράζουν οι Ατσικπάση & Φωκίδης (2021) τον όρο "scoping studies" των Arksey & O'Malley (2005).

έμφυλη βία όσο και την Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία ως θεωρία και ως πρακτική (Qin, 2016). Έτσι λοιπόν, ο συντάκτης της εργασίας αυτοπροσδιορίζεται ως λευκός, cis, Έλληνας άντρας, μη ανάπηρος, με καταγωγή από μία μάλλον μικροαστική οικογένεια της ελληνικής επαρχίας. Τα ταυτοτικά αυτά στοιχεία, εκτιμάται πως έχουν επηρεάσει αναπόφευκτα τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζονται τα ζητήματα που εξετάζει η παρούσα εργασία, ταυτόχρονα όμως αποτέλεσαν και σημαντικό κίνητρο του συντάκτη για την εκκίνηση της εργασίας αυτής. Το γεγονός ότι ο συντάκτης της εργασίας βρίσκεται σε μία θέση σχετικά προνομιούχα (και σίγουρα περισσότερο από της θηλυκότητας που έχουν υποστεί έμφυλη βία, οι οποίες και βρίσκονται στο επίκεντρο της εργασίας αυτής) τον έθετε σε όλη την διάρκεια των φοιτητικών του χρόνων σε μία θέση πλημμελούς κατανόησης των πολλαπλών καταπιέσεων και κυρίως του διαρκούς φόβου που διακατείχε σε πληθώρα περιστάσεων κοντινές προς αυτόν θηλυκότητες (κυρίως συνομήλικες γυναίκες, συμφοιτήτριες). Μέσα από σειρά μακροσκελών συζητήσεων και αναλύσεων και με σταδιακή μετατόπιση του συντάκτη σε μια σειρά ζητημάτων που αφορούσαν την καταπίεση, προέκυψε το ειλικρινές ενδιαφέρον εξέτασης, σε ακαδημαϊκό πια επίπεδο, των δύο αυτών ζητημάτων, της έμφυλης βίας και της έμφυλης καταπίεσης. Σε αυτό το σημείο, μάλιστα, ο συντάκτης αισθάνεται την ανάγκη να ευχαριστήσει από καρδιάς τις φίλες και συμφοιτήτριες του που του παρακίνησαν το ενδιαφέρον, την αδελφή του που πάντα φροντίζει να τον καθοδηγεί με σεβασμό και φροντίδα και τους αδελφικούς του φίλους που τον συνόδεψαν με τις συζητήσεις τους στο ταξίδι που συνέθεσε τελικά αυτήν την εργασία.

Πριν παρουσιαστούν συνοπτικά τα κεφάλαια της εργασίας, είναι αναγκαίο να γίνει αναφορά στους περιορισμούς της παρούσας εργασίας αλλά και σε κάποιες βασικές επιλογές που την χαρακτηρίζουν. Βασικός περιορισμός της εργασίας, είναι το γλωσσικό εμπόδιο, αφού το υλικό που χρησιμοποιήθηκε για την δημιουργία της είναι αποκλειστικά αγγλόγλωσσο και ελληνόγλωσσο, που είναι και οι μόνες γλώσσες τις οποίες γνωρίζει επαρκώς ο συντάκτης της. Έτσι, οποιοδήποτε αλλόγλωσσο υλικό απορρίφθηκε (ενδεικτικά αναφέρεται η πλούσια ισπανόγλωσση βιβλιογραφία). Επίσης άλλος ένας περιορισμός είναι το γεγονός πως οι αναφορές

και η συζήτηση γύρω από την έμφυλη βία αφορούν σχεδόν αποκλειστικά γυναίκες, οι οποίες αποτελούν και το μεγαλύτερο μέρος της επιστημονικής έρευνας γύρω από την έμφυλη, συντροφική και ενδοοικογενειακή βία (Gender- Based Violence, Intimate Partner Violence & Domestic Violence). Κατά συνέπεια δεν δημιουργούνται προνομιακές συνθήκες ανάδειξης λεπτομερών στοιχείων που αφορούν την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα και τα trans και queer άτομα πιο συγκεκριμένα, αφού οι έρευνες που αφορούν την βία προς αυτά τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα φαίνεται να έχουν δημιουργήσει ένα ξεχωριστό ερευνητικό πεδίο που χρησιμοποιεί διαφορετικές ορολογίες που δεν συμπίπτουν με τον τρόπο με τον οποίον παράγεται η πλειονότητα των ερευνών που αφορούν σε βία κατά των γυναικών. Παρόλα αυτά, έχει επιλεγθεί στο σύνολο της εργασίας όταν γίνονται γενικές αναφορές που αφορούν στις επιζώσες ή στα άτομα που στοχοποιεί η έμφυλη βία, να γίνεται χρήση του όρου «θηλυκότητα» έναντι του όρου «γυναίκα». Αυτή η επιλογή έγινε για δύο λόγους. Ο πρώτος λόγος, είναι πως σκοπός της εργασίας είναι να αρθρώσει έναν πιο συμπεριληπτικό λόγο, θεωρώντας πως τόσο cis γυναίκες όσο και ΛΟΑΤΚΙ+ θηλυκότητες μπορούν να βρουν στοιχεία εντός της εργασίας τα οποία αισθάνονται ότι τα αφορούν άμεσα. Ο δεύτερος, πιο πρακτικός λόγος, είναι πως ο όρος «θηλυκότητα», όντας πιο ευρύς, μπορεί να καλύπτει και τα κορίτσια και τις έφηβες κοπέλες, διευκολύνοντας έτσι την συγγραφή της εργασίας και την ροή ανάγνωσης του κειμένου. Πρέπει να διευκρινιστεί, ωστόσο, πως η εργασία δεν στοχεύει να κάνει χρήση λάθος φύλου (misgendering) προς καμία κοινωνική ομάδα.

Στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας πτυχιακής εργασίας, πραγματοποιείται μία σύντομη έκθεση της έκτασης του φαινομένου της έμφυλης βίας και των διαφόρων διαστάσεών της, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Στη συνέχεια, πραγματοποιείται αποσαφήνιση και ανάλυση της βασικής ορολογίας που χρησιμοποιεί η εργασία, ενώ επίσης ορίζονται και οι βασικές έννοιες προς περιγραφή και επεξεργασία, δηλαδή η έμφυλη βία και η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία. Παράλληλα, γίνεται μία ιστορική αναδρομή στην γέννηση της Κοινωνικής Εργασίας και διερευνάται ο καταπιεστικός ή αντί-καταπιεστικός ρόλος των κοινωνικών λειτουργιών μέσα από ιστορικά παραδείγματα. Η αναδρομή αυτή φτάνει ως την εμφάνιση της Κριτικής Κοινωνικής Εργασίας και την ανάδυση των

διαφόρων ρευμάτων της (ένα από τα οποία είναι και η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία) και εξετάζει το πώς αυτά διαμορφώνουν και μεταβάλλουν σήμερα την επιστήμη της Κοινωνικής Εργασίας.

Το δεύτερο κεφάλαιο στοχεύει στην διεξοδικότερη παρουσίαση του φαινομένου της έμφυλης βίας ξεκινώντας από τις περιγραφές και τις ερμηνείες των κυρίαρχων επιστημονικών προσεγγίσεων (ψυχολογικών, κοινωνιολογικών και φεμινιστικών). Σε επόμενη ενότητα παρουσιάζονται οι περιγραφές νομικών κειμένων και διακρατικών συμβάσεων για την έμφυλη βία. Σε αυτό το πλαίσιο συζητιέται και η περίπτωση του όρου «γυναικοκτονία» και της ευρύτερης συζήτησης που υπάρχει γύρω από την νομική διάσταση του όρου. Στην τρίτη ενότητα του κεφαλαίου διερευνάται ο τρόπος με τον οποίο η έμφυλη βία αναπαρίσταται μέσα από το πώς αναπαράγουν σχετικές ειδήσεις τα ΜΜΕ της Ελλάδας αλλά ακόμα και το πώς παρουσιάζεται μέσα από τις τέχνες. Στην τέταρτη και τελευταία ενότητα του κεφαλαίου, γίνεται μια παρουσίαση ορισμένων δεδομένων σχετικά με τον ρόλο και τις στάσεις των κοινωνικών λειτουργών απέναντι στην έμφυλη βία, η σχέση που αναπτύσσουν με τις επιζώσες έμφυλης βίας αλλά και ποιες και τί είδους υποστηρικτικές δομές υπάρχουν για τις επιζώσες έμφυλης βίας.

Το τρίτο κεφάλαιο της εργασίας αποσκοπεί στην παρουσίαση των βασικών ιδεών της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας και την σχέση αυτής με την έμφυλη βία. Σε αυτό το πλαίσιο διερευνώνται οι θεωρητικές και φιλοσοφικές της ρίζες, καθώς επίσης και οι θεμελιώδεις ηθικές της θέσεις. Στη συνέχεια περιγράφονται ορισμένα βασικά θεωρητικά μοντέλα της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας όπως και μοντέλα τα οποία μπορεί να είναι χρήσιμα για την ανάλυση της έμφυλης βίας και τον σχεδιασμό παρεμβάσεων. Το τρίτο κεφάλαιο κλείνει με την σύνδεση της έμφυλης βίας με την Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία, μέσω της ανάλυσης των διαφόρων μορφών της με βάση την θεωρία των «πέντε προσώπων την καταπίεσης» της Young (1992).

Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας γίνεται μια προσπάθεια συνδυασμού όλων των προηγούμενων ζητημάτων που αναπτύχθηκαν στην εργασία, με απώτερο σκοπό μια αδρά διατυπωμένη θεωρητική πρόταση

αξιοποίησης της Αντικαταπιεστικής Προσέγγισης στην συνεργασία με επιζώσες έμφυλης βίας. Η πρόταση αυτή διαιρείται σε τρία επίπεδα (μικρο-, μέσο- και μακρο – επίπεδο) στα οποία επιχειρείται η χρήση των εργαλείων της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας στην περίπτωση της έμφυλης βίας, λαμβάνοντας βέβαια υπόψη τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής πραγματικότητας. Τονίζεται, τέλος, η ανάγκη για ταυτόχρονη δράση σε όλα τα επίπεδα δραστηριοποίησης των κοινωνικών λειτουργών με στόχο την καταπολέμηση των καταπιέσεων που υπέστησαν και εξακολουθούν να υφίστανται οι επιζώσες έμφυλης βίας.

Κεφάλαιο 1

1.1 Η Έμφυλη Βία στην Ελλάδα

1.1.1 Έκταση του φαινομένου στην Ελλάδα

Αποτελεί κοινό σημείο, στην αναφερόμενη σε αυτή την εργασία βιβλιογραφία, η εκτίμηση ότι περίπου μία στις τρεις γυναίκες σε όλο τον κόσμο έχει δεχτεί κάποια μορφή έμφυλης βίας, τουλάχιστον μία φορά στη ζωή της (World Health Organization, n.d.)². Επίσης, φαίνεται πως κατά κανόνα η βία αυτή προέρχεται από νυν ή πρώην σύντροφο/σύζυγο της κακοποιημένης θηλυκότητας ή από άτομο του στενού οικογενειακού της περιβάλλοντος. Από τις παραπάνω διαπιστώσεις προκύπτει πως για πληθώρα λόγων, το σπίτι στο οποίο διαμένει μια θηλυκότητα αποτελεί και τον πιθανότερο τόπο να δεχθεί οποιουδήποτε είδους κακοποιητική συμπεριφορά (Heise, Ellsberg & Gottmoeller, 2002; Κανδυλάκη, 2005; Χατζηφωτίου, 2005; Chatzifotiou & Dobash, 2001; Giddens, 2009; Russo & Pirlott, 2006; Χατζηφωτίου, 2021; Niraki, 2023). Το σπίτι, ωστόσο, εάν και χαρακτηρίζεται ως το «επικινδυνότερο» μέρος για να υποστεί μια θηλυκότητα κάποια μορφή έμφυλης βίας, δεν αποτελεί το μοναδικό μέρος. Πέρα από δημόσιους χώρους όπου σημειώνονται ανά διαστήματα αντίστοιχα περιστατικά, το εργασιακό περιβάλλον φαίνεται επίσης να αποτελεί τόπο όπου συχνά οι γυναίκες έρχονται αντιμέτωπες με παρενοχλητικές και βίαιες συμπεριφορές, με μία στις δέκα γυναίκες να αναφέρουν (διεθνώς) πως έχει δεχθεί επίθεση στον χώρο εργασίας της από προϊσταμένους ή συναδέλφους της (Μοσχοβάκου & Παπαγιαννοπούλου, 2022).

Η έμφυλη βία αποτελεί ένα πεδίο έρευνας που έχει αρχίσει να αναπτύσσεται σε διεθνές επίπεδο περίπου σαράντα χρόνια, με πληθώρα ερευνών

² Π.Ο.Υ. στο σχετικό λήμμα “Violence Against Women”. https://www.who.int/health-topics/violence-against-women#tab=tab_1 (Πρόσβαση: 19/09/2023)

και εκθέσεων από κρατικούς και διεθνείς οργανισμούς. Στην Ελλάδα παρόλα αυτά μέχρι και την δεκαετία του 2000 περιγράφεται ως ένα πεδίο έρευνας που είναι ιδιαίτερα και υποαναφερόμενο και υπομελετημένο (Τσιγκρής, 2001; Chatzifotiou & Dobash, 2001; Χατζηφωτίου, 2021) κάτι το οποίο έχει δυσκολέψει αρκετά την αποτύπωση μιας ξεκάθαρης εικόνας της έκτασης του προβλήματος στην χώρα. Το γεγονός της υποαναφορικότητας και της ανεπαρκούς μελέτης σχετίζεται έντονα με το ελληνικό πολιτισμικό περιβάλλον, αφού μέχρι και σήμερα επικρατεί η πεποίθηση πως ότι συμβαίνει εντός της οικογένειας, είναι θέμα της οικογένειας και μόνο (Χατζηφωτίου, 2021; Chatzifotiou & Dobash, 2001; Poteyeva & Wasileski, 2016). Μάλιστα, η πεποίθηση αυτή δεν αφορά μόνο τον γενικό πληθυσμό της χώρας αλλά φαίνεται να διέπει και τους θεσμικούς φορείς του ελληνικού κράτους, όπως π.χ. την Αστυνομία (Paramichail, 2019; Κανδυλάκη, 2005; Chatzifotiou, 2003). Ενδεικτικό επίσης της αποδοχής της θέσης αυτής η οποία κρατάει κρυφή την έμφυλη βία, είναι το γεγονός πως εάν και ο παλαιός θεσμός της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων (σήμερα Γενική Γραμματεία Ισότητας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων), δημοσίευσε ετήσια έκθεση για την εμφάνιση του φαινομένου της έμφυλης βίας στην χώρα, αλλά και την κρατική ανταπόκριση στο φαινόμενο, μόλις το 2019, στα πλαίσια εφαρμογής των δεσμεύσεων του Ελληνικού Κράτους, με την υπογραφή της «Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης» (Τσακιστράκη, 2022).

Έχοντας ήδη λοιπόν μία εικόνα των δυσκολιών της αποτύπωσης της πλήρους εικόνας και της έκτασης των φαινομένων έμφυλης βίας στην χώρα, θα ακολουθήσει μια συνοπτική παρουσίαση των πιο επικαιροποιημένων στοιχείων αλλά και τα «γκρίζα» σημεία τους. Τα στοιχεία αυτά έχουν επηρεαστεί καθοριστικά από την περίοδο των κατασταλτικών μέτρων που έλαβε η ελληνική κυβέρνηση (lockdowns) για την αντιμετώπιση της πανδημίας COVID-19. Η Niraki (2023) αναφέρει πως η περίοδος αυτή, λόγω των περιοριστικών μέτρων προκάλεσε μια «κρυφή» πανδημία όπως αναφέρθηκε από τα ΜΜΕ, αυτή της έμφυλης βίας. Η αύξηση των κλήσεων στην γραμμή βοήθειας της ΓΓΔΟΠΙΦ (15900) συνέπεσε όμως και με την άνοδο μιας έντονα συντηρητικής ρητορικής η οποία αμφισβητεί έντονα, κεκτημένα δεκαετιών του φεμινιστικού κινήματος, όπως το δικαίωμα στην άμβλωση ή τη ψήφιση του νόμου περί υποχρεωτικής συνεπιμέλειας (Ν.4800/2021). Η άνοδος αυτής της ρητορικής στον δημόσιο διάλογο ενδεχομένως να αποτελεί και έναν δείκτη του που

βρίσκεται σήμερα η ελληνική κοινωνία ως προς τις απόψεις της σχετικά με την θηλυκότητα και την έμφυλη βία και πιθανά να σχετίζεται και με το πως καταγράφεται η πορεία της έμφυλης βίας στην χώρα (Niraki, 2023). Αξίζει επίσης να σημειωθεί πως η εικόνα αυτή δεν αφορά μόνο την Ελλάδα. Οι Παπαγιαννοπούλου & Μοσχοβάκου (2022) περιγράφουν το πώς η συνθήκη αναγκαστικού περιορισμού της περιόδου της πανδημίας COVID – 19 έχει επιδεινώσει σημαντικά την ζωή των θηλυκοτήτων της Λατινικής Αμερικής. Ωστόσο, η σκοτεινή αυτή συνθήκη δημιούργησε και μια προοπτική ανανέωσης της ρητορικής και των διεκδικήσεων των τοπικών φεμινιστικών κινημάτων ανοίγοντας νέες προοπτικές για την καταπολέμηση της έμφυλης βίας (Παπαγιαννοπούλου & Μοσχοβάκου, 2022), κάτι το οποίο πιθανόν να αναμένεται και στην Ελλάδα με την ανάπτυξη του ελληνικού #metoo.

Σύμφωνα με την 3η Ετήσια Έκθεση για την Βία κατά των Γυναικών την οποία δημοσίευσε η ΓΓΔΟΠΙΦ (2022) με στοιχεία που αφορούν το έτος 2021, καταγράφεται σχεδόν διπλασιασμός των χαρακτηρισμένων ως «γυναικών - θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας» σε σχέση με τα στοιχεία για το 2020, με το 60% περίπου των δραστών να είναι νυν ή πρώην σύντροφοι/σύζυγοι των γυναικών. Αυτό μάλιστα, διαταράσσει και την εικόνα της ομαλής αύξησης του αριθμού των θηλυκοτήτων που έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή βία, όπως καταγράφονταν τα προηγούμενα χρόνια. Είναι ασαφές μάλιστα για ποιο λόγο έχει συμβεί αυτό, αφού δεν είναι εύκολο, ελλείψει επαρκούς αριθμού μελετών ή άλλων δεδομένων, να ερμηνευθεί αυτή η μεταβολή ως αποτέλεσμα της μεγαλύτερης διάθεσης των γυναικών να καταγγείλουν περιστατικά κακοποίησής τους ή ως απότομη αύξηση των περιστατικών έμφυλης βίας καθαυτών. Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει το γεγονός πως, ενώ έχει σημειωθεί αυτή η αύξηση του αριθμού των θηλυκοτήτων που έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή βία, σημειώνονται δύο ακόμα στοιχεία που δημιουργούν ερωτήματα. Ο τριπλασιασμός του αριθμού των γυναικοκτονιών (στην Έκθεση αναφέρονται ως: *«Γυναίκες θύματα ανθρωποκτονίας με πρόθεση (299 ΠΚ) σε συνδυασμό με τον νόμο περί ενδοοικογενειακής βίας»*) με την παράλληλη επιπέδωση του αριθμού των καταγγελλόμενων βιασμών από γυναίκες, που συνοδεύεται με την βαθμιαία μείωση του αριθμού τους τα τελευταία πέντε χρόνια.

Ιδιαίτερα ανησυχητική είναι η εικόνα που επικρατεί στην χώρα σχετικά με την σεξουαλική παρενόχληση και άλλες μορφές έμφυλης βίας που λαμβάνουν χώρα στον εργασιακό χώρο. Ενώ, σε διεθνές επίπεδο, σεξουαλική παρενόχληση κατά τη διάρκεια της εργασίας τους φαίνεται να υφίσταται περίπου μία στις δύο γυναίκες (Μοσχοβάκου & Παπαγιαννοπούλου, 2022), το αντίστοιχο ελληνικό ποσοστό σύμφωνα με τις Παπαγιαννοπούλου, Κάσδαγλη & Μουρτζάκη (2020) είναι 85%. Ταυτόχρονα με αυτό το ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό δηλώνεται στην ίδια έρευνα πολύ μικρό ποσοστό αναφοράς αυτών των περιστατικών στην Αστυνομία ή σε κάποια άλλη αρμόδια αρχή (ενδεικτικά αναφέρεται το νεοσύστατο, με τον Ν.4808/2021, Αυτοτελές Τμήμα του Σώματος Επιθεώρησης Εργασίας για την παρακολούθηση της βίας και παρενόχλησης στην εργασία). Ο φόβος εμπλοκής με τις αρχές και παράλληλα της έκθεσης και στιγματισμού των θηλυκοτήτων αποτελεί πιθανά έναν λόγο για αυτό το γεγονός, ωστόσο αξίζει να ληφθεί υπόψη και η πεποίθηση που οι θηλυκότητες έχουν για την παρενόχληση ή όποιο άλλο περιστατικό έμφυλης καταπίεσης έχουν δεχθεί. Σύμφωνα με τις Παπαγιαννοπούλου και συν. (2020) παρά το υψηλό ποσοστό των Ελληνίδων εργαζόμενων που δήλωσαν να έχουν υποστεί κάποιου είδους σεξουαλική παρενόχληση, η πλειονότητα τους ταυτόχρονα θεωρούσε πως η παρενόχληση στο εργασιακό περιβάλλον είναι σπάνια. Η παράδοση αυτή αντίληψη της πραγματικότητας των γυναικών για το πόσο σύνηθες είναι αυτό που τους συμβαίνει αξίζει περισσότερης διερεύνησης καθώς πιθανόν να οφείλεται στην κουλτούρα σιωπής και την τάση μέχρι ακόμη και σήμερα της ελληνικής κοινωνίας να αποκρύπτει γεγονότα που θεωρεί ότι μπορεί να εκθέσουν άλλους ανθρώπους, ή που δε θεωρεί σημαντικά αρκετά για να δημοσιοποιηθούν. Σύμφωνα με την έκθεση της ΓΓΔΟΠΙΦ (2022) τα δύο τρίτα των καταγγελιών στο νεοσύστατο Αυτοτελές Τμήμα του ΣΕΠΕ έγιναν από γυναίκες και αφορούσαν σε αντίστοιχο σχεδόν ποσοστό εργοδοτών, πρόσωπα εξουσίας δηλαδή, με τα οποία πιθανά οι γυναίκες που τα κατήγγειλαν να έχουν καθημερινή επαφή μαζί τους.

Άλλη μία διάσταση της έμφυλης βίας, από μια πιο διαθεματική οπτική, είναι το κατά πόσο επιβαρύνονται περισσότερο οι θηλυκότητες που είναι φορείς περισσότερων της μία ταυτότητας η οποία δύναται να αποτελεί πηγή διάκρισης. Οι Hughes & Kroehler (2011) μιλούν συγκεκριμένα για την σημασία που έχει ο συνδυασμός των τριών κύριων ταυτοτήτων (φυλή, φύλο και τάξη) αναφέροντας

πως η εμπειρία του υποκειμένου μπορεί να μεταβάλλεται σημαντικά με διαφορετικούς συνδυασμούς τους, αφού αυτά τα τρία χαρακτηριστικά εκτός από ταυτοτικά στοιχεία αποτελούν και βασικούς παράγοντες προνομίων και καταπίεσης. Η ιδέα αυτή, ωστόσο, δεν είναι νέα. Ο προβληματισμός γύρω από την αλληλεπίδραση πολλαπλών ταυτοτήτων παρουσιάζεται ήδη από την δεκαετία του '70, από τον μαύρο φεμινισμό, μια τάση που αναπτύχθηκε εκείνη την περίοδο που ανθούσε, μεταξύ αρκετών άλλων, το φεμινιστικό κίνημα (Χατζηφωτίου, 2021). Η Crenshaw (1991) είναι από τις πρώτες θεωρητικούς, οι οποίες ανέδειξαν με χαρακτηριστικό τρόπο το έλλειμμα των μονολιθικών προσεγγίσεων στα θέματα ταυτοτήτων (π.χ. έμφαση μόνο στο φύλο ή μόνο στην φυλή), οι οποίες αποκρύπτουν τελικά τον τρόπο που συνδιαμορφώνεται από τις πολλαπλές ταυτότητες, που φέρει κάποιο υποκείμενο, η ζωή του. Το γεγονός πως στα επίσημα στοιχεία που δημοσιεύει το ελληνικό κράτος, σχετικά με την έκταση της έμφυλης βίας, δεν υπάρχουν καταγεγραμμένα βασικά ταυτοτικά στοιχεία των συμμετεχόντων, περιορίζει πολύ την δυνατότητα ανάλυσής τους και απόδοσης νοήματος. Αυτό αναδεικνύει η ποιοτική έρευνα των Poteyeva & Wasileski (2016), στην οποία εξετάζουν τις ιδιαίτερες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν Αλβανίδες μετανάστριες στην Ελλάδα οι οποίες βιώνουν ενδοοικογενειακή βία. Το μεταναστευτικό τους status, σε συνδυασμό με τις αυστηρά πατριαρχικές αντιλήψεις που φέρει η κουλτούρα τους, το εμπόδιο της γλώσσας και το φτωχό οικονομικό τους επίπεδο λόγω της απασχόλησής τους σε χαμηλόμισθες δουλειές, λειτουργούν αποτρεπτικά στην αναζήτηση βοήθειας, ενώ παράλληλα ο ρατσισμός που υφίστανται τις κρατά όλο και πιο απομονωμένες στον μικρόκοσμο της οικίας τους και πιο ευάλωτες σε όλο και πιο έντονες κακοποιητικές συμπεριφορές (Poteyeva & Wasileski, 2016). Αυτή η αλληλεπίδραση του φύλου με την φυλή (και πιο συγκεκριμένα με το προσφυγικό – μεταναστευτικό status) είναι σε θέση να δημιουργήσουν ένα ιδιαίτερα δύσκολο περιβάλλον εντός του οποίου οι θηλυκότητες – μετανάστριες περιθωριοποιούνται και «καταδικάζονται» σε μια ζωή καταπίεσης και υποτέλειας (Αθανασίου & Τσιμούρης, 2013).

Σοβαρός επιβαρυντικός παράγοντας, που αυξάνει σημαντικά την ευαλωτότητα των θηλυκοτήτων είναι η ύπαρξη αναπηρίας. Η θηλυκότητες αποτελούν μια μεγάλη κοινωνική ομάδα, η οποία βιώνει πολυπαραγοντικές

καταπιέσεις και η συνύπαρξη της ταυτότητας αυτής μαζί με την ταυτότητα του Ατόμου με Αναπηρία, συνδυάζει τις πολλαπλές καταπιέσεις δύο εξαιρετικά αδικημένων κοινωνικών ομάδων (Νταλάκα, 2022). Η Ε.Σ.Α.μεΑ. (2019) αναφέρει στην έκθεσή της πως, ενώ στην δημοσιογραφική κάλυψη των περιστατικών γίνεται αναφορά στην ύπαρξη αναπηρίας, η αστυνομία στα επίσημα στοιχεία επιλέγει να μην το αναφέρει. Η ίδια έκθεση αναφέρει επίσης την δυσκολία ανάδειξης πρακτικών αναγκαστικής άμβλωσης ή στείρωσης θηλυκοτήτων με αναπηρία οι οποίες παίρνουν χαρακτήρα «κοινού μυστικού» αφού δεν αποτυπώνονται σε καμία επίσημη έρευνα ή στατιστική τέτοια περιστατικά. Τέλος, η έκθεση της Ε.Σ.Α.μεΑ. (2019) σχολιάζει ότι ακόμα και εάν μία ανάπηρη θηλυκότητα επιθυμεί να προσφύγει στην δικαιοσύνη για να καταγγείλει κάποιο βίαιο περιστατικό σε βάρος της, ο ίδιος ο θεσμός παρέχει πολύ μικρή προσβασιμότητα σε Α.μεΑ. με αποτέλεσμα να αποθαρρύνονται.

Η έλλειψη επαρκών μελετών, η υποαναφορικότητα, τα κυρίαρχα πατριαρχικά στερεότυπα και ο δισταγμός/ φόβος των γυναικών να καταγγείλουν περιστατικά έμφυλης βίας δημιουργούν ένα θολό τοπίο σχετικά με την έκταση του φαινομένου, το οποίο, δυστυχώς, φαίνεται να είναι ιδιαίτερα εκτεταμένο αν λάβει κανείς υπόψη τα στοιχεία για την ισότητα των φύλων του ευρωπαϊκού ινστιτούτου και τη δυσμενή κατάσταση της χώρας στην τελευταία έκθεσή του.

1.1.2 Η θέση της χώρας σε σχέση με τα διεθνή και ευρωπαϊκά δεδομένα

Η Ελλάδα βρίσκεται σταθερά από το 2017 στην τελευταία θέση της κατάταξης του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου για την Ισότητα των Φύλων, με απόσταση μεγαλύτερη των 15 μονάδων από τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο (EIGE, 2018,2019,2020). Σύμφωνα με τις σχετικές εκθέσεις οι εντονότερες ανισότητες στην χώρα σημειώνονται στα εργασιακά και την αντιπροσώπευση των γυναικών σε θέσεις εξουσίας. Σύμφωνα επίσης με την κατάταξη του World Economic Forum σχετικά με την ανισότητα των φύλων για το 2022³, η Ελλάδα τοποθετείται μόλις στην 100η θέση από τις 146 χώρες που αξιολογούνται. Η χαμηλή αυτή θέση που καταλαμβάνει

³ <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2022/in-full/1-benchmarking-gender-gaps-2022> (Πρόσβαση: 05/07/2023)

η χώρα είναι ενδεικτική των ανεπαρκών πολιτικών που εφαρμόζει ανά διαστήματα το ελληνικό κράτος στην προσπάθειά του να «γεφυρώσει» το χάσμα που δημιουργείται ανάμεσα στα δύο φύλα, αλλά επίσης και των φτωχών κοινωνικών αντανεκλαστικών απέναντι στο φαινόμενο. Ωστόσο, ενδέχεται η σταδιακή ανάπτυξη του κινήματος *#metoo* στην Ελλάδα να αρχίσει να κινητοποιεί περισσότερο την ελληνική κοινωνία και να την ευαισθητοποιήσει περισσότερο για τα θέματα των έμφυλων ανισοτήτων και της έμφυλης βίας, όπως έχει ήδη αρχίσει να συμβαίνει και με άλλες χώρες (Alaggia & Wang, 2020). Το ελληνικό φεμινιστικό κίνημα άλλωστε, έχει ήδη εδώ και δεκαετίες συμβάλλει στην χάραξη πολιτικών ισότητας (Στρατηγάκη, 2017) και ενδέχεται αυτή η νέα κινητοποίησή του, μέσω του *#mee too*, να ασκήσει ισχυρές πιέσεις προς το Κράτος και τους φορείς του.

Τέλος, το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων (EIGE, 2022) έχει επισημάνει ορισμένα προβλήματα στον τρόπο συγκέντρωσης δεδομένων σχετικά με τις γυναικοκτονίες, κάτι το οποίο πιθανά, ωστόσο, να ισχύει και για περιστατικά έμφυλης βίας γενικότερα. Συγκεκριμένα, το EIGE αναφέρει πως οι μοναδικοί πάροχοι δεδομένων του είναι η Ελληνική Αστυνομία και τα στοιχεία που μόλις από το 2019 ξεκίνησε να συγκεντρώνει και να δημοσιεύει η ΓΓΔΟΠΙΦ, των οποίων τα δεδομένα ταυτίζονται. Τα δεδομένα αυτά είναι αρκετά ελλιπή σύμφωνα με το EIGE (2022) αφού απουσιάζουν πολλές λεπτομέρειες σχετικά με τα εμπλεκόμενα μέρη που καταγράφονται, δεν συλλέγονται βάσει ενός συγκεκριμένου πρωτοκόλλου, ενώ επίσης δεν υπάρχει ιδιαίτερα οργανωμένη, αξιόπιστη και διαρκής καταγραφή περιστατικών. Αυτές είναι σοβαρές παράμετροι που εμποδίζουν την αποτύπωση ξεκάθαρων συνθηκών κάτω από τις οποίες τελούνται γυναικοκτονίες στην χώρα και ως εκ τούτου δεν συγκεντρώνονται από την χώρα συγκρίσιμα δεδομένα με βάση τις προϋποθέσεις που ορίζει το EIGE.

Μέσα σε ένα τέτοιο ρευστό, ασαφές αλλά σε κάθε περίπτωση δυσμενές περιβάλλον η κοινωνική εργασία καλείται να συνδράμει και να στηρίξει τις θηλυκότητες που βρίσκονται αντιμέτωπες με την έμφυλη βία και τις διακρίσεις λόγω φύλου, διεκδικώντας ταυτόχρονα κοινωνική δικαιοσύνη για όλες τις ανίσχυρες και ευάλωτες ομάδες.

1.2 Αποσαφήνιση όρων και εννοιών

1.2.1 Τι είναι η «έμφυλη βία»;

Σύμφωνα με τη «Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τον Περιορισμό της Βίας κατά των Γυναικών» (1993)⁴, ως *έμφυλη βία* ορίζεται οποιαδήποτε πράξη βίας η οποία βασίζεται στη διάκριση φύλου και προκαλεί ή μπορεί δυνητικά να προκαλέσει φυσική, σεξουαλική ή ψυχολογική βλάβη σε θηλυκότητες. Η ίδια Διακήρυξη αποσαφηνίζει ότι ως πράξεις βίας εκλαμβάνονται τόσο οι απειλές και οι εκβιασμοί όσο και πράξεις καθώς και συμπεριφορές υποτίμησης, εξευτελισμού, εγκατάλειψης ή στέρησης που λαμβάνουν χώρα τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο βίο.

Επικαιροποιώντας τον ορισμό που δίνει η «Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τον Περιορισμό της Βίας κατά των Γυναικών» (1993), αλλά και προσθέτοντας σημαντικές παραμέτρους στην περιγραφή της έμφυλης βίας, όπως η οικονομική βλάβη, η «Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας» ή αλλιώς «Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης» έρχεται να αποτελέσει τον πλέον σύγχρονο ορισμό του φαινομένου της έμφυλης βίας (Τσακιστράκη, 2022; Στρατηγάκη, 2022). Μάλιστα, εκτός από την διεύρυνση του περιεχομένου των όρων που περιγράφουν το φαινόμενο της έμφυλης βίας, εντός της Σύμβασης αναφέρονται και σύγχρονοι όροι που περιγράφουν πολύ ειδικές εκφάνσεις του φαινομένου (όπως π.χ. το “stalking”) οι οποίες αποκτούν και νομικές προεκτάσεις (Τσακιστράκη, 2022).

Ο όρος «έμφυλη βία» χρησιμοποιείται για να περιγράψει οποιαδήποτε πράξη προκαλεί ή μπορεί να προκαλέσει βλάβη σε κάποια θηλυκότητα και η πράξη αυτή εδράζεται στη διάκριση φύλου και στην ανισότητα μεταξύ αυτών (Krantz & Garcia-Moreno, 2004). Η ανισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών εκφράζεται μέσα από διακρίσεις εις βάρος των θηλυκοτήτων και στους περιορισμούς που τίθενται σε αυτές όσον αφορά στην πρόσβασή τους σε ευκαιρίες, μέσα και πόρους. Οι

⁴ <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-elimination-violence-against-women> (Πρόσβαση: 23/06/2023)

διακρίσεις αυτές έχουν τη ρίζα τους σε σεξιστικά κοινωνικο-πολιτιστικά πρότυπα τα οποία προκρίνουν την πατριαρχία και την ανδρική υπεροχή εις βάρος της θηλυκότητας.

Στο ίδιο πνεύμα η ΜΚΟ «Διοτίμα» ορίζει ως έμφυλη βία⁵ οποιαδήποτε επιβλαβή πράξη κατά της αξιοπρέπειας, της ακεραιότητας και της ελευθερίας όσων την υφίστανται (θηλυκότητες και ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα) και η οποία μπορεί να λάβει χώρα τόσο σε ιδιωτικό όσο και σε δημόσιο χώρο. Διακρίνεται από τις άλλες μορφές βίας καθώς πηγάζει από την ιστορικά διαπιστωμένη ανισότητα στις σχέσεις κοινωνικής ισχύος/εξουσίας μεταξύ ανδρών και θηλυκοτήτων, η οποία οδήγησε στην κυριαρχία των ανδρών επί των θηλυκοτήτων και στις διακρίσεις σε βάρος τους. Με λίγα λόγια πρόκειται για μορφή βίας που εδράζεται σε σεξιστικά πρότυπα συμπεριφοράς τα οποία εισάγουν διακρίσεις οι οποίες συχνά βασίζονται σε ψευδείς πεποιθήσεις ή γενικεύσεις σχετικά με το φύλο και στη συνεκτίμηση του φύλου ως σημαντικού παράγοντα εξουσίας και κύρους.⁶

Οι εκφράσεις της έμφυλης βίας μπορούν να διακριθούν σε τρεις γενικές κατηγορίες: i. βία κατά εαυτού (αυτοκτονική συμπεριφορά, αυτοτραυματισμός), ii. διαπροσωπική βία (ενδοοικογενειακή βία, ενδοσυντροφική βία, βίαιη συμπεριφορά εκ μέρους της κοινότητας) και iii. συλλογική βία (κοινωνική, πολιτική, οικονομική), με τις θηλυκότητες να είναι εκτεθειμένες σε κάθε μορφή αυτής. Η συνηθέστερη πάντως μορφή έμφυλης βίας είναι η διαπροσωπική, μια και πλήττει τις θηλυκότητες σε παγκόσμια κλίμακα και σε κάθε κοινωνικοοικονομικό, πολιτικό και πολιτισμικό πλαίσιο. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας προειδοποιεί για τον κίνδυνο μία στις τρεις γυναίκες να βιώσει κάποιου είδους βία, εντός κάποιας σχέσης τους συνήθως, στη διάρκεια της ζωής της (World Health Organization, n.d.). Αυτή η αναλογία γίνεται ακόμη πιο σοβαρή σε περιπτώσεις ανθρωπιστικών κρίσεων (όπως η πρόσφατη πανδημία του covid-19) κατά τις οποίες τα περιστατικά διαπροσωπικής (κυρίως ενδοοικογενειακής) βίας εκτινάσσονται (John et al., 2020). Ως

⁵ <https://diotima.org.gr/orologies/> (Πρόσβαση: 05/07/2023)

⁶ Λήμμα: «σεξισμός» σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων. https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1325?language_content_entity=el (Πρόσβαση: 12/09/2023)

διαπροσωπική βία ορίζεται οποιαδήποτε βίαιη πράξη ή συμπεριφορά που ασκείται από κάποιο πρόσωπο ή από κάποια μικρή ομάδα ατόμων εναντίον θηλυκοτήτων (Krantz & Garcia-Moreno, 2004). Η διαπροσωπική βία μπορεί να εκφραστεί είτε ως ενδοοικογενειακή/ ενδοσυντροφική βία είτε ως βία που ασκεί η κοινότητα στις θηλυκότητες.

Η *ενδοοικογενειακή βία* είναι η συνηθέστερη μορφή έμφυλης βίας, ασκείται από τον σύζυγο, τον σύντροφο ή τον πατέρα προς κάποια θηλυκότητα εντός του οικογενειακού πλαισίου και είναι βία η οποία υποσκάπτει τόσο την ψυχική και φυσική υγεία των θυμάτων όσο και την κοινωνική και οικονομική ευημερία τους, ενώ αφήνει την παγκόσμια κοινότητα σοβαρά εκτεθειμένη για την ανικανότητά της να προστατέψει αποτελεσματικά τη συγκεκριμένη ομάδα παθόντων, θέτοντας σε σοβαρή δοκιμασία την εφαρμογή της προστασίας ακόμη και των στοιχειωδών ανθρώπινων δικαιωμάτων (Paramichail, 2019). Εκδηλώνεται με την επαναλαμβανόμενη και συνειδητή χρήση δύναμης σωματικής, υλικής, πνευματικής και στοχεύει στην επιβολή της θέλησης και βούλησης ενός ατόμου πάνω σε ένα άλλο με τρόπο βίαιο και εξαναγκαστικό (Χατζηφωτίου, 2021). Μπορεί να λάβει τις μορφές της: α. σωματικής κακοποίησης (ξυλοδαρμοί, χαστούκια, κλωτσιές, γυναικοκτονίες), β. ψυχολογικής, συναισθηματικής και πνευματικής κακοποίησης (απειλές, εκβιασμός, υποτίμηση, εξευτελισμός, χειρισμός, κοινωνική απομόνωση, στέρηση οικονομικών μέσων και πόρων, πείνα, κ.λπ.), γ. σεξουαλικής κακοποίησης (βιασμός, σεξουαλικές επιθέσεις, ακρωτηριασμός γεννητικών οργάνων, κ.λπ.). Διαφοροποίηση της μορφής ενδοοικογενειακής βίας εντοπίζεται στην ηλικιακή ομάδα των πληττομένων. Έτσι όταν αναφερόμαστε σε μωρά και παιδιά θηλυκού γένους η συνηθέστερη μορφή βίας είναι η σωματική καθώς και η συστηματική αδιαφορία και εγκατάλειψη, η οποία συχνά θέτει τη ζωή των θήλεων νεογνών και παιδιών σε κίνδυνο. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στην πρακτική του ακρωτηριασμού των θηλυκών εξωτερικών γεννητικών οργάνων η οποία οφείλεται σε θρησκευτικούς και κοινωνικο- πολιτιστικούς λόγους, εκφράζοντας κατά απόλυτο τρόπο τη βαθιά σεξιστική κουλτούρα πολλών κρατών της υποσαχάριας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, η οποία έχει μεταφερθεί μέσω της μετανάστευσης και σε κράτη υποδοχής της Δυτικής Ευρώπης (Krantz & Garcia-Moreno, 2004). Σε ενήλικες

γυναίκες και κορίτσια εφηβικής ηλικίας η έμφυλη βία παίρνει όλες τις προαναφερθείσες μορφές με έμφαση στην άσκηση σωματικής βίας μέσω της ρίψης καυστικού οξέος για λόγους προίκας καθώς και στη διάπραξη των αποκαλούμενων εγκλημάτων τιμής, ιδιαίτερα σε μουσουλμανικές χώρες της Ασίας. Τέλος, οι ηλικιωμένες γυναίκες υποφέρουν συνήθως από αδιαφορία και εγκατάλειψη (χωρίς ωστόσο να αποκλείονται οι υπόλοιπες μορφές βίας) συχνά συνοδευόμενες από υλική και οικονομική κακοποίηση και στέρηση σημαντικών πόρων για την επιβίωση και την ποιότητα ζωής τους. Η κακοποίηση αυτής της τελευταίας ηλικιακής ομάδας αν και αρχικά εντοπίστηκε στις αναπτυσσόμενες χώρες, θεωρείται πλέον παγκόσμιο φαινόμενο (Krantz & Garcia-Moreno, 2004).

Ανεξάρτητα από τη μορφή ή τις μορφές που μπορεί να λάβει η ενδοοικογενειακή βία θα πρέπει να σημειωθεί πως συνήθως αυτές οι μορφές δεν απαντώνται μεμονωμένες αλλά διαπλέκονται, μια και ο στόχος του άντρα – θύτη είναι η πλήρης καθυπόταξη της θηλυκότητας στις επιθυμίες του. Συνδέονται όμως με δύο κοινά στοιχεία: την επαναληπτικότητα συνοδευόμενη από κλιμακούμενη ένταση της βίας και το γεγονός ότι σπανίως η βία περιορίζεται σε μια και μόνη μορφή (Krantz & Garcia-Moreno, 2004; Χατζηφωτίου, 2021).

Τα αποτελέσματα της ενδοοικογενειακής βίας είναι συντριπτικά τόσο για τη σωματική όσο και για την ψυχοσυναισθηματική υγεία των θυμάτων. Σύμφωνα με τους Krantz & Garcia-Moreno (2004) η έμφυλη βία και τα αποτελέσματά της συνιστούν σοβαρό πρόβλημα δημόσιας υγείας με βαθιές και εκτεταμένες συνέπειες, μια και η βία κατά των γυναικών συχνά βλάπτει και τα παιδιά τους. Η Χατζηφωτίου (2021) τονίζει ότι εκτός από τις προφανείς και εμφανείς συνέπειες της σωματικής κακοποίησης οι επιπτώσεις της επαναλαμβανόμενης και παρατεταμένης βίας εκδηλώνονται ως ψυχολογική, συναισθηματική, ψυχική επιβάρυνση, η οποία μπορεί να οδηγήσει και σε ψυχική νόσο, π.χ. κατάθλιψη, αγχώδεις διαταραχές, αυτοκτονικοί ιδεασμοί, κ.α. ενώ συχνά η ενδοοικογενειακή βία συνδέεται και με την παιδική κακοποίηση. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας σε έκθεση του (WHO, 2020) τονίζει ότι θα πρέπει να αναπτυχθούν υπηρεσίες αντιμετώπισης της έμφυλης βίας ανάλογες με αυτές που αναπτύσσονται σε κάθε κατάσταση δημόσιας επείγουσας

ανάγκης, με την επισήμανση της ανάγκης ανάπτυξης δομών και υπηρεσιών πρόληψης της βίας μέσα από τη χρήση νέων τεχνολογιών. Για το σκοπό αυτό είναι αναγκαία η συνεργασία και η σύμπραξη πολλών και διαφορετικού χαρακτήρα υπηρεσιών και δομών, π.χ. αστυνομία, νομικές υπηρεσίες, ιατρικές δομές, δομές συμβουλευτικής και υποστήριξης, καταφύγια κακοποιημένων θηλυκοτήτων, κ.α. (Paramichail, 2019), οι οποίες δημιουργούν μια υποστηρικτική αλυσίδα. Στην αλυσίδα αυτή κομβικός είναι ο ρόλος της κοινωνικής εργασίας και των κοινωνικών λειτουργών.

Προτού εξεταστεί ο ρόλος της κοινωνικής εργασίας και του κοινωνικού λειτουργού στη στήριξη των θηλυκοτήτων, οι οποίες βρίσκονται αντιμέτωπες με περιστατικά έμφυλης βίας, καλό είναι να αποσαφηνιστεί ποια είναι η διαφορά στην προσέγγιση της θηλυκότητας-αποδέκτη της έμφυλης βίας ως θύματος ή ως επιζώσας αυτής.

1.2.2 Η Θηλυκότητα στην Έμφυλη Βία: Θύμα ή Επιζώσα;

Με δεδομένο το γεγονός ότι η ταυτότητα φύλου είναι κοινωνικά κατασκευασμένη, μια και τα αρσενικά και θηλυκά άτομα εκπαιδεύονται κατάλληλα και μαθαίνουν από τη βρεφική κιόλας ηλικία στάσεις, δεξιότητες και συμπεριφορές που χαρακτηρίζουν το φύλο τους (Χατζηφωτίου. 2021), ανάλογα και η υιοθέτηση των όρων «θύμα» και «επιζώσα» για τις θηλυκότητες που πλήττονται από έμφυλη βία, αντανακλά πεποιθήσεις, στάσεις και συμπεριφορές που παραπέμπουν σε κοινωνικά κατασκευασμένους όρους.

Ο όρος *θύμα* έχει συνδεθεί με παλαιότερες προσεγγίσεις στο θέμα της έμφυλης βίας και κυρίως με τη θεωρία της «μαθημένης ανημπόριας» (Seligman, 1972) σύμφωνα με την οποία τα άτομα που έχουν εκτεθεί σε επαναλαμβανόμενα περιστατικά βίας αναπτύσσουν σε ψυχοσυναισθηματικό, γνωστικό και συμπεριφορικό επίπεδο στάση και αντίδραση μαθημένης παραίτησης και αβοηθησίας, μια και θεωρούν ότι τίποτε και κανείς δεν μπορεί να τα βοηθήσει.

Αναπτύσσουν μια έντονα παθητική στάση, θεωρώντας ότι δεν υπάρχει άλλη διέξοδος πέρα από την πλήρη και άνευ όρων υποταγή στη βούληση του άνδρα-θύτη (εν προκειμένω), ελπίζοντας ότι με την υιοθέτηση αυτής της παθητικής συμπεριφοράς ο άνδρας θα αλλάξει ή θα «ηρεμήσει» (Δρούγα et al., 2001). Αυτή η αντίδραση θύματος εκ μέρους των θηλυκοτήτων που πλήττονται από την έμφυλη βία ενισχύεται και από τα σεξιστικά στερεότυπα του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος το οποίο συνήθως λειτουργεί εχθρικά ή στην καλύτερη περίπτωση μη βοηθητικά προς τη γυναίκα και το κορίτσι που βιώνει την έμφυλη βία. Το κοινωνικό στίγμα και η ντροπή που συχνά συνοδεύουν την έμφυλη βία λειτουργούν ως μέγγενη και συμβάλλουν περαιτέρω στον εγκλωβισμό των θηλυκοτήτων στο ρόλο του θύματος (Χατζηφωτίου, 2021).

Ωστόσο, αυτό το προφίλ του θύματος φαίνεται να μην είναι ακριβές ή τουλάχιστον να μην είναι το κυρίαρχο καθώς μια σειρά από έρευνες καταδεικνύουν ότι οι θηλυκότητες που εκτίθενται σε έμφυλη βία συχνά και επίμονα αναζητούν βοήθεια και στήριξη (Gondolf & Fisher, 1988, Dutton, 1993, Paramichail, 2019, Δρούγα et al., 2001). Η Dutton (1993) αναφέρει τρεις τύπους αναζήτησης βοήθειας και στήριξης εκ μέρους των θηλυκοτήτων που εκτίθενται σε έμφυλη και πιο συγκεκριμένα ενδοοικογενειακή / ενδοσυντροφική βία: i. ατομική/ προσωπική (μέσα από διάλογο και διαπραγμάτευση με τον ασκούντα τη βία σύντροφο/ σύζυγο, ii. άτυπη (αποκαλύπτοντας την ασκούμενη βία σε συγγενείς και φίλους και ζητώντας βοήθεια και στήριξη) και iii. τυπική (μέσα από αναφορά των περιστατικών βίας στην αστυνομία και μέσα από την αναζήτηση νομικών συμβουλών και στήριξης από κοινωνικές, συμβουλευτικές και ιατρικές δομές). Όλα τα παραπάνω αναδεικνύουν τη θηλυκότητα που εκτίθεται σε έμφυλη βία ως δρων υποκείμενο, το οποίο διαρκώς εκτιμά την κατάσταση και τις επιλογές που έχει, δραστηριοποιείται για να βρει λύσεις μέσα σε ένα εξαιρετικά περίπλοκο και πολλές φορές αποθαρρυντικό (αν όχι εχθρικό) περιβάλλον, οι οποίες να εξασφαλίζουν την επιβίωση συχνά όχι μόνο τη δική της αλλά και των παιδιών της (όταν πρόκειται για μητέρες). Όλα τα παραπάνω σκιαγραφούν το προφίλ μιας θηλυκότητας που αναπτύσσει στρατηγικές επιβίωσης ανεξάρτητα από την επιλογή της εγκατάλειψης ή μη του κακοποιητή της, επιλέγει δηλαδή το ρόλο της «επιζώσας» μέσα από τη

δική της ενεργητική στάση και διαχείριση της κακοποιητικής συμπεριφοράς. Κατά τη Δρούγα et al. (2001) οι ρόλοι «θύματος» και «επιζώσας» δεν βρίσκονται σε αντιπαράθεση ούτε και είναι παγιωμένοι. Πρόκειται μάλλον για αρκετά ρευστούς όρους, μια και η ίδια η θηλυκότητα μπορεί να «ενδυθεί» τον έναν ή τον άλλον όρο ανάλογα κάθε φορά με τις κοινωνικές κατασκευές που βιώνει, την ψυχολογική, κοινωνική, οικονομική και συναισθηματική της κατάσταση. Αξίζει παρόλα αυτά να αναφερθεί, πως ένας σημαντικός παράγοντας που ωθεί στην υιοθέτηση του όρου «θύμα», ενδεχομένως να αφορά στην δυνατότητα απόδοσης δικαιοσύνης. Ο νόμος λειτουργεί με δυσιστικά σχήματα «δρόντος – παθόντος» (βλ. Αρ.82^α, ΠΚ)⁷, οπότε και ο αυτοπροσδιορισμός της θηλυκότητας ως θύμα, τουλάχιστον στην συναλλαγή της με το Κράτος και την δικαιοσύνη, μπορεί να της προσφέρει την δυνατότητα να προστατευτεί και να αποκτήσει πρόσβαση σε πόρους.

Στην παρούσα εργασία υιοθετείται ο όρος *επιζώσα* για τις θηλυκότητες οι οποίες εκτίθενται σε επεισόδια έμφυλης βίας, λόγω της ενεργητικής χροιάς που προσδίδει στις θηλυκότητες ο όρος. Θεωρείται, σύμφωνα με τις αξίες του ερευνητή, πως αυτός ο όρος μπορεί να λειτουργήσει πραγματικά ενδυναμωτικά για το άτομο, μεταβάλλοντας τον τρόπο θέασης του εαυτού του σε σχέση με αυτό που βιώνει και πως αυτός ο όρος βρίσκεται πιο κοντά στο αξιακό σύστημα της Κοινωνικής Εργασίας. Η ενδυναμωτική ιδιότητα του όρου είναι επιπλέον ιδιαίτερα χρήσιμη για την πρακτική εφαρμογή της Αντικατεπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας (Δημοπούλου – Λαγωνίκα, 2011), η οποία αποτελεί και κεντρικό θέμα της παρούσας εργασίας. Παρόλα αυτά, η επιλογή του όρου *επιζώσα* δεν πρέπει να ερμηνευθεί ως κάποια επιβολή ενός νέου μοναδικού τρόπου προσδιορισμού των ατόμων που βιώνουν έμφυλη βία. Η Κοινωνική Εργασία, όπως και κάθε κοινωνική επιστήμη, οφείλει να διαπραγματεύεται και να αναδημιουργεί τους όρους με τους οποίους προσδιορίζονται τα φαινόμενα τα οποία πραγματεύεται και να μην μένει καθηλωμένη σε στατικούς, αυστηρά διαλεκτικούς όρους, που συρρικνώνονται σε σχήματα όπως «θύμα-θύτης».

⁷ «[...] Εάν έχει τελεστεί έγκλημα κατά παθόντος, η επιλογή του οποίου έγινε...» (Ν. 4619/2019)

Η κοινωνική εργασία ως εφαρμοσμένο επάγγελμα αλλά και διακριτό επιστημονικό πεδίο έχει ως αντικείμενο ενασχόλησης την έμφυλη βία και οι κοινωνικοί λειτουργοί καλούνται να στηρίξουν και να υπερασπιστούν τις θηλυκότητες που την υφίστανται όπως καλούνται να αγωνιστούν για την ανατροπή των στερεοτύπων και των παγιωμένων αντιλήψεων που την καλλιεργούν. Για το λόγο τούτο είναι αναγκαία η αποσαφήνιση όρων όπως «διάκριση» και «καταπίεση», η κατάδειξη του τρόπου με τον οποίο αυτές τροφοδοτούν την έμφυλη βία καθώς και ο ορισμός και η ανάδειξη των χαρακτηριστικών της αντικαταπιεστικής πρακτικής ως τρόπου προσέγγισης των επιζωών έμφυλης βίας στο πλαίσιο της κοινωνικής εργασίας.

1.2.3 Οι Απαραχές της Κοινωνικής Εργασίας: Από τις Φιλανθρωπικές Οργανώσεις στην Κριτική Κοινωνική Εργασία.

Η ανάγκη για βοήθεια και στήριξη του ανθρώπου που βρίσκεται σε κίνδυνο, υποφέρει ή/και απειλείται είναι διαχρονική και προκύπτει από την ίδια τη φύση των ανθρώπινων κοινωνιών και τον τρόπο συγκρότησής τους. Στις προβιομηχανικές (αγροτικές ως επί το πλείστον) κοινωνίες οι ανάγκες αυτές καλύπτονταν είτε μέσα από θρησκευτικές δομές, από εθιμικά μοτίβα συμπεριφοράς (ο φιλεύσπλαχνος ηγεμόνας, για παράδειγμα) ή κοινωνικά πρότυπα και νόρμες (π.χ. η διευρυμένη οικογένεια που οφείλει να συντρέξει τα μέλη της ή η στήριξη της γειτονιάς / της κοινότητας στα αναξιοπαθούσα μέλη). Κοινό χαρακτηριστικό αυτών των παρεμβάσεων στήριξης ήταν η παροδικότητα και η έλλειψη συστηματικότητας και οργάνωσης (Καλλινικάκη, 2011).

Με την είσοδο των κοινωνιών (αρχικά στη δυτική Ευρώπη και στη συνέχεια στις ΗΠΑ) στη βιομηχανική εποχή και τα πρότυπα μαζικής παραγωγής και καπιταλιστικής οργάνωσης ο τρόπος ζωής και ανάπτυξης των κοινωνιών αλλάζει ριζικά και δραματικά. Η βίαιη πολλές φορές εκβιομηχάνιση, η μετακίνηση των αγροτικών πληθυσμών στις πόλεις σε αναζήτηση καλύτερων συνθηκών ζωής (αστικοποίηση), η απουσία υποδομών και σχεδιασμού εγκατάστασης αυτών των πληθυσμών δημιουργούν πολλά προβλήματα και πιέζουν ασφυκτικά τα καθεστώτα και τους υπάρχοντες θεσμούς κοινωνικής στήριξης, οι οποίοι δεν μπορούν να

ανταποκριθούν στις διαρκώς αυξανόμενες ανάγκες. Στα τέλη του 19ου αι. και τις αρχές του 20ου δύο θεσμοί έρχονται να στηρίξουν τις κοινωνικές ομάδες που βρίσκονται σε κίνδυνο: οι Φιλικές Επισκέπτριες, οι οποίες στη συνέχεια συγκροτούν Φιλανθρωπικές Οργανώσεις και λίγο αργότερα η Κίνηση Κοινωνικής Αποκατάστασης. Αυτοί οι δύο θεσμοί αποτελούν και την απαρχή της Κοινωνικής Εργασίας ως διακριτού επιστημονικού κλάδου με δική της θεωρητική και μεθοδολογική βάση και με βασικό στόχο την προετοιμασία ειδικευμένων επαγγελματιών (Καλλινικάκη, 2011).

Εστιάζοντας στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των πρώτων θεσμών οργανωμένης παροχής βοήθειας και στήριξης ευάλωτων κοινωνικών ομάδων γίνεται εμφανές ότι θεσμοί όπως οι Φιλικές Επισκέπτριες και οι Φιλανθρωπικές Οργανώσεις ουσιαστικά λειτούργησαν σαν «κυματοθραύστες» της όποιας αντίδρασης των φτωχότερων εργατικών στρωμάτων και συγχρόνως ως πολλαπλασιαστές των κεντρικών κρατικών πολιτικών επιλογών για την αντιμετώπιση της φτώχειας και της περιθωριοποίησης (κυρίαρχες δυνάμεις καταπίεσης). Η βασική ιδέα λειτουργίας τους είναι η ατομική ευθύνη και η ανάληψή της ως προϋπόθεση για την παροχή βοήθειας και στήριξης. Η Baines (2011) μιλά για: «...για επιδέσμους προς αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων με βαθιές ρίζες». Απώτερος στόχος τους η παροχή υπηρεσιών που παροδικά ανακουφίζουν τα προβλήματα, εκτονώνουν τις αντιδράσεις και, φυσικά, αφήνουν στο απυρόβλητο όλα τα γενεσιουργά αίτια (οικονομικά, πολιτικά, κοινωνικά) αυτών των ανισοτήτων και μορφών καταπίεσης και περιθωριοποίησης. Αυτού του είδους οι παραδοσιακές προσεγγίσεις (μέσω της φιλανθρωπίας) υπάρχουν και λειτουργούν ως τις μέρες μας, γνωρίζοντας ιδιαίτερη άνθιση στο πλαίσιο εφαρμογής νεοφιλελεύθερων πολιτικών (Baines 2011, Dominelli 2002, Sensoy & DiAngelo 2017).

Μια πρώτη διαφοροποίηση στην αντιμετώπιση των οξύτατων κοινωνικών προβλημάτων σημειώνεται με την Κίνηση Κοινωνικής Αποκατάστασης καθώς αυτή στόχευε στη αντιμετώπιση των προβλημάτων εν τη γενέσει τους παράλληλα με την ανάπτυξη συνοδών υποστηρικτικών δομών (εκπαίδευσης, περίθαλψης,

ψυχαγωγίας, στέγασης, κ.α.). Είναι η πρώτη απόπειρα κοινωνικής αλλαγής μέσα από την προσπάθεια ενδυνάμωσης και ενίσχυσης των ανίσχυρων κοινωνικών ομάδων και αυτή που έβαλε τις βάσεις για έναν νέο προσανατολισμό στην επιστήμη της κοινωνικής εργασίας, διαμορφώνοντας πρακτικές κοινωνικής εργασίας οι οποίες μάχονται για κοινωνική δικαιοσύνη και αλλαγή (Καλλινικάκη 2011, Baines 2011). Αυτοί οι νέοι προσανατολισμοί ενώ αρχικά είχαν προσωποκεντρικό χαρακτήρα (σημαδεύτηκαν από τη δράση προσωπικοτήτων όπως η Bertha Reynolds, η Jane Addams και η Mary Richmond για παράδειγμα) στην πορεία επηρεάστηκαν και εμπλουτίστηκαν από σοσιαλιστικές και μαρξιστικές ιδέες και προσεγγίσεις, ανοίγοντας το δρόμο για τη διαμόρφωση νέων πρακτικών στο χώρο της κοινωνικής εργασίας όπως αυτό της κριτικής κοινωνικής εργασίας, της ριζοσπαστικής, της φεμινιστικής, της αντικαταπιεστικής, κ.α. κυρίως μετά τη δοκιμασία του Β' Π.Π. και ιδιαίτερα μεταξύ των δεκαετιών 1960 – 1980 (Baines 2011).

Φυσικά, στην εξέλιξη της κοινωνικής εργασίας δεν έλειψαν οι μελανές σελίδες και οι οπισθοδρομήσεις μια και οι κοινωνικοί λειτουργοί ως επαγγελματίες κρατικών υπηρεσιών συχνά εξυπηρέτησαν σκοπούς απολυταρχικών καθεστώτων, όπως συνέβη για παράδειγμα στην Ισπανία του Φράνκο με τη «νόμιμη» απαγωγή παιδιών αριστερών και φτωχών οικογενειών προκειμένου αυτά να γαλουχηθούν ως εθνικόφρονες, την ίδρυση και λειτουργία του Βασιλικού Εθνικού Ιδρύματος (ΒΕΙ) στην Ελλάδα με ανάλογη δράση στο πλαίσιο εξάλειψης του «κομμουνιστικού κινδύνου» στη μετεμφυλιακή εποχή, το φυλετικό διαχωρισμό Αρίων και μη στη ναζιστική Γερμανία, την αξιοποίηση παιδιών με αναπηρία ως «εκθέματα» σε διάφορα ψυχαγωγικά θεάματα, κ.λπ. (Ioakimidis & Trimikliniotis 2020, Ιωακειμίδης 2012).

Από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα και κάτω από τις έντονες πιέσεις που ασκούν η παγκοσμιοποιημένη οικονομία, οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές και ο παγκόσμιος καπιταλισμός (ως το μοναδικό πλέον μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης) τα εργαλεία που προσέφεραν οι κλασικές μαρξιστικές και ριζοσπαστικές προσεγγίσεις στο χώρο της κριτικής κοινωνικής εργασίας αποδείχθηκαν ανεπαρκή.

Νέες προσεγγίσεις αναπτύχθηκαν οι οποίες ενσωματώνουν σε γόνιμο διάλογο μεταμοντέρνες και μετακονστρουβιστικές προσεγγίσεις με έμφαση στις έννοιες της «καταπίεσης» και των «ανισοτήτων». Αυτές οι προσεγγίσεις, όντας πολυσυλλεκτικές και πολυφωνικές, προσφέρουν πολύτιμα εργαλεία τόσο στην κατανόηση των μορφών και της δυναμικής της καταπίεσης αλλά και των δυναμικών που αναπτύσσονται στην αλληλεπίδραση μεταξύ κοινωνικών λειτουργών και εξυπηρετούμενων υπό το πρίσμα μιας νέας προσέγγισης της κριτικής κοινωνικής εργασίας, αυτή της αντικαταπιεστικής κοινωνικής πρακτικής. Η αντικαταπιεστική πρακτική στην κοινωνική εργασία εστιάζει στην αλληλεπίδραση με όρους ισότητας μεταξύ κοινωνικού λειτουργού και εξυπηρετούμενου /-ης, λαμβάνοντας υπόψη μια πλειάδα παραμέτρων που διαμορφώνουν το προφίλ καθενός και καθεμιάς και στοχεύοντας στη διαμόρφωση μιας προσωποκεντρικής προσέγγισης που να απαντά εξατομικευμένα στα προβλήματα και τις ανάγκες. Απώτερος στόχος η ενδυνάμωση των εξυπηρετούμενων και η διεκδίκηση κοινωνικής δικαιοσύνης και κοινωνικής αλλαγής (Dominelli 2002, Κανδυλάκη 2018).

1.2.4 Η κοινωνική εργασία μέσα από το πρίσμα της αντικαταπιεστικής πρακτικής. Πώς ορίζεται η «διάκριση», η «καταπίεση» και η «αντικαταπιεστική πρακτική»;

Σύμφωνα με τον ορισμό της Κοινωνικής Εργασίας: « *Η Κοινωνική Εργασία είναι εφαρμοσμένο επάγγελμα αλλά και ακαδημαϊκό πεδίο που προωθεί την κοινωνική αλλαγή και ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή και την ενδυνάμωση και απελευθέρωση των ανθρώπων. Οι αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της συλλογικής ευθύνης και του σεβασμού της διαφορετικότητας είναι κεντρικές στην κοινωνική εργασία, η οποία θεμελιώνεται από τις θεωρίες της κοινωνικής εργασίας, των κοινωνικών επιστημών, των ανθρωπιστικών επιστημών και τη γηγενή γνώση και συνδέει ανθρώπους και δομές για να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της ζωής αλλά και να ενισχύσει την ευημερία τους.*» (IFSW, 2014)

Η Κοινωνική Εργασία είναι από τη φύση της επάγγελμα που παρακολουθεί τις κοινωνικές, πολιτικές, πολιτισμικές και ιδεολογικές εξελίξεις, τα πολιτικά και

κοινωνικά κινήματα, ιδιαίτερα κατά τις κρίσιμες δεκαετίες 1960 – 1980 κατά τις οποίες κυριάρχησαν σοσιαλδημοκρατικές και ριζοσπαστικές ιδεολογίες και απόψεις, οι οποίες μετακίνησαν το θεωρητικό και ερευνητικό τους ενδιαφέρον από τη μελέτη των αξιών με βάση την ατομική/ ατομοκεντρική προσέγγιση σε πιο συλλογικές διαδικασίες. Η κοινωνική εργασία μετακινείται από τη φιλανθρωπία της βικτωριανής εποχής, η οποία επιχειρεί να κατευνάσει τις όποιες κοινωνικές αντιδράσεις έναντι ενός άδικου και άτεγκτου κατεστημένου, σε πεδίο κοινωνικών διεκδικήσεων και αλλαγών. Η διαπραγμάτευση εννοιών όπως «διακρίσεις», «προκατάληψη» και «καταπίεση» έρχεται στο προσκήνιο της συζήτησης, καθώς ο ορισμός και η αποσαφήνισή τους είναι προαπαιτούμενα για το ορισμό και την καλύτερη κατανόηση της αντικαταπιεστικής πρακτικής στην κοινωνική εργασία.

Ο ορισμός της «διάκρισης» στο λεξικό της κοινής νεοελληνικής μεταξύ άλλων αποδίδει στην έννοια την ερμηνεία της μεροληπτικής στάσης και συμπεριφοράς υπέρ ή εναντίον κάποιου, καθώς και τον περιορισμό ή τη στέρηση των δικαιωμάτων μιας κατηγορίας πολιτών που θεωρούνται κατώτεροι (Α.Π.Θ. & Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 1998). Κατά τους Sensoy & DiAngelo (2017) η διακριτική συμπεριφορά και στάση οφείλεται στην επικράτηση προκαταλήψεων και στερεοτύπων που καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο μια κοινωνική ομάδα αντιμετωπίζει μια άλλη. Με τον όρο *προκατάληψη* αναφέρονται οι μαθημένες κρίσεις και υποθέσεις που διατυπώνει μια κοινωνική ομάδα για κάποιον ο οποίος ανήκει σε διαφορετική κοινωνική ομάδα. Αυτές οι υποθέσεις και κρίσεις συνήθως απηχούν τη φτωχή γνώση του άλλου και έναν απλοϊκό τρόπο προσέγγισής του, γνωρίζουν όμως ευρεία διάδοση μεταξύ των μελών της ομάδας, καθώς και μεγάλη ανθεκτικότητα. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν προκαταλήψεις και κοινωνικά κατασκευασμένα στερεότυπα, μια και μέσα από αυτή τη διαδικασία επιτυγχάνεται η κοινωνικοποίηση και η ένταξη σε μια κοινωνική ομάδα. Η υιοθέτηση αυτών των στερεοτύπων ξεκινά από τη γέννηση και είναι τόσο τυπική και δεδομένη ώστε συχνά είναι σχεδόν αδύνατον να ανιχνευθεί η δημιουργία της, απλώς οι προκαταλήψεις και τα στερεότυπα περνούν από γενιά σε γενιά συμβάλλοντας στη διατήρηση του κοινωνικού status quo (Sensoy & DiAngelo, 2017).

Από τη στιγμή όμως που οι προκαταλήψεις και ο στερεοτυπικός τρόπος σκέψης καθορίζουν τις στάσεις, τη συμπεριφορά και τις πράξεις των ατόμων τότε αυτά κάνουν διακρίσεις, οι οποίες μπορούν να λάβουν ποικίλες μορφές όπως αγνόηση, αποφυγή, αποκλεισμός, γελοιοποίηση και εξευτελισμό του άλλου, ακόμα και άσκηση βίας εναντίον του.

Όταν μάλιστα οι προκαταλήψεις και οι διακρίσεις αναβαθμίζονται και αποκτήσουν θεσμικό χαρακτήρα, οδηγούν σε καταπιεστική συμπεριφορά της ισχυρής (επικρατούσας) κοινωνικής ομάδας έναντι της ανίσχυρης (κατώτερης). Ο όρος *καταπίεση* στην κοινωνική εργασία αναφέρεται στην επιβολή των προκαταλήψεων και των διακρίσεων της επικρατούσας κοινωνικής ομάδας πάνω στην ανίσχυρη μέσω των θεσμών. Η καταπίεση ως κοινωνικό φαινόμενο, ξεπερνά την ατομική βούληση και την επιβολή της στον ανίσχυρο άλλο και αποκτά νομική, πολιτική, ιστορική και κοινωνική υπόσταση μέσα από τη θεσμοθέτησή της (Sensoy & DiAngelo, 2017). Πολύ χαρακτηριστικές εκφάνσεις της είναι ο σεξισμός, ο ρατσισμός, οι ταξικές διακρίσεις, κ.λπ. Η Baines (2011) προσδίδει στην καταπίεση το χαρακτήρα της κοινωνικής αδικίας, μια και διακρίσεις επιβάλλονται άδικα σε άτομα και ομάδες με αποκλειστικό χαρακτηριστικό το γεγονός ότι ανήκουν σε ανίσχυρες ομάδες. Η καταπίεση διακρίνεται από πολυμορφία και επηρεάζει τόσο τις στάσεις και τη συμπεριφορά της κυρίαρχης ομάδας, κάνοντας την συχνά τυραννική, π.χ. μέσα από τη στέρηση ελευθεριών των ανίσχυρων ομάδων, την καταπάτηση των ανθρώπινων δικαιωμάτων, κ.α. (εξωτερική καταπίεση), όσο και τη συμπεριφορά και τον τρόπο σκέψης της ανίσχυρης ομάδας, η οποία αναπτύσσει στάσεις κατωτερότητας, αισθήματα μειονεξίας, ντροπής και αυτο-ενοχοποίησης (εσωτερική καταπίεση). Είναι πολύ σημαντικό να τονιστεί ότι η κατασκευή ανίσχυρων κοινωνικών ομάδων και η καταπίεσή τους επιτυγχάνεται μέσα από τη συστηματική απαξίωση των επιτευγμάτων και της συμβολής τους στο κοινωνικό γίνεσθαι σε επίπεδο κοινωνικής ρητορικής και φυσικά, μέσα από την συστηματική παρεμπόδισή τους στην πρόσβαση σε μέσα και υπηρεσίες που είναι διαθέσιμα μόνο στους ανήκοντες στην ομάδα των ισχυρών (Dominelli, 2002). Οι μηχανισμοί της καταπίεσης και η άσκησή της συνιστούν μια παγιωμένη, καθημερινή πρακτική η οποία επηρεάζει κάθε τομέα της κοινωνικής ζωής και φυσικά τις διαπροσωπικές

σχέσεις. Μέσα από αυτές επιβιώνει και αναπαράγεται, αλλά μέσα από αυτές μπορεί επίσης και να αμφισβητηθεί και να ανατραπεί, μια και η δυναμική των ανθρώπινων σχέσεων δεν είναι τελεολογικά προκαθορισμένη, αλλά προάγει την αλλαγή.

Προκειμένου η κοινωνική εργασία να αντιμετωπίσει τις διαρκώς αυξανόμενες ανάγκες των ανίσχυρων ομάδων, οι οποίες δέχτηκαν ακόμη μεγαλύτερες πιέσεις από τις διαδοχικές οικονομικές κρίσεις (ξεκινώντας από τη δεκαετία του 1980 και φτάνοντας έως το 2010) κλήθηκε να αναπτύξει νέες πρακτικές οι οποίες υπερασπίζονται την κοινωνική δικαιοσύνη, αντιμάχονται τους κοινωνικούς αποκλεισμούς και στοχεύουν στην ενδυνάμωση των ανίσχυρων ομάδων προκειμένου να διεκδικήσουν την κοινωνική αλλαγή (Dominelli, 2002). Ορίζοντας την αντικαταπιεστική πρακτική στην κοινωνική εργασία η Dominelli (1996, σ. 170) κάνει σαφές ότι αυτή είναι:

[..]μια πρακτική της κοινωνικής εργασίας που αντιμετωπίζει τους κοινωνικούς διαχωρισμούς και τις δομικές ανισότητες στην εργασία που λαμβάνει χώρα μεταξύ είτε αυτοί είναι εξυπηρετούμενοι («πελάτες») είτε κοινωνικοί λειτουργοί. Η αντικαταπιεστική κοινωνική εργασία στοχεύει να προσφέρει περισσότερο κατάλληλες και ευαίσθητες υπηρεσίες, οι οποίες να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των ανθρώπων ανεξάρτητα από την κοινωνική τους θέση. Η αντικαταπιεστική κοινωνική εργασία ενσαρκώνει μια ανθρωποκεντρική φιλοσοφία, ένα σύστημα αξιών το οποίο προάγει την ισότητα και ασχολείται με τη μείωση των καταστροφικών επιπτώσεων των δομικών ανισοτήτων στις ζωές των ανθρώπων· μια μεθοδολογία που εστιάζει και στα δύο, διαδικασία και αποτέλεσμα· και ένας τρόπος δόμησης των σχέσεων μεταξύ ατόμων ο οποίος στοχεύει στην ενδυνάμωση των εξυπηρετούμενων μέσα από την μείωση των αρνητικών επιπτώσεων που προκύπτουν από την ύπαρξη κοινωνικών ιεραρχιών στην αλληλεπίδρασή τους και την δουλειά που κάνουν μαζί.

Η ίδια (2002, σ. 36) συμπληρώνει ότι η αντικαταπιεστική πρακτική στην κοινωνική εργασία:

[..] απευθύνεται σε ολόκληρο το άτομο και δίνει τη δυνατότητα ο επαγγελματίας κοινωνικός λειτουργός να σχετίζεται με το κοινωνικό πλαίσιο του

εξυπηρετούμενου με τρόπο που λαμβάνει υπόψη τους «κατανεμημένους και έγκυρους πόρους» που αμφότεροι, ο επαγγελματίας και ο εξυπηρετούμενος φέρνουν στη σχέση. Έτσι, η αντικαταπιεστική πρακτική λαμβάνει υπόψη την προσωπική, θεσμική, πολιτιστική και οικονομική κατάσταση και εξετάζει πώς όλα τα παραπάνω επηρεάζουν τα άτομα ως προς τις συμπεριφορά και τις ευκαιρίες να αναπτύξουν πλήρως τις δυνατότητές τους ζώντας μέσα σε συλλογικές οντότητες.

Στο πνεύμα αυτό στο χώρο και το επαγγελματικό λεξιλόγιο των κοινωνικών λειτουργών κυριαρχούν πλέον όροι όπως συνεργασία, ενδυνάμωση, πολιτική των μη διακρίσεων, αντικαταπιεστική πρακτική, υπεράσπιση – συνηγορία, κ.α. (Παπούλη, 2014).

Με βάση τις ανωτέρω εξελίξεις η κοινωνική εργασία μπορεί να αναπτύξει ξεχωριστή δυναμική στην αντιμετώπιση της έμφυλης βίας, ιδιαίτερα υπό το πρίσμα και τις επιρροές της φεμινιστικής προσέγγισης, η οποία επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στις ανισότητες που οφείλονται στη διάκριση φύλου, βασιζόμενη στις εμπειρίες των ίδιων των θηλυκοτήτων. Η φεμινιστική κοινωνική εργασία εδράζεται στη δημιουργία ισότιμης σχέσης μεταξύ κοινωνικού/-ής λειτουργού και θηλυκότητας - επιζώσας, στοχεύοντας στην ευημερία τους (Χατζηφωτίου, 2021). Κατά τις Morgaine & Carous-Desyllas (2015) η αντικαταπιεστική κοινωνική εργασία βασίζεται σε ριζοσπαστικές, προοδευτικές, αντιρατσιστικές, κατά των διακρίσεων, κριτικές, φεμινιστικές, μεταμοντέρνες και κονστρουκτιβιστικές (εποικοδομιστικές) κοινωνικές θεωρίες. Προάγει την ισότητα, τη συμπερίληψη, τον κοινωνικό μετασχηματισμό και την κοινωνική δικαιοσύνη. Παρά το γεγονός ότι εστιάζει την προσοχή της στα άτομα και τις μικροομάδες, εντούτοις τα θεωρητικά της εργαλεία χρησιμοποιούνται για να φωτίσουν τις πολλές (συχνά αθέατες) όψεις της καταπίεσης και των διακρίσεων και στοχεύει στο επιτύχει ισότητα ευκαιριών για όλες τις κοινωνικές ομάδες με την εφαρμογή κονστρουκτιβιστικής δυναμικής.

Αξίζει να σημειωθεί εξ αρχής, ότι υπάρχουν ορισμένα σημαντικά στοιχεία διαφοροποίησης της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας (έναντι των άλλων προσεγγίσεων που τοποθετούνται κάτω από την «ομπρέλα» της Κριτικής Κοινωνικής Εργασίας). Το πρώτο είναι η υιοθέτηση της διαθεματικότητας ως

εργαλείο κατανόησης των αλληλεπιδράσεων των ταυτοτήτων που συγκεντρώνει ένα άτομο και πώς τελικά αυτές διαμορφώνουν την εμπειρία του (Crenshaw, 1991; Morgaine & Carous-Desyllas 2015; Χατζηφωτίου, 2021). Το δεύτερο σημείο διαφοροποίησης είναι η έμφαση στην ταυτόχρονη δράση σε όλα τα επίπεδα δραστηριοποίησης των ανθρώπων, από τις διαπροσωπικές σχέσεις, μέχρι το επίπεδο των Κρατικών παρεμβάσεων και της νομοθεσίας (Thompson, 2001; Dominelli, 2002; Dedotsi, 2015). Αυτό την διαφοροποιεί τόσο από τις παραδοσιακές ατομοκεντρικές προσεγγίσεις της Κοινωνικής Εργασίας, όσο και από προσεγγίσεις της Κριτικής Κοινωνικής Εργασίας που μπορεί να εστιάζουν μονομερώς, είτε στην κινηματική οργάνωση και δραστηριοποίηση των ανθρώπων (αυτό που στο 4^ο κεφάλαιο προσδιορίζεται γενικά ως «μέσο-επίπεδο»), είτε στις δομικές αλλαγές σε επίπεδο θεσμών και Κράτους στο οποίο εστιάζει κατά κύριο λόγο η Ριζοσπαστική προσέγγιση. Τέλος, τρίτο στοιχείο που διαφοροποιεί την Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία από την Ριζοσπαστική με την οποία πολλές φορές συγκρίνεται ή συγχέεται, είναι η τοποθέτηση πως μπορούν οι κοινωνικές/-οί λειτουργοί να εργάζονται αντικαταπιεστικά ακόμα και σε περιβάλλοντα στα οποία οι επαγγελματίες λειτουργούν με όρους επιβολής και καταναγκασμού (π.χ. παιδική προστασία και ψυχική υγεία σε περιπτώσεις ακούσιας νοσηλείας) (Baines, 2011 ; Morgaine & Carous-Desyllas 2015).

Η υιοθέτηση και εφαρμογή της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας προϋποθέτει συνεργασία μεταξύ κοινωνικού/-ής λειτουργού και εξυπηρετούμενου (επιζώσας στις περιπτώσεις έμφυλης βίας) προσφέροντας υπηρεσίες που χαρακτηρίζονται από κοινωνική ευαισθησία και οι οποίες χωρίς να παραβλέπουν την κοινωνική και πολιτιστική καταγωγή των εξυπηρετούμενων, προσπαθούν να δομήσουν σχέσεις ισοτιμίας και ενδυνάμωσης των εξυπηρετούμενων. Άλλωστε για την/τον κοινωνική/-ό λειτουργό που εφαρμόζει την Αντικαταπιεστική Πρακτική το άτομο που ζητά τη βοήθεια και τη στήριξή του δεν είναι εξυπηρετούμενος/-η αλλά συμμετέχων/-χουσα σε μια ισότιμη σχέση συνεργασίας. Μια τέτοια επιλογή επηρεάζει τόσο τη διαδικασία όσο και το αποτέλεσμα, μια και στόχος της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας είναι να οικοδομήσει ισότιμη συνεργατική σχέση μεταξύ κοινωνικού/-ής λειτουργού και εξυπηρετούμενου με άρση των

εμποδίων που θέτουν οι κοινωνικές ιεραρχίες (Morgaine & Carous-Desyllas 2015). Άλλωστε ο/η κοινωνικός/-ή λειτουργός που εφαρμόζει τις αρχές της αντικαταπιεστικής πρακτικής δεσμεύεται να αντιπαλέψει πολιτικές και κοινωνικές κατασκευές που προάγουν και συντηρούν το διαχωρισμό και τις διακρίσεις, την καταπίεση και την έμφυλη βία, διεκδικώντας την κοινωνική δικαιοσύνη και αλλαγή μέσα από τη δομική αλλαγή των παρεχόμενων υπηρεσιών, την αλλαγή του νομικού πλαισίου και των ασκούμενων πολιτικών. Πολύτιμο εργαλείο για τον/την κοινωνικό λειτουργό αποτελεί η προσέγγιση των επιζώσων έμφυλης βίας μέσα από τη διαθεματική οπτική η οποία λαμβάνει υπόψη τόσο την επίδραση του οικονομικού και κοινωνικο-πολιτιστικού όσο και των πολλαπλών κοινωνικών ταυτοτήτων που φέρει κάθε εξυπηρετούμενη, τα οποία επηρεάζουν τη συμπεριφορά, τις στάσεις και τις αποφάσεις της.

1.2.5 Διαθεματικότητα και κοινωνική εργασία: Το φύλο, η φυλή και η τάξη ως συν-δημιουργοί σχέσεων καταπίεσης

Εκκινώντας από την παραδοχή ότι η καταπίεση είναι κατάσταση πολυδιάστατη και πολύμορφη και από το γεγονός ότι στοιχεία της συχνά διαπλέκονται και χαρακτηρίζουν τις στάσεις, τις ιδέες και τη συμπεριφορά των ατόμων, ιδιαίτερα αυτών που ανήκουν στις ανίσχυρες ομάδες, γρήγορα έγινε αντιληπτό πως η επικέντρωση της προσοχής και της ανάλυσης σε έναν μόνο παράγοντα καταπίεσης δεν απαντά στις ανάγκες και τις προσδοκίες των εξυπηρετούμενων στο πλαίσιο της αντικαταπιεστικής πρακτικής στην κοινωνική εργασία. Παράγοντες όπως το φύλο (βιολογικό ή/και κοινωνικό), η φυλή και η κοινωνικοοικονομική τάξη διαπλέκονται, αλληλοσυνδέονται και αλληλεπιδρούν δημιουργώντας καταπιεστικά συστήματα τα οποία διαφοροποιούν τα άτομα και την οπτική εξυπηρέτησης των αναγκών τους, π.χ. είναι διαφορετική η μορφή καταπίεσης που ασκείται σε μια λευκή, γηγενή, οικονομικά ευκατάστατη θηλυκότητα, επιζώσα έμφυλης βίας από αυτή που ασκείται σε προσφύγισσα, μουσουλμάνα, αφρικανικής καταγωγής (Χατζηφωτίου, 2021).

Ως απάντηση στο πρόβλημα η φεμινιστική προσέγγιση προέβαλε την διαθεματική (ή διατομεακή) οπτική των κοινωνικών ανισοτήτων, μια και αυτές, όπως παραδέχεται και το Συμβούλιο της Ευρώπης⁸, οι διακρίσεις και οι διαχωρισμοί χτίζουν καταπιεστικούς θεσμούς και εμπόδια τα οποία αναστέλλουν τις προσπάθειες για κοινωνική δικαιοσύνη και ειρήνη, όπως και την ισότιμη πρόσβαση σε θεσμούς, υπηρεσίες, πόρους και μέσα για κάθε άνθρωπο. Για το λόγο τούτο προκρίνεται η διαθεματική οπτική στην ανάλυση και αντιμετώπιση των παραγόντων καταπίεσης. Κατά τη Χατζηφωτίου (2021, σ. 41):

[...] η διαθεματικότητα αναφέρεται στις κοινωνικές ταυτότητες και στον τρόπο που μπορεί να διαμορφώνουν ανισότητες, στην καταπίεση που μπορεί να υφίστανται κάποιες κοινωνικές ομάδες οι οποίες αποτελούν μειονότητα, αλλά και στο γεγονός ότι καμία ταμπέλα (social label) από μόνη της δεν μπορεί να προσδιορίσει ένα άτομο, καθώς το άτομο μπορεί να ανήκει σε περισσότερες από μία κατηγορίες... Με αυτόν τον τρόπο η διάκριση λόγω καταγωγής (φυλής), φύλου, κοινωνικής τάξης και σεξουαλικότητας μπορούν να αποτελούν συνδυαστικά, και όχι μεμονωμένα, αίτια αποκλεισμού και διακρίσεων [...]

Στο ίδιο πλαίσιο η οργάνωση CII ορίζει τη διατομεακότητα ως οπτική που: «... περιγράφει τους τρόπους με τους οποίους συστήματα ανισότητας με βάση το φύλο, τη φυλή, την εθνικότητα, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου, την αναπηρία, την τάξη και άλλες μορφές διακρίσεων «τέμνονται» για να δημιουργήσουν μοναδικές δυναμικές και αποτελέσματα... Όλες οι μορφές ανισότητας αλληλοενισχύονται και πρέπει επομένως να αναλυθούν και να αντιμετωπιστούν ταυτόχρονα για να αποτραπεί η ενίσχυση μιας μορφής ανισότητας σε μια άλλη»⁹

Η διαθεματική οπτική στην ανάλυση της καταπίεσης μπορεί να εξηγήσει με εναργέστερο τρόπο όλους εκείνους τους κοινωνικούς, ψυχολογικούς, οικονομικούς, πολιτιστικούς και πολιτικούς παράγοντες και τις διαπλεκόμενες διαδρομές τους οι

⁸ https://www.coe.int/en/web/north-south-centre/intersectionality/-/asset_publisher/wMPHJcZn0JE6/content/structural-imbbalances (Πρόσβαση: 05/07/2023)

⁹ <https://www.intersectionaljustice.org/what-is-intersectionality> (Πρόσβαση: 05/07/2023)

οποίοι συμμετέχουν στην κοινωνική κατασκευή της δύναμης στην οποία άτομα και ομάδες μπορούν ή δεν μπορούν να έχουν πρόσβαση (Χατζηφωτίου, 2021). Κατά τους Sensoy & DiAngelo (2017, σ. 73) με τον όρο *δύναμη (power)* στο πλαίσιο της κοινωνικής δικαιοσύνης αναφερόμαστε: «... σε όλα εκείνα τα ιδεολογικά, τεχνικά και λεκτικά στοιχεία με τα οποία οι έχοντες την εξουσία επιβάλλουν την ιδεολογία και τα ενδιαφέροντά τους σε όλους». Με τον τρόπο αυτό η κυρίαρχη ομάδα επιβάλλει την ιδεολογία, τη βούληση και τις επιλογές της και διασφαλίζει την διατήρηση και αναπαραγωγή τους με τρόπο ειρηνικό, μια και χρησιμοποιεί την πειθώ έναντι της βία. Οι ανίσχυρες ομάδες αποδέχονται ως φυσική και λογική κατάσταση την κατωτερότητά τους και δεν αντιδρούν. Αναλογιζόμενοι τη μεταφορά του «πανοπτικού» του Φουκώ η δύναμη κατασκευάζεται, νομιμοποιείται και μεταδίδεται μέσα από θεσμούς όπως το σχολείο, ο στρατός ή οι φυλακές. Τα κοινωνικά «κελιά» μας, κατασκευασμένα από τους έχοντες τη δύναμη, την εξουσία και τους πόρους, είναι ήδη έτοιμα από τη γέννησή μας και μας περιμένουν. Βέβαια αυτές οι κοινωνικές κατασκευές υπόκεινται σε διαρκή διαπραγμάτευση και δεν είναι αδιαμφισβήτητες. Οι άνθρωποι μπορούν να τις αλλάξουν (Sensoy & DiAngelo, 2017).

Τα «εργαλεία» για την αλλαγή αυτή μπορεί να τα προσφέρει η διαθεματική οπτική στην κοινωνική εργασία, μια και δεν αντιλαμβάνεται το άτομο ως μονοδιάστατη «ταυτότητα», αλλά ως *σύνθεση «ταυτοτήτων»*, επισημαίνοντας ότι η συνεξέταση της τάξης, του φύλου και της φυλής βοηθούν στην καλύτερη κατανόηση των σχέσεων καταπίεσης που δημιουργούν και βοηθούν στην δόμηση αποτελεσματικότερης επικοινωνίας μεταξύ κοινωνικού/-ής λειτουργού και εξυπηρετούμενου/ης.

Η διαθεματική οπτική αποτελεί μια νέα προσέγγιση στο χώρο της κοινωνικής εργασίας τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη. Δεν είναι όμως αποτέλεσμα μιας «παρθενογένεσης», μια και η κοινωνική εργασία έχει διανύσει μια μακρά διαδρομή στη διάρκεια της οποίας επηρεάστηκε από ιδεολογικά, φιλοσοφικά πολιτικά και κοινωνικά ρεύματα και κινήματα, υιοθέτησε και εξυπηρετήσε πολιτικές επιλογές κυβερνήσεων και ισχυρών ομάδων αλλά και εναντιώθηκε στην καταπίεση και την

κοινωνική αδικία και ανισότητα, αντιστάθηκε σ' αυτές και διεκδίκησε κοινωνική αλλαγή και κοινωνική δικαιοσύνη. Με λίγα λόγια η κοινωνική εργασία αποτέλεσε από τον 19ο αιώνα και εντεύθεν τον «καθρέφτη» των φιλοσοφικών, ιδεολογικών, πολιτικών και κοινωνικών ζυμώσεων τις οποίες εξέφρασε και εξακολουθεί να εκφράζει.

Αξιοποιώντας θεωρίες που άπτονται της αντικαταπιεστικής πρακτικής η παρούσα εργασία εστιάζει στην προσέγγιση και ερμηνεία της έμφυλης βίας υπό το πρίσμα των δομών κυριαρχίας και καταπίεσης και στο πώς αυτές διαμορφώνονται και επενεργούν στο άτομο, στο πώς το φύλο, η φυλή και η κοινωνική τάξη διαμορφώνουν τις μορφές και τις εκφράσεις έμφυλης βίας και στο πως η αντικαταπιεστική πρακτική στην κοινωνική εργασία μπορεί να στηρίξει και να ενδυναμώσει επιζώσες έμφυλης βίας .

Κεφάλαιο 2

2.1 Θεωρητικές Προσεγγίσεις της Έμφυλης Βίας

2.1.1 Ψυχολογικές Προσεγγίσεις

Οι πρώτες θεωρίες που διατυπώθηκαν και που προσπάθησαν να περιγράψουν αλλά και να εξηγήσουν τα διάφορα φαινόμενα έμφυλης βίας, προέρχονται από τον χώρο της ψυχολογίας. Πιο πριν και ιδίως πριν από τη δεκαετία του 1970 κατά την οποία άνθισαν τα κοινωνικά κινήματα, η έμφυλη βία δε φαινόταν να αποτελεί ενδιαφέρον επιστημονικό πεδίο, πόσο μάλλον η ενδοοικογενειακή βία, η οποία σπανίως καταγραφόταν και ακόμα σπανιότερα αναγνωριζόταν (Χατζηφωτίου, 2021). Επίσης το ερευνητικό ενδιαφέρον γύρω από τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας μετατοπίστηκε σημαντικά από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 έως τις αρχές του 1990 (Χατζηφωτίου, 2005). Από το σημείο όπου θύτης και θύμα σκιαγραφούνταν ως φιγούρες με παρόμοιο προφίλ, το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στον θύτη και τους πολλαπλούς παράγοντες που τον ωθούν στη βία (Gelles & Loseke, 1993). Το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας, όταν ξεκίνησε να αναγνωρίζεται, αποδιδόταν κυρίως σε θύτες συγκεκριμένου προφίλ, το οποίο συσχετιζόταν συνήθως με έντονη φτώχεια, παραβατικότητα και βαριά παθολογία. Αυτή, ωστόσο, ήταν μια απεικόνιση της πραγματικότητας η οποία στα επόμενα χρόνια δεν φάνηκε να αντιστοιχεί με την ίδια την πραγματικότητα της έμφυλης βίας. Καθώς η έρευνα γύρω από τα ζητήματα της έμφυλης βίας αυξανόταν, η εικόνα που ξεκίνησε να σχηματίζεται είναι πως το φαινόμενο δεν αφορά κάποιο αυστηρά καθορισμένο σύνολο ανθρώπων και οικογενειών, αλλά μάλλον αποτελεί διαταξικό φαινόμενο, στο οποίο ασφαλώς συμβάλλουν και ατομικά χαρακτηριστικά των θυτών αλλά δεν καθορίζουν από μόνα τους την δράση

τους. Συχνά μάλιστα, η απόδοση ορισμένου προφίλ στους δράστες χρησιμοποιείται τότε σαν άλλοθι για την συμπεριφορά τους (βλ. Η ενδεχόμενη ψυχική ασθένεια ή η μάχη με την εξάρτηση από αλκοόλ ή ουσίες) και τότε με σκοπό την ανάπτυξη ρατσιστικής ρητορικής σε βάρος μειονοτικών ομάδων (π.χ. "Οι μετανάστες βιάζουν/κακοποιούν) (Χατζηφωτίου, 2005).

Στο ίδιο μήκος κύματος κινούνται και οι θεωρίες που έχουν στο επίκεντρό τους την θηλυκότητα, την επιζώσα της βίας. Αρκετοί ερευνητές ορμώμενοι από, ξεπερασμένες σήμερα, ψυχοδυναμικές και ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις, ερμήνευαν την γυναίκα μέσα στο φαινόμενο της βίας ως ένα άτομο που επιζητά και κατά κάποιο τρόπο «απολαμβάνει» την βία που υφίσταται (βλ. Θεωρία γυναικείου μαζοχισμού) (Χατζηφωτίου, 2005). Η ίδιες αυτές απόψεις φαίνεται μάλιστα να ευθυγραμμίζονται σε σημεία τους με ερμηνείες του κοινωνιοβιολογισμού. Η κοινωνιοβιολογία ισχυρίζεται πως κάθε ανθρώπινη ενέργεια μπορεί να ερμηνευθεί στη βάση των βιολογικών χαρακτηριστικών, προδιαθέσεων και ορμών των ανθρώπων. Σε αυτό το πνεύμα, οι άντρες που έχουν έντονη σεξουαλική δραστηριότητα, βιάζουν θηλυκότητες (κυρίως γυναίκες) προκειμένου να ικανοποιήσουν την ανάγκη τους αυτή. Ο κοινωνιοβιολογισμός, ωστόσο, αποτέλεσε ένα κίνημα ιδιαίτερα αμφιλεγόμενο, σχεδόν αιρετικό, το οποίο είτε όπως φαίνεται αγνοεί βασικές δεξιότητες των ανθρώπων, όπως η αντίσταση σε ορμές και επιθυμίες, είτε τοποθετείται με σαφή προκατάληψη στα πράγματα, προσπαθώντας να λειτουργήσει ως μέσο προώθησης συγκεκριμένων αφηγημάτων (Giddens, 2009).

Βασικό χαρακτηριστικό των ψυχολογικών προσεγγίσεων της έμφυλης βίας είναι ο διαμοιρασμός της ευθύνης και στις δύο πλευρές, και του θύτη και του θύματος. Ειδικά η όψη που έχουν προσεγγίσεις που σχετίζονται πιο πολύ με την ψυχοθεραπεία, καθοδηγεί τους επαγγελματίες σε μία παρέμβαση «ίσων αποστάσεων» (Goldner, 1999). Ενδεικτική είναι και η προβληματική εφαρμογή που μπορεί να έχουν βασικοί όροι διάφορων ψυχοθεραπευτικών προσεγγίσεων όταν τους εφαρμόζουμε σε συνθήκες έμφυλης βίας. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της κυκλικής αιτιότητας που έρχεται από την συστημική ψυχοθεραπεία και που το αναλυτικό πρίσμα που αυτή προσφέρει αγνοεί την δομικά άνιση σχέση μεταξύ των δύο φύλων, τα οποία μάλιστα θεωρεί ως «ισότιμα συμπληρωματικά» (Κανδυλάκη,

2005). Οι αυστηρά αποστασιοποιημένες ψυχολογικές προσεγγίσεις φαίνεται να αγνοούν πλήρως τις κοινωνικές παραμέτρους που επηρεάζουν το φαινόμενο και ιδιαίτερα το πλαίσιο μέσα στο οποίο το άτομο εκπαιδεύεται να επιτελεί το φύλο του. Όπως, πολύ χαρακτηριστικά, αναφέρει η Goldner (1999) αυτές οι θεωρίες στην προσπάθειά τους να εξηγήσουν το φαινόμενο σύμφωνα με το πρίσμα που αυτές θέτουν, μπορεί να φτάσουν στο σημείο να αποδώσουν μερίδιο ευθύνης στην επιζώσα «για τα σπασμένα πλευρά της, μια παράλογη και ανήθικα προσβλητική θέση».

Η έρευνα που γίνεται στο κομμάτι της έμφυλης βίας τα τελευταία τριάντα χρόνια έχει προχωρήσει πέρα από ψυχολογικές και ατομοκεντρικές αναλύσεις. Αντίθετα, γίνεται πιο συστηματική εξέταση των κοινωνικών παραμέτρων και προεκτάσεων του φαινομένου. Η εισαγωγή εννοιών όπως «εξουσία» ή «δύναμη», στη συνάρτηση της βίας και του φύλου, διευρύνουν σημαντικά το ερευνητικό πεδίο, πέρα από την συμπεριφορά ανδρών και θηλυκοτήτων ως άτομα (Russo & Pirlott, 2006). Αξίζει, παρόλα αυτά, να αναφερθεί το γεγονός πως η ανάπτυξη των φεμινιστικών προσεγγίσεων στην έρευνα και η δημιουργία της φεμινιστικής μεθοδολογίας έχει ανανεώσει σημαντικά τον τρόπο που η ψυχολογία προσεγγίζει την έμφυλη βία. Αναθεωρώντας τους όρους και τα σχήματα του παρελθόντος, φεμινίστριες ερευνήτριες, όπως η Goldner (1990,1998,1999), έχουν συνεισφέρει σημαντικά στην αναβάθμιση της συνεργασίας με επιζώσες έμφυλης βίας στο ατομικό (μικρο) επίπεδο.

2.1.2 Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις

Στην προσπάθεια μετατόπισης της έρευνας από ερμηνείες της έμφυλης βίας, που περιορίζονται στο άτομο και τη βούλησή του, στην εξέταση παραγόντων έξω και πέρα από τα άμεσα εμπλεκόμενα στο φαινόμενο άτομα, ξεκίνησαν να αναδύονται οι κοινωνιολογικές προσεγγίσεις. Ιδιαίτερα διαδεδομένες και στα όρια μεταξύ ψυχολογίας και κοινωνιολογίας, βρίσκονται οι θεωρίες που είναι επηρεασμένες από την θεωρία της κοινωνικής μάθησης του Albert Bandura. Οι θεωρίες αυτές εστιάζουν σε μεγάλο βαθμό στην κοινωνικοποίηση του ατόμου και

την επιρροή που έχουν οι φορείς κοινωνικοποίησής του στον τρόπο με τον οποίο το άτομο μαθαίνει και «επιλέγει» να αντιδρά σε ερεθίσματα. Υπό αυτό το πρίσμα, οι θηλυκότητες έχουν μάθει να αναγνωρίζει την βία ως κοινωνικά εγκεκριμένο τρόπο επίλυσης διαφορών με αποτέλεσμα να δικαιολογεί την βία την οποία υφίσταται. Μέσω αυτού του είδους κοινωνικοποίησης μάλιστα, η βία μεταφέρεται από γενιά σε γενιά και έτσι εδραιώνεται ως κανονικότητα (Feldman, 2011). Χαρακτηριστικό παράγωγο αυτού του πρίσματος είναι η θεωρία της *μαθημένης ανημπόριας*, σύμφωνα με την οποία η θηλυκότητα μαθαίνει να αναγνωρίζει τον εαυτό της στην θέση του θύματος και παραμένει παγιδευμένη σε αυτή (Χατζηφωτίου, 2021). Στο ίδιο πλαίσιο μπορεί να δικαιολογηθεί και η βία που ασκούν άτομα ορισμένων διαφορετικών κουλτουρών, μέσω των οποίων έχουν μάθει να αξιολογούν διαφορετικά την αναγκαιότητα χρήσης βίας και τοποθετούν σε υποδεέστερη θέση την θηλυκότητα (Hogg & Vaughan, 2010). Φαίνεται ακόμα να είναι συνήθης τακτική υπεράσπισης η επίκληση της κουλτούρας προέλευσης του δράστη για την ευνοϊκότερη αντιμετώπισή του (Feldman, 2011; Κανδυλάκη, 2005). Αυτής της κατεύθυνσης οι κοινωνικο-πολιτισμικές θεωρίες δέχονται την κριτική πως αντιμετωπίζουν το άτομο ως παθητικό αποδέκτη ερεθισμάτων το οποίο με παθητικό τρόπο μαθαίνει να αντιδρά σε αυτά (Χατζηφωτίου, 2005).

Σε αρκετά διαφορετικό πνεύμα και πιο κοντά στις θέσεις του μεταμοντερνισμού, βρίσκονται οι θεωρίες της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Για αυτές η βία συνδέεται με την άσκηση εξουσίας του θύτη επί του θύματος. Στην περίπτωση της έμφυλης βίας, η ερμηνεία που αυτή η θέαση θα μπορούσε να δώσει, είναι πως η κακοποίηση έρχεται ως απόρροια της προοδευτικά βελτιωμένης θέσης της γυναίκας σε σχέση με το παρελθόν. Μεταξύ πληθώρας άλλων παραγόντων, η εντονότερη δραστηριοποίηση των θηλυκοτήτων στον κοινωνικό χώρο και η αυξανόμενη οικονομική αυτονομία της υπονομεύουν τον παραδοσιακό ρόλο του άντρα (Χατζηφωτίου, 2005; Feldman, 2011). Αυτό πλήττει τους άνδρες οι οποίοι δυσκολεύονται να ανταποκριθούν στην πραγμάτωση του ιδεότυπου της «άξιας ζωής» (να βρουν νόμιμη, καλά αμειβόμενη εργασία, καλή γυναίκα, να κάνουν οικογένεια) (Giddens, 2009), δημιουργώντας τους ένα αίσθημα απώλειας ελέγχου, τον οποίο προσπαθούν να ανακτήσουν με την βία (Χατζηφωτίου, 2005; Russo &

Pirlott, 2006). Μέσα στις μεθόδους που ενδέχεται να υιοθετηθούν προκειμένου να νιώσει ξανά ο άντρας το αίσθημα ελέγχου, είναι και ο βιασμός. Ο βιασμός αποτελεί μια πολύ ιδιαίτερη μορφή βίας καθώς είναι αρκετά δύσκολα ταυτοποιήσιμη, πλημμελώς καταγεγραμμένη και εξαιρετικά τραυματική για το άτομο που την υφίσταται. Η ίδια η πράξη μάλιστα φαίνεται να σχετίζεται περισσότερο με την επιβολή εξουσίας παρά με την σεξουαλική επιθυμία του δρώντος (Giddens, 2009). Το κενό που αφήνουν οι θεωρίες της κοινωνικής αλληλεπίδρασης είναι πως, ενώ φαίνεται να εξηγούν με ενδιαφέρον τρόπο τα αίτια της έμφυλης βίας που λαμβάνει χώρα σήμερα, δείχνουν να στερούνται ιστορικότητας. Η έμφυλη βία όπως και η αυξημένη κοινωνική δραστηριότητα των θηλυκοτήτων (κυρίως των γυναικών) ξεκίνησαν να μελετώνται συστηματικά μόλις τα τελευταία περίπου πενήντα χρόνια από τις κοινωνικές επιστήμες, όμως η έμφυλη βία δεν παύει να αποτελεί ένα διαχρονικό φαινόμενο. Η άνοδος των γυναικείων κινημάτων και του φεμινισμού ήταν αυτά που βοήθησαν να αναχθεί από κάτι που «απλώς συμβαίνει», από μία κανονικότητα, σε κοινωνικό ζήτημα (Χατζηφωτίου, 2021).

Όπως παρατηρήθηκε και στις ψυχολογικές προσεγγίσεις, έτσι και στις κοινωνιολογικές παρατηρούνται ελλείψεις, εμπόδια και παράδοξα. Άλλες θεωρίες παρουσιάζουν το άτομο ως παθητικό προϊόν κοινωνικών εντολών, άλλες αδυνατούν να εξηγήσουν το φαινόμενο διαχρονικά. Άλλες θεωρίες, όπως αυτή του κύριου εκπροσώπου του λειτουργισμού, του Émile Durkheim, θεωρούν την γυναίκα διαμορφούμενη από την φύση της και εκεί αποδίδουν την άνιση θέση που φαίνεται να έχει στην κοινωνία. Οι γυναίκες αποτραβηγμένες, περιορίζονται λόγω των φυσικών ενστίκτων τους σε μία ζωή απομονωμένη με μόνο μέλημα την ανατροφή των παιδιών τους. Σήμερα που οι θηλυκότητες έχουν κατακτήσει την έξοδό της από τα τείχη της οικίας της, η άποψη αυτή μοιάζει παρωχημένη. Από μία άλλη οπτική, σαφώς περισσότερο πολιτική, ο Καρλ Μαρξ θεωρεί πως ο έμφυλος διαχωρισμός προκύπτει ως αποτέλεσμα της ιδιοκτησίας και της ταξικής διαίρεσης. Μια τέτοια θεωρία θα σήμαινε πως πριν από αυτό το ορόσημο οι άντρες ζούσαν με ίσους όρους με τις γυναίκες. Οι ιδιαίτερες μορφές και τα χαρακτηριστικά της έμφυλης βίας και πολύ περισσότερο της έμφυλης ανισότητας, δυσκολεύουν την αξιολόγησή της μέσα από κλασικές θεωρίες. Εάν η θεωρία της ανομίας του Robert Merton

εφαρμοστεί στην περίπτωση των γυναικών ως κοινωνική ομάδα, αυτές θα έπρεπε να είναι σε μία συνεχή διαδικασία εγκλήματος και επανάστασης, αφού διαθέτουν εμφανώς λιγότερα μέσα και δυσκολότερη πρόσβαση σε αγαθά από τους άνδρες (Giddens, 2009). Ωστόσο, όπως θα αναλυθεί παρακάτω, η άνοδος των φεμινιστικών κινημάτων και η επιρροή τους στις επιστήμες και την έρευνα διεύρυναν σημαντικά τους ορίζοντες και μετέβαλαν τους όρους που μελετάται σήμερα η έμφυλη βία.

2.1.3 Φεμινιστικές Προσεγγίσεις

Ο φεμινισμός αποτελεί ένα πολύμορφο κίνημα το οποίο φαίνεται να πρωτοεμφανίζεται ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα και να γνωρίζει πραγματική άνθηση κυρίως από την δεκαετία του 1970 και έπειτα. Κάτω από την κοινή παραδοχή της άνισης θέσης της γυναίκας σε σχέση με αυτή του άνδρα, σχεδόν σε όλο το φάσμα της κοινωνικής και προσωπικής ζωής (Χατζηφωτίου, 2021), αναπτύχθηκε πλήθος θεωριών και αναλύσεων του φαινομένου αυτού. Έτσι, όταν αναφέρεται ο όρος «φεμινισμός» δεν γίνεται αναφορά ποτέ σε κάποια ενιαία θεωρία με πάγιες τοποθετήσεις, αλλά μάλλον σε ένα κίνημα (κοινωνικό, πολιτικό, ακόμη και επιστημονικό) το οποίο συνεχώς γεννά νέες θεωρίες και αναδιαμορφώνεται με τα χρόνια. Οι θεωρίες αυτές διατυπώνονται από πολύ διαφορετικές κατευθύνσεις οι οποίες ενίοτε μπορεί να είναι και αντικρουόμενες (George & Stith, 2014; Χατζηφωτίου, 2021).

Η ανάπτυξη των φεμινιστικών κινημάτων αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα για την αποδοχή της ύπαρξης της βίας βάσει φύλου. και στη σταδιακή μελέτη του φαινομένου αυτού. Μέσα από τις φεμινιστικές θεωρίες η έμφυλη βία αντιμετωπίζεται περισσότερο από απλώς ένα φαινόμενο βίας, κυρίως ως ένας μηχανισμός ελέγχου των ανδρών επί των θηλυκοτήτων (Κανδυλάκη, 2005). Οι προσεγγίσεις που αυτές οι θεωρίες προσφέρουν, αναζητούν διεξόδους σε κοινωνικές συνθήκες και κατασκευές που «ακινητοποιούν» τις γυναίκες από το να αντιδράσουν στη βία. Οι ουσιαστικότερες διαφορές των προσεγγίσεων του φεμινισμού σχετίζονται με το πώς η καθεμιά αντιλαμβάνεται τα αίτια της πολεμικής συνδιαλλαγής των (δύο) φύλων, πώς μεταφράζουν το βίωμα των κακοποιημένων

θηλυκοτήτων και πώς τις υποστηρίζουν. Έτσι ενδεικτικά μπορούμε να μιλάμε για ριζοσπαστικό, φιλελεύθερο, σοσιαλιστικό, μαύρο φεμινισμό κλπ. Ειδικότερα ο μαύρος φεμινισμός, που αναπτύχθηκε μέσα από τα κινήματα των μαύρων τη δεκαετία του '70, είναι από τις θεωρίες ορόσημα καθώς ανοίγει για πρώτη φορά την συζήτηση της έμφυλης βίας σε περισσότερες από δύο κατευθύνσεις (βλ. φύλο - εισόδημα, φύλο - εξουσία, φύλο - τάξη). Με αυτόν τον τρόπο αναδεικνύεται η πολυπλοκότητα των περιπτώσεων όπου συνυπάρχουν το γυναικείο φύλο και η περιθωριοποίηση και η φτώχεια που συνοδεύουν την μαύρη φυλή στις ευρωπαϊκές χώρες και τις Ηνωμένες Πολιτείες (Χατζηφωτίου, 2005 & Χατζηφωτίου, 2021).

Οι George και Stith (2014) αναφέρουν 3 κύματα στα οποία παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις στα φεμινιστικά κινήματα. Η μεγαλύτερη παραγωγή θεωρίας παρατηρείται κατά την περίοδο που τα κινήματα ανθούν, δηλαδή τις δεκαετίες του '60 και του '70. Οι θεωρίες που αναδύονται εκείνη την περίοδο φαίνεται να είναι επικεντρωμένες στην έννοια της πατριαρχίας, την οποία φαίνεται να θεωρούν σχεδόν ως αποκλειστικά υπεύθυνη για την καταπίεση που βιώνουν οι θηλυκότητες. Η επιμονή αυτή έχει αποτελέσει πεδίο κριτικής στις μονολιθικές φεμινιστικές θεωρίες, οι οποίες υστερούν στην κατανόηση της σχέσης επιζώσας - θύτη, παρουσιάζοντας συχνά την πρώτη ως παθητικό αποδέκτη πατριαρχικών επιβολών (Goldner, 1999; Crenshaw, 1991). Εξαιρέσεις θεωριών όπως ο μαύρος φεμινισμός κάνουν την αρχή ήδη από το δεύτερο κύμα για μια προσπάθεια κατανόησης της αλληλεπίδρασης πολλών παραγόντων στον τρόπο βίωσης της βίας από το υποκείμενο και κυρίως των τριών βασικότερων: Τάξη, Φυλή, Φύλο (Goldner, 1999; Hughes & Kroehler, 2011; Crenshaw, 1991). Το τρίτο κύμα του φεμινισμού έρχεται να ανοίξει τα θέματα καταπίεσης σχεδόν σε όλες τις μειονοτικές ομάδες που την βιώνουν και να εστιάσει στις ιδιαίτερες ανάγκες τους. Μέσα από αυτό το κύμα αρχίζουν να αναδύονται και έννοιες οι οποίες σήμερα έχουν καίρια θέση στο λεξιλόγιο της κοινωνικής εργασίας όπως η συμπερίληψη και η διαθεματικότητα (George & Stith, 2014).

Συνοψίζοντας, οι κυρίαρχες προσεγγίσεις μελέτης και ανάλυσης της έμφυλης βίας (ψυχολογικές και κοινωνιολογικές) δείχνουν να πολώνονται μεταξύ της ευθύνης της επιζώσας οι πρώτες και την παθητική και ανήμπορη θέση τους

απέναντι στην ασύμμετρη δύναμη που υφίστανται οι δεύτερες. Έτσι, παρά τα ενδιαφέροντα σημεία που φαίνεται να φωτίζουν οι προσεγγίσεις αυτές και οι δύο φαίνεται να χάνουν σημαντικές πτυχές του φαινομένου της έμφυλης βίας. Τις πτυχές αυτές αναδεικνύει η φεμινιστική μεθοδολογία και οι προσεγγίσεις που προέκυψαν μέσα από τα φεμινιστικά κινήματα οι οποίες μπόρεσαν να ανανεώσουν τους όρους εξέτασης της συστηματικής και συστημικής βίας που υφίστανται ιστορικά οι θηλυκότητες, αλλά και την δυναμική σχέση που αυτές διατηρούν με τους άνδρες και τα θεσμικά όργανα των πατριαρχικών κοινωνιών. Οι φεμινιστικές προσεγγίσεις και τα φεμινιστικά κινήματα τα οποία πυροδότησαν είχαν σαν συνέπεια καταρχάς τη νομική θέσπιση της ισότητας των φύλων και στη συνέχεια επηρέασαν μεταξύ άλλων και το νομικό πλαίσιο που διέπει τα περιστατικά έμφυλης βίας.

2.2 Νομικό Πλαίσιο

2.2.1 Διεθνείς Συμβάσεις

Παρά το γεγονός πως υπάρχει πλήθος σημαντικών, ριζοσπαστικών κειμένων και νόμων που σχετίζονται με δικαιώματα και ελευθερίες τα οποία παραχωρούν άρχοντες στους πολίτες τους, τα ίδια αυτά δικαιώματα φαίνεται να αργούν πάρα πολύ να απευθυνθούν στις γυναίκες. Έτσι, παρά τον πανανθρώπινο χαρακτήρα πολλών νομικών κειμένων, η διάσταση του φύλου αποτυπώνεται ως πιθανό αίτιο διάκρισης μόλις το 1948 στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Σε αυτό το κείμενο - ορόσημο για την ανθρώπινη ιστορία, γίνεται ξεκάθαρο ήδη από το Άρθρο 2 πως:

Κάθε άνθρωπος είναι υποκείμενο όλων των δικαιωμάτων και ελευθεριών που αναφέρονται στην παρούσα Διακήρυξη, χωρίς καμιά απολύτως διάκριση, όπως το φύλο, η γλώσσα, η θρησκεία, οι πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις, η εθνική ή κοινωνική καταγωγή, η περιουσία, η γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση. Επίσης δεν είναι επιτρεπτό να γίνεται καμία διάκριση λόγω του πολιτικού, νομικού ή

διεθνούς καθεστώτος της χώρας από την οποία προέρχεται κανείς, είτε πρόκειται για χώρα ή εδαφική περιοχή ανεξάρτητη, είτε για χώρα μη ανεξάρτητη, υπό εποπτεία ή υπό οποιονδήποτε άλλο περιορισμό κυριαρχίας. (ΟΗΕ,1948)

Ωστόσο, στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου δε γίνεται ξεκάθαρη αναφορά στην έμφυλη βία. Καθώς ο σκοπός του κειμένου είναι μια συνολική διασφάλιση μεγάλων κατηγοριών δικαιωμάτων, δεν επικεντρώνεται σε συγκεκριμένα φαινόμενα καταπάτησης και επομένως η έμφυλη βία μπορεί να προσδιοριστεί μόνο αρνητικά μέσα από την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ως μια ορισμένη μορφή παραβίασής τους. Αξίζει να αναφερθεί επίσης πως η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, αν και έχει υπογραφεί και αναγνωριστεί από όλα τα κράτη - μέλη του ΟΗΕ, όταν συμφωνήθηκε δεν είχε τον χαρακτήρα νόμου (Τσακιστράκη, 2022) . Έτσι, παρά το γεγονός πως η αναγνώριση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων είναι εξαιρετικά σημαντική, η προστασία τους πολλές φορές καθίσταται εξαιρετικά δύσκολη έως και αμφίβολη. Ειδικότερα σε περιπτώσεις φαινομένων όπως η έμφυλη βία, η οποία διαδραματίζεται όχι μόνο στον δημόσιο χώρο αλλά και πίσω από το «απαρβίαστο τείχος» του σπιτιού, η προάσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων γίνεται ακόμα πιο δύσκολη.

Στα ζητήματα των γυναικών, την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ακολουθεί η «Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών» το 1979 και πάλι από τον ΟΗΕ. Αυτό φαίνεται να είναι το σημαντικότερο διεθνούς επιρροής κείμενο στα σχεδόν τριάντα χρόνια που μεσολαβούν από την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, γεγονός που αποτελεί ένδειξη των αργών βημάτων που πραγματοποιούνται στο δρόμο προς την ισότητα των φύλων. Επίσης δεν αποκλείεται η Σύμβαση αυτή να έρχεται ως αναγνώριση του αγώνα και της πίεσης που άσκησαν τα γυναικεία κινήματα σε όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '70. Στο κείμενο της Σύμβασης δεν γίνεται σαφής αναφορά στην έμφυλη βία, ωστόσο αναγνωρίζονται οι πολλαπλές διακρίσεις που υφίστανται οι γυναίκες και γίνεται έκκληση σε όλα τα κράτη των Η.Ε. να κινηθούν προς μία κατεύθυνση ισότητας μεταξύ των δύο φύλων.

Επόμενο σημείο - σταθμός όσων αφορά την έμφυλη βία είναι η «Διακήρυξη για την Εξάλειψη της Βίας κατά των Γυναικών» το (United Nations, 1993). Σε ένα κείμενο μόλις τεσσάρων σελίδων, γίνεται μία πρώτη απόπειρα της από κοινού αναγνώρισης των κρατών - μελών του ΟΗΕ του προβλήματος της «βίας κατά των γυναικών» (“violence against women” στο πρωτότυπο) και της επιτακτικής ανάγκης για την καταπολέμησή της. Η ίδια Διακήρυξη όμως έχει και κάποια ακόμα σημαντικά σημεία. Καταρχάς, γίνεται αναγνώριση πως η βία και οι διακρίσεις σε βάρος των γυναικών χαρακτηρίζονται από κάποια ιστορικότητα και δεν αποτελούν φαινόμενο της εποχής της Διακήρυξης και σε καμία περίπτωση δεν είναι τυχαία. Επιπλέον, αναγνωρίζεται πως μπορεί σε ένα πρόσωπο να συνυπάρχουν πολλαπλές ταυτότητες που μπορεί να το καθιστούν ευάλωτο, δίνοντας μία διαθεματική θέαση του φαινομένου της έμφυλης βίας και του αποτυπώματος που αυτή αφήνει στα άτομα που την βιώνουν. Τέλος, παραδέχεται την σημαντική συνεισφορά των γυναικείων κινημάτων στην ανάγκη συμφωνίας σε ορισμό για την έμφυλη βία και την ανάδειξη του προβλήματος (Τσακιστράκη, 2022).

Παρά τα οπωσδήποτε σημαντικά βήματα εξέλιξης και ενίσχυσης του ενδιαφέροντος του ΟΗΕ για την αντιμετώπιση των έμφυλων διακρίσεων και της έμφυλης βίας, η υπογραφή των διακηρύξεων και των συμβάσεων των κρατών-μελών δε σημαίνει και την εφαρμογή τους, αφού ο ΟΗΕ δεν δύναται να παρέμβει στην αλλαγή των νομικών κειμένων κάθε χώρας ξεχωριστά (Τσακιστράκη, 2022). Ενώ οι Συμβάσεις και οι Διακηρύξεις του ΟΗΕ περιορίζονται σε απλά κείμενα συστάσεων προς τα κράτη - μέλη, το ενδιαφέρον του αυξάνεται όλο και περισσότερο καθώς η έμφυλη βία αναδύεται όλο και περισσότερο. Έτσι, το 2010 ιδρύεται ο ΟΗΕ Γυναικών με σκοπό την περαιτέρω ενίσχυση της έρευνας γύρω από τις διακρίσεις, την βία και την καταπίεση που υφίστανται οι γυναίκες, την ενδυνάμωσή τους και την προσπάθεια άσκησης πίεσης για την αλλαγή της κατάστασης¹⁰.

Το πιο πρόσφατο και πιθανώς το πιο καθοριστικό κείμενο, το οποίο έχει σε σύντομο χρονικό διάστημα οδηγήσει και σε σειρά νομοθετικών μεταρρυθμίσεων σε όλα τα κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι η «Σύμβαση του Συμβουλίου

¹⁰ <https://www.un.org/womenwatch/daw/daw/index.html> (Πρόσβαση: 23/06/2023)

της Ευρώπης για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας» ή και «Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης»¹¹. Η «Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης» υπογράφηκε το 2011 και τέθηκε σε ισχύ από το 2014. Κρίνεται ως ιδιαίτερα σημαντική καθώς πέρα από το γεγονός πως υποχρέωσε τα κράτη - μέλη της Ε.Ε. να προβούν σε πραγματικές πολιτικές αλλαγές, το περιεχόμενό της συνεισφέρει στην καλύτερη κατανόηση του προβλήματος το οποίο καταπολεμά από τους ανθρώπους που την διαβάζουν. Η Σύμβαση διευρύνει ακόμα περισσότερο τον ορισμό της ενδοοικογενειακής βίας, δίνει μεγάλη έμφαση στον έμφυλο χαρακτήρα της και οι προτάσεις οι οποίες δίνει ως κατευθύνσεις στα κράτη - μέλη αφορούν σε ένα πραγματικά μεγάλο εύρος μέτρων. Υιοθετώντας μια «θυματοκεντρική» στάση, δίνει βαρύτητα στην ανάγκη οργανωμένων προγραμμάτων πρόληψης της έμφυλης βίας, αλλά και ολοκληρωμένης προστασίας προς την επιζώσα (Τσακιστράκη, 2022). Με αυτόν τον τρόπο σύμφωνα με την «Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης» θα μπορέσει να επιτευχθεί σε σύντομο χρονικό διάστημα, μια ολιστική καταπολέμηση της έμφυλης βίας. Η «Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης» επηρέασε και την ελληνική νομοθεσία, η οποία εναρμονίστηκε με αυτήν.

2.2.2 Ελληνικό Νομικό Πλαίσιο

Τόσο το ζήτημα της ισότητας των φύλων όσο και της έμφυλης βίας έχουν αρχίσει να εμφανίζονται στην ελληνική νομοθεσία και να απασχολούν την πολιτική ζωή της χώρας όλο και περισσότερο τα τελευταία είκοσι χρόνια. Ειδικότερα σε νομικό επίπεδο την τελευταία πενταετία (από το 2018 και έπειτα) γίνονται όλο και πιο οργανωμένες προσπάθειες για την βελτίωση της θέσης των γυναικών στην κοινωνία και την δημιουργία ενός πολυεπίπεδου προστατευτικού πλαισίου για την προστασία τους. Σε αυτό το σημείο είναι αναγκαία η αναφορά σε πέντε νόμους του ελληνικού κράτους, οι οποίοι έχουν επιφέρει σημαντικές μεταβολές στον τρόπο με τον οποίο αποτυπώνεται το πρόβλημα της έμφυλης βίας στην ελληνική νομοθεσία.

¹¹ <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=210>
(Πρόσβαση: 09/09/2023)

Το πρώτο νομικό κείμενο στο οποίο δηλώνεται η άνιση αντιμετώπιση της γυναίκας σε σχέση με τον άνδρα, είναι το άρθρο 116 παράγραφος 2 του Συντάγματος, σύμφωνα με την αναθεώρηση του 2001. Κατά το άρθρο αυτό: «Δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Το Κράτος μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη, ιδίως σε βάρος των γυναικών.»¹². Μάλιστα, το γεγονός πως το ίδιο κείμενο προωθεί την λήψη θετικών μέτρων από την πολιτεία είναι ιδιαίτερα σημαντικό όσον αφορά την πρόθεση του νομοθέτη σχετικά με το ζήτημα της ανισότητας και την στάση που οφείλει και πρέπει να έχει το κράτος.

Επόμενο σημαντικό σημείο στην εγχώρια νομοθεσία είναι ο Ν.3500/2006 με τίτλο «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και άλλες διατάξεις». Αυτός ο νόμος εισάγει για πρώτη φορά στο νομικό λεξιλόγιο της Ελλάδας την έννοια της ενδοοικογενειακής βίας, μάλιστα επιφέροντας και αλλαγές στον Ποινικό Κώδικα. Επίσης, μέσω του νόμου αυτού προσδιορίζεται η έννοια της οικογένειας, τα πρόσωπα τα οποία εμπλέκονται στην ενδοοικογενειακή βία καθώς και τις ευθύνες αυτών. Στον νόμο ενώ περιγράφονται οι προϋποθέσεις που πρέπει να πληροί κάποια πράξη, καθώς και τα χαρακτηριστικά των εμπλεκόμενων της, για να χαρακτηριστεί «ενδοοικογενειακή βία», τα χαρακτηριστικά αυτά σχετίζονται κυρίως με την σχέση που ενώνει τα εμπλεκόμενα μέρη και δεν λαμβάνεται καθόλου υπόψη η διάσταση του φύλου. Στο άρθρο 23 αυτού του νόμου περιγράφεται η ευθύνη του εκπαιδευτικού, σε περίπτωση που αντιληφθεί πως κάποιος μαθητής του είναι θύμα ενδοοικογενειακής βίας, ωστόσο στον συγκεκριμένο νόμο δεν προσδιορίζονται κυρώσεις σε περίπτωση μη αναφοράς του περιστατικού από τον εκπαιδευτικό. Ωστόσο, αυτό το άρθρο σε συνδυασμό με την δημοσιοϋπαλληλική ιδιότητα (βλ. άρθρο 37 παρ. 2 Κώδικα Ποινικής Δικονομίας) του εκπαιδευτικού μπορεί να είναι αρκετά για να μπορούν να χαρακτηρίσουν την μη αναφορά ή την μη έγκαιρη αναφορά, ποινικό αδίκημα με ανάλογες κυρώσεις. Αυτό καθιστά δεσμευτική την υποχρέωση αναφοράς περιστατικού ενδοοικογενειακής βίας από τον εκπαιδευτικό

¹² <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-120/>
(Πρόσβαση: 24/06/2023)

του παιδιού - θύματος, το ίδιο όμως δεν φαίνεται να ισχύει με τον ίδιο τρόπο για άλλα μέλη της οικογένειας του θύματος ή συγγενούς του (Χατζηφωτίου, 2005).

Αρκετά αργότερα από τον Ν.3500/2006 και τέσσερα χρόνια μετά την έναρξη της ισχύος της, ο Ν.4531/2018 κυρώνει την «Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης» και μεριμνά για την εναρμόνιση του εγχώριου δικαίου στις απαιτήσεις της. Έτσι, με τον νόμο αυτό διευρύνονται έννοιες όπως αυτή της «οικογένειας» ή της «ενδοοικογενειακής βίας» και ακόμα εισάγονται νέες έννοιες τις οποίες περιλαμβάνει η «Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης». Επιπλέον με αφορμή αυτόν τον νόμο, πραγματοποιούνται σημαντικές αλλαγές και στον Ποινικό Κώδικα που αφορούν κυρίως σε αυστηροποίηση των ποινών των δραστών. Με αυτόν τον τρόπο καλύπτονται αρκετά από τα κενά του Ν.3500/2006 και ακόμα περισσότεροι άνθρωποι αναγνωρίζονται και μέσω του νόμου ως άτομα που βίωσαν ή βιώνουν ενδοοικογενειακή βία, κυρίως με την συμπερίληψη και των ατόμων που συνδέονται με σύμφωνο συμβίωσης. Ο Ν.4531/2018 πλαισιώνει καλύτερα το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής και εν μέρει και της έμφυλης βίας ευρύτερα και δίνει τη δυνατότητα στα επιζώντα άτομα αλλά και σε όσους γνωρίζουν κάποιο περιστατικό, να το καταγγείλουν με ασφάλεια (Χατζηφωτίου, 2021).

Ο επόμενος νόμος με τον οποίο το ελληνικό κράτος φροντίζει να αναδείξει το μέγεθος των έμφυλων ανισοτήτων είναι ο Ν.4589/2019. Συγκεκριμένα στο άρθρο 33 του νόμου προβλέπεται η ίδρυση, σε κάθε πανεπιστημιακό ίδρυμα της χώρας, Επιτροπής Ισότητας Φύλων (Ε.Ι.Φ.) . Οι αρμοδιότητες των εν λόγω Επιτροπών έχουν να κάνουν με την προώθηση με κάθε εφικτό τρόπο της ισότητας των φύλων, της ευαισθητοποίησης της ακαδημαϊκής κοινότητας για αντίστοιχα θέματα και την προώθηση της επιστημονικής έρευνας σχετικά με τα φύλα και την ισότητα. Πολύ σημαντικό είναι όμως και το γεγονός πως μέσα στις αρμοδιότητες των Ε.Ι.Φ. είναι και οι υπηρεσίες υποστήριξης «θυμάτων» διακρίσεων και διαμεσολάβησης σε καταγγελίες που γίνονται εντός της πανεπιστημιακής κοινότητας για διακριτική μεταχείριση και παρενοχλητική συμπεριφορά. Η συγκεκριμένη κίνηση μάλιστα δεν αποτελεί εγχώριο φαινόμενο. Παρόμοιες κινήσεις με στόχο τον περιορισμό του

φαινομένου της «γυάλινης οροφής»¹³ έχουν γίνει και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες με αρκετά διαφορετική νομική κουλτούρα, όπως η Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Σε αυτές τις χώρες έχουν γίνει μεγάλες προσπάθειες για την θεσμική αντιμετώπιση των έμφυλων διακρίσεων και της ισότητας ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 2000. Ένα μέρος των προσπαθειών αυτών αποτελεί και η σύσταση Επιτροπών ή Γραφείων Ισότητας (Pritchard, 2007). Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί πως τα εγχειρήματα αυτά έχουν δεχθεί και κριτική σχετικά με την στόχευση που έχουν και του σκοπούς που εξυπηρετούν. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τις Zippel, Ferree & Zimmermann (2015), αυτή η εντατική προσπάθεια ίδρυσης επιτροπών και ελεγκτικών φορέων σχετικά με την έμφυλη ισότητα στον ακαδημαϊκό χώρο, γίνεται περισσότερο με σκοπό την επίτευξη αριθμητικών και στατιστικών στόχων, σε συνδυασμό με την προώθηση ενός αφηγήματος «συμπεριληπτικής αριστείας» με σαφή νεοφιλελεύθερη επιρροή.

Τέλος, η πιο πρόσφατη εξέλιξη σε ό,τι αφορά την μεταβολή του ελληνικού νομικού πλαισίου σχετικά με την καταπολέμηση της έμφυλης βίας και των διακρίσεων, είναι ο Ν.4604/2019. Αυτός ο νόμος αποτελεί σταθμό καθώς για πρώτη φορά υπάρχει μία ολοκληρωμένη περιγραφή του σχεδίου του κράτους για την καταπολέμηση της έμφυλης βίας και των διακρίσεων. Εντός του νόμου περιγράφεται αναλυτικά ο ρόλος της Γενικής Γραμματείας Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων (ΓΓΔΟΠΙΦ) που αποτελεί τον βασικό διασυνδεδετικό κόμβο μεταξύ των υπηρεσιών και το κύριο ελεγκτικό όργανο για την αποτελεσματική λειτουργία τους. Επίσης, πρόκειται για τον πρώτο νόμο που δίνει μεγάλη έμφαση στην παράμετρο του φύλου ως παράγοντα πιθανών διακρίσεων και ενθαρρύνει μάλιστα την ένταξη της διάστασης του φύλου στην χάραξη νέων πολιτικών (βλ. 4604/2019 Αρ. 2 παρ.1). Επιπλέον, εντός του νόμου αποσαφηνίζονται έννοιες όπως «βία στην εργασία», «έμφυλη διάκριση», «παρενόχληση», «σεξουαλική παρενόχληση» κ.α.

Από το 2019 έως σήμερα δεν φαίνεται να έχουν ψηφιστεί νόμοι που να επιφέρουν σημαντικές αλλαγές στην αντιμετώπιση της έμφυλης βίας από το

¹³ Για τον ορισμό της γυάλινης οροφής βλ. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/glass%20ceiling> (Πρόσβαση: 24/06/2023)

κράτος. Οι περισσότερες τροπολογίες που έχουν ψηφιστεί αφορούν αυστηροποίηση ποινών για τους δράστες και προσθήκη περαιτέρω προϋποθέσεων για την αποφυλάκιση των καταδικασμένων δραστών (ΓΓΔΟΠΙΦ, 2021; ΓΓΔΟΠΙΦ, 2022) . Εξαίρεση αποτελεί το άρθρο 38 του Ν.4947/2022 όπου εντάσσεται και περιγράφεται αναλυτικά ο όρος της «εκδικητικής πορνογραφίας» (revenge porn) στο νομικό λεξιλόγιο της χώρας (ΓΓΔΟΠΙΦ, 2022) .

Στο σημείο αυτό ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η συζήτηση γύρω από τον όρο «γυναικοκτονία», ο οποίος αν και χρησιμοποιείται ευρέως στη γλώσσα των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και στην καθημερινή κοινωνική συνδιαλλαγή, εντούτοις δεν έχει νομική υπόσταση τουλάχιστον στο ελληνικό κράτος.

2.2.3 Η Συζήτηση γύρω από τον όρο «γυναικοκτονία»

Ο όρος *γυναικοκτονία* εμφανίζεται πρώτη φορά στο δημόσιο διάλογο το 1976 και αποδίδεται στην Russell, η οποία την ορίζει ως «τη μισογυνιστική δολοφονία γυναικών». Ο όρος, ωστόσο, εμφανίζεται στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία το 1992 στο σύγγραμμα των Radford & Russell με τίτλο: “Femicide: The Politics of Woman Killing”. Από τότε γίνεται όρος ο οποίος εμφανίζεται όλο και πιο συστηματικά και μελετάται κυρίως στον χώρο της κοινωνιολογίας, αλλά όχι μόνο εκεί (Campbell & Runyan, 1998).

Προοδευτικά, από την δεκαετία του 2000 και έπειτα ξεκινά να αναγνωρίζεται η γυναικοκτονία ως ένα κοινωνικό πρόβλημα που χρήζει τόσο ορισμού και πλαισίωσης, όσο και οργανωμένης αντιμετώπισης σε παγκόσμιο επίπεδο. Μία σημαντική στιγμή αυτής της αναγνώρισης είναι η «Διακήρυξη της Βιέννης» του ΟΗΕ σχετικά με την γυναικοκτονία, το 2012. Σε αυτήν, εάν και αναγνωρίζεται από τον ΟΗΕ η γυναικοκτονία ως σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα που συχνά μάλιστα μένει ατιμώρητο, ωστόσο δεν καλεί τα κράτη - μέλη του να λάβουν συγκεκριμένες νομικές αποφάσεις για την αντιμετώπισή του. Οι οδηγίες παραμένουν περιορισμένες στην λήψη μέτρων πρόληψης και θετικής διάκρισης συνολικά για την έμφυλη και ενδοοικογενειακή βία (ΓΓΔΟΠΙΦ, 2021). Επίσης,

ενδιαφέρον προκαλεί η στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης γύρω από το ζήτημα της νομικής καθιέρωσης του όρου γυναικοκτονία. Στην «Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης» αν και δίνεται ο πλέον επικαιροποιημένος ορισμός της έμφυλης βίας (*βία κατά των γυναικών*, όπως αναφέρεται στο κείμενο) και παρόλο που είναι μία Σύμβαση δεσμευτική προς τα Κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεν γίνεται καμία απολύτως αναφορά για τον όρο «γυναικοκτονία» (Τσακιστράκη, 2022). Αυτή η στάση οργανισμών όπως ο ΟΗΕ και η Ευρωπαϊκή Ένωση σε συνδυασμό με την μη λήψη μέτρων κατά της γυναικοκτονίας από τις περισσότερες χώρες του κόσμου πιθανόν να οφείλεται σε δύο παράγοντες. Αφενός, είναι δύσκολο να υπάρξει συμφωνία σε έναν αυστηρό ορισμό της γυναικοκτονίας, ακόμα και σε επίπεδο θεωρίας, με αποτέλεσμα κράτη και οργανισμοί να αδυνατούν να σχηματίσουν και να εφαρμόσουν συγκεκριμένα σχέδια και ατζέντες. Αφετέρου, το ενδιαφέρον που παρουσιάζουν πολλές φορές οι πολιτείες για την έμφυλη βία και ειδικότερα τις γυναικοκτονίες, δεν είναι πραγματικό. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η δράση τους συχνά να περιορίζεται στην λήψη ευρύτερων μέτρων σχετικά με την βία κατά των γυναικών, τα οποία ενδεχομένως να στερούνται και ουσίας (Cecchi et al., 2022).

Σε παγκόσμια κλίμακα οι περισσότερες χώρες που δείχνουν ενδιαφέρον για την αντιμετώπιση της πιο ακραίας μορφής έμφυλης βίας, της γυναικοκτονίας, δεν διαθέτουν συγκεκριμένο νομικό ορισμό και συνεπώς ούτε σχετικό νόμο. Σε αρκετές χώρες της Ευρώπης, σε ορισμένες χώρες της Αφρικής και στις χώρες της Ωκεανίας, η αντιμετώπιση υποθέσεων που αφορούν σε αυτό που οι κοινωνικές επιστήμες και οι ορισμοί των διαφόρων οργανισμών ορίζουν ως γυναικοκτονία, γίνεται εξετάζοντας, στο μέτρο που κάθε δικαστής επιθυμεί, το κίνητρο του θύτη για επιβολή κάποιου είδους έμφυλης τάξης ή εξουσίας. Η διάκριση δηλαδή που γίνεται σχετίζεται περισσότερο με το ενδεχόμενο έμφυλο κίνητρο του δράστη ή εάν ο φόνος έχει τελεστεί συμπτωματικά σε κάποιο άλλο πλαίσιο (βλ. ληστεία) (Cecchi et al., 2022). Μοναδική εξαίρεση σε αυτό το νομικό περιβάλλον αποτελούν σχεδόν όλα τα κράτη της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής. Εκεί, σύμφωνα με την έρευνα των Pasinato & de Anila (2023), ήδη από την δεκαετία του 1990 και μετά από διάφορες ιστορικές φάσεις, που διαφοροποιούνται από χώρα σε χώρα, έχουν ληφθεί συγκεκριμένες

νομικές αποφάσεις που περιγράφουν συγκεκριμένα και τιμωρούν ανάλογα το έγκλημα της γυναικοκτονίας. Ο βασικότερος λόγος που οδήγησε σε αυτές τις αποφάσεις, ήταν η εξαιρετικά μεγάλη έκταση του φαινομένου στην ευρύτερη περιοχή της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής, όπου χιλιάδες γυναίκες κάθε χρόνο δολοφονούνται και εξακολουθούν να δολοφονούνται από νυν και πρώην συντρόφους καθώς και συγγενείς των ιδίων και των συντρόφων τους. **Η κατάσταση αυτή φαίνεται να έχει επιδεινωθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, λόγω των συνθηκών περιορισμού που επικράτησαν στις περισσότερες χώρες του κόσμου λόγω της πανδημίας COVID-19 (Παπαγιαννοπούλου & Μοσχοβάκου, 2022).** Οι Pasinato & de Avila (2023) περιγράφουν πως στις χώρες της λατινικής Αμερικής έχουν ακολουθηθεί σε γενικές γραμμές δύο διαφορετικά μοντέλα νομοθέτησης γύρω από την γυναικοκτονία με αντίστοιχα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Στις περιπτώσεις πολύ συγκεκριμένου ορισμού της γυναικοκτονίας (συνήθως με τον περιορισμό την τέλεση από νυν ή πρώην σύντροφο της γυναίκας) η κριτική που γίνεται κατά κανόνα από τα κατά τόπους φεμινιστικά κινήματα είναι πως έτσι περιορίζεται η ορατότητα του φαινομένου και υποτιμώνται οι κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις του. Στις περιπτώσεις όμως πιο ανοιχτών νομικών ορισμών οι οποίες ενισχύουν την ορατότητα του φαινομένου και την καλύτερη καταγραφή περιστατικών και σύνταξη ερευνών, παρατηρείται πως η παρότρυνση του νόμου για εξέταση του έμφυλου κινήτρου του δράστη καταλήγει να αντιμετωπίζεται συντηρητικά από τους δικαστικούς λειτουργούς, με αποτέλεσμα πολλές φορές την μη χρήση του νόμου.

Στην Ελλάδα, δεν έχει τεθεί ως σήμερα σε σοβαρή βάση το ενδεχόμενο καθιέρωσης του όρου γυναικοκτονία στον εγχώριο Ποινικό Κώδικα. Η συζήτηση γύρω από την ευρύτερη ιδέα της γυναικοκτονίας έχει ανοίξει μόλις τα τελευταία χρόνια ενώ μόλις στις δύο από τις τρεις Ετήσιες Εκθέσεις για τη Βία Κατά των Γυναικών συμπεριλαμβάνεται ορισμός και ανάλυση του όρου και παρουσίαση της έκτασης του φαινομένου (ΓΓΔΟΠΙΦ, 2020, 2021). Στην τελευταία έκθεση της η ΓΓΔΟΠΙΦ (2022) περιορίζεται στην παράθεση μόνο των εγχώριων στατιστικών με την παράδοση αντιστοίχιση του αριθμού των “ανθρωποκτονιών με θύματα γυναίκες που συνδυάζονται με τον νόμο περί ενδοοικογενειακής βίας” με τον αριθμό

γυναικοκτονιών από σύζυγο/ σύντροφο όπως το ορίζει το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων (EIGE). Η συστηματικότερη χρήση του όρου στα αντίστοιχα κείμενα και εκθέσεις και η υιοθέτησή του από επίσημους κρατικούς και διεθνείς φορείς ωστόσο, πιθανά να βοηθήσει και στην υιοθέτηση συγκεκριμένων νομικών μέτρων για την αντιμετώπιση των γυναικοκτονιών και στην Ελλάδα, όπου ο αριθμός τους κάθε χρόνο φαίνεται να αυξάνεται (ΓΓΔΟΠΙΦ, 2022).

Πέρα όμως από τη νομική αναγνώριση του όρου «γυναικοκτονία», είναι σημαντικό να γίνει αναγνώριση των μηχανισμών που κινητοποιούν και δημιουργούν τις αναπαραστάσεις του φύλου και της βίας που μπορεί να προκύψει από αυτούς.

2.3 Κοινωνικές Αναπαραστάσεις της Έμφυλης Βίας

2.3.1 Η έρευνα γύρω από τις αναπαραστάσεις του φύλου και της βίας

Ήδη από την γέννηση ενός παιδιού κινητοποιείται ένας ολόκληρος μηχανισμός παραγωγής ερεθισμάτων μέσα από τα οποία το νεογέννητο παιδί «εκπαιδεύεται» στον έμφυλο ρόλο του. Ο ρόλος αυτός έχει άμεση συσχέτιση με το φύλο που του αποδίδεται κατά την γέννηση, ενώ η κινητοποίηση ιατρών, οικογένειας και ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος για την παραγωγή των αντίστοιχων ερεθισμάτων γίνεται ακαριαία, σχεδόν αντανακλαστικά. Το παιδί ξεκινά να έρχεται αντιμέτωπο με έναν δυισμό ο οποίος, αν και παρουσιάζεται ως σύμφωνος με τον δυσιστικό διαχωρισμό του βιολογικού φύλου (άρρεν και θήλυ), καταλήγει να δημιουργεί ολόκληρα «πακέτα» συμβόλων και συμπεριφορών που πλάθουν τα πρότυπα αυτού που στα αγγλικά αναφέρεται ως “gender” και στα ελληνικά ως «κοινωνικό φύλο» (Russo & Pirlott, 2006) και που σχεδόν σε κάθε κοινωνία συναντάται επίσης δυσιστικά, άνδρας - γυναίκα (Goldner, Penn, Sheinberg & Walker, 1990; Παπαναστασίου, 2018). Το παιδί κοινωνικοποιείται σε ένα πλαίσιο όπου επικρατεί πλήθος προλεκτικών σημάτων τα οποία καθοδηγούν το βρέφος στο να πραγματοποιεί από μόνο του τον διαχωρισμό μεταξύ ανδρικού και γυναικείου, δεξιότητα που κατακτά μέχρι τα πρώτα 3 έτη του με επιτυχία (Giddens, 2009;

Πλιόγκου, Κανταρτζή & Τριανταφύλλου, 2017). Τέτοια σήματα μπορεί να είναι τα χρώματα των ρούχων με τα οποία το ντύνουν, τα παιχνίδια με τα οποία του μαθαίνουν οι γονείς να παίζει, ο βαθμός στον οποίο οριοθετούν το παιχνίδι του κλπ. Μεγαλώνοντας το παιδί εμπλουτίζει αυτές τις αναπαραστάσεις, ενισχύοντας την διαφοροποίηση των φύλων, με πληθώρα άλλων, λεκτικών πια, μέσων όπως π.χ. η τηλεόραση, η λογοτεχνία, η μουσική, αλλά και από το πως το ίδιο αντανακλάται από την επαφή του με άλλους ανθρώπους.

Μέσα στο πλαίσιο εκμάθησης των έμφυλων ρόλων και συμπεριφορών, το παιδί ανάλογα με το βιολογικό φύλο του, μαθαίνει μέσα από τις αντανακλάσεις που έχει από το περιβάλλον του να έχει και ανάλογες στάσεις ως προς τη βία. Όπως αναφέρει ο Giddens (2009), τα αγόρια φαίνεται να έχουν συχνότερη επαφή με παιχνίδια που σχετίζονται με όπλα και βία, κάτι το οποίο σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό πρόκειται να γίνει μέρος της έμφυλης ταυτότητας τους. Η εξοικείωση άλλωστε του μικρού αγοριού στην Ελλάδα με τα όπλα και τη βία μπορεί να έχει και ως αιτιολόγηση την προετοιμασία του για την στρατιωτική θητεία, η οποία είναι υποχρεωτική για τους άρρενες πολίτες της Ελλάδας, και που συμβολικά αποτελεί και ένα ορόσημο, μία μετάβαση από το «αγόρι» στον «άνδρα». Αντίστοιχα, το κορίτσι εκπαιδεύεται συστηματικά να βρίσκεται σε μια συνθήκη αυστηρότερης συναισθηματικής συγκρότησης, να ασχολείται με παιχνίδια - σύμβολα φροντίδας (βλ. κούκλες μωρά, πάντα με κάποιο μικρό κορίτσι να τις φροντίζει στην εμπορική συσκευασία τους) (Giddens, 2009; Chatzifotiou, 2003; Παπαναστασίου, 2018), να μαγειρεύει, να περιποιείται τον εαυτό του (βλ. σετ καλλυντικών για παιδιά). Αυτά τα συμπεριφορικά πακέτα, τα οποία η κοινωνία έχει ήδη έτοιμα για τα παιδιά που θα έρθουν, εξυπηρετούν και ανατροφοδοτούνται τόσο από μία ολόκληρη εμπορική βιομηχανία παραγωγής παιγνίων, όσο και από τα κυρίαρχα, παραδοσιακά αφηγήματα που διαμορφώνουν τους ιδεότυπους άνδρα και γυναίκα στην ελληνική (και όχι μόνο) κοινωνία. Όπως αναφέρει με χαρακτηριστικό τρόπο ο Σιδέρης (2015, σ. 28):

[..]ακόμη και σήμερα ως άχρονη εγγραφή, αναφορά/μεταφορά του αχαλίνωτου ναρκισσισμού - αυτή ήταν η παράσταση του παιδιού στην Ελλάδα της επίπλαστης ευτυχίας: «Πριγκίπισσα» και «βασιλόπουλο», που «γαμεί και δέρνει».

Πράγματι μόνο μια τέτοια κοινή έκφραση μπορεί να αποδώσει, μέσω του μεταφορικού της πλούτου, τη φύση, τη μορφολογία, την ισχύ και την φόρτιση των φαντασιώσεων που μεσουράνησαν στο υπό τη φαλλική δεσπόζουσα φαντασιακό της ελληνικής κοινωνίας τα τελευταία είκοσι χρόνια [...]

Οι ίδιοι οι κοινωνικοί θεσμοί όπως αυτός της οικογένειας και του γάμου λειτουργούν επίσης ως μηχανισμοί παραγωγής αναπαραστάσεων (Chatzifotiou, 2003) , πολλές φορές σε τέτοιο βαθμό ούτως ώστε να λειτουργούν και ως «άσυλο» για τους δράστες της έμφυλης βίας (Goldner et al., 1990). Αποτελεί κοινό σημείο αναφοράς σε πολλούς ερευνητές το πως το σπίτι (και ειδικά όταν οι κάτοικοί του ενώνονται με τα «ιερά δεσμά» του γάμου) λειτουργεί ως απροσπέλαστο τείχος μεταξύ οικογένειας και κοινωνίας (Κανδυλάκη, 2005). Το σπίτι θεωρείται από τα πιο επικίνδυνα μέρη για μια θηλυκότητα που απειλείται καθώς πολλές φορές οι Αρχές αποφεύγουν να παρεμβαίνουν ακόμα και εάν τυπικά θα έπρεπε, σεβόμενες (ή και φοβούμενες) την διατάραξη της οικογενειακής «γαλήνης» (Χατζηφωτίου, 2005,2021; Paramichail, 2019; Giddens, 2009).

Τέλος, σημαντικό παράγοντα κατασκευής και αναπαραγωγής αναπαραστάσεων αποτελεί η κυρίαρχη ή ποπ κουλτούρα (Sensoy & DiAngelo, 2017). Σε αυτό το σημείο αξίζει να γίνει μία σύντομη αναφορά στην ραπ μουσική η οποία καταλαμβάνει σημαντικό κομμάτι της ποπ κουλτούρας στο σήμερα. Η ραπ μουσική έχει τις ρίζες της στις κοινότητες των μαύρων της Αμερικής και αποτέλεσε από την δεκαετία του '70 σημαντικό μέσο έκφρασης της καταπίεσης και των συνθηκών ζωής του πληθυσμού αυτού. Σήμερα η μουσική αυτή, με αρκετές διαφοροποιήσεις, περισσότερους και ποικίλους καλλιτέχνες να την εκπροσωπούν, καταλαμβάνει σημαντικό μέρος της κυρίαρχης μουσικής και κουλτούρας με την ευρύτερη έννοια (ως τρόπος ομιλίας, ένδυσης, ως στάση ζωής κλπ.). Σύμφωνα με την έρευνα των Russo & Pirlott (2006) παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η ραγδαία άνοδος της μισογυνιστικής ρητορικής που παρατηρείται σε στίχους πολλών καλλιτεχνών της ραπ σκηνής ιδιαίτερα μετά την δεκαετία του '80. Μάλιστα τολμούν να συσχετίσουν τα ακούσματα των νέων ανδρών, με την τάση τους να ασκήσουν βία σε θηλυκότητες ή να την αιτιολογήσουν. Αντίστοιχα στην ελληνική μουσική σκηνή η ραπ φαίνεται επίσης να έχει έναν παρόμοιο ρόλο. Εάν και χρησιμοποιείται

περισσότερο ως ένα μέσο έκφρασης ενός πιο περιορισμένου (πλην όμως αρκετά μεγάλου) κοινού, η ραπ μουσική συναντάται να έχει ταυτόχρονα αντιεξουσιαστικό στίχο και μισογυνιστική ρητορική. Αν και οι πιο αναγνωρισμένοι καλλιτέχνες του χώρου φροντίζουν να τοποθετούνται πολιτικά στον ακρο-αριστερό ή/και αντιεξουσιαστικό χώρο, είτε εκφράζοντάς το στιχουργικά είτε με την συμμετοχή τους σε φεστιβάλ και διοργανώσεις με αντίστοιχα πολιτικά μηνύματα, ο λόγος που αναπαράγουν σχετικά με την σκιαγράφηση ανδρικών προτύπων ανταποκρίνεται σε ένα στερεοτυπικό ισχυρό ανδρικό πρότυπο με παραβατική και ενίοτε βίαιη συμπεριφορά. Αντίστοιχα η θηλυκότητα πολύ συχνά περιγράφεται ως ένα όν κόντρα σε μια παραδοσιακή ηθική που την θέλει πιστή, μονογαμική και σεμνή, ενώ συναντώνται μέχρι και στίχοι αναπαραγωγής κουλτούρας βιασμού προς τις θηλυκότητες που δεν ανταποκρίνονται στον ιδεότυπο που περιγράφεται παραπάνω (Efthymiou & Stavrakakis, 2018). Παρόλα αυτά η μουσική (και δη η ραπ μουσική), τόσο στην Ελλάδα όσο και σε άλλα σημεία του κόσμου, όντας μια μουσική κοντά στα κοινωνικά κινήματα και σε άμεση αλληλεπίδραση μαζί τους, λειτουργεί και ως μέσο άρσης της καταπίεσης (Russo & Pirlott, 2006) . Η κυρίαρχη ρητορική της μεταβάλλεται διαρκώς και σε αυτό συνεισφέρει ο διάλογος μεταξύ μουσικών και κινήματων, αφού αλλάζοντας την γλώσσα αλλάζουν και τα μηνύματα που επικοινωνούνται στους ακροατές και τις ακροάτριες (Efthymiou & Stavrakakis, 2018).

2.3.2 Περιπτώσεις έμφυλης βίας στην Ελλάδα και η προβολή τους μέσα από τα ελληνικά ΜΜΕ

Σε αυτό το σημείο κρίνεται χρήσιμο να σχολιαστεί η επικοινωνιακή αντιμετώπιση δύο ακραίων περιπτώσεων έμφυλης βίας, δύο γυναικοκτονιών, οι οποίες απασχόλησαν την ελληνική κοινή γνώμη για μεγάλο χρονικό διάστημα. Πρόκειται για την γυναικοκτονία της Καρολίν Κράουτς από τον σύζυγό της Μπάμπη Αναγνωστόπουλο τον Μάιο του 2021¹⁴ και τον βιασμό και στη συνέχεια

¹⁴ Σύμφωνα με το Ελληνικό Τμήμα του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου για την Γυναικοκτονία (femicide.gr): «Η Καρολίν Κράουτς ήταν 20 ετών. Είχε μία κόρη 11 μηνών. Την δολοφόνησε ο σύζυγός της, Χαράλαμπος (Μπάμπης) Αναγνωστόπουλος, 33 ετών. Η γυναίκα βρέθηκε νεκρή από στραγγαλισμό κατά τη διάρκεια του ύπνου της. Στην αρχή η γυναικοκτονία είχε σκηνοθετηθεί από τον Αναγνωστόπουλο ως δολοφονία στο πλαίσιο ληστείας από αλλοδαπούς. Είχε τοποθετηθεί το

την γυναικοκτονία της Ελένης Τοπαλούδη από τον Αλέξανδρο Λούτσαϊ και τον Μανώλη Κούκουρα τον Νοέμβριο του 2018¹⁵. Οι δύο υποθέσεις αυτές παρουσιάζουν για διαφορετικούς λόγους η καθεμιά, ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως προς τον τρόπο με τον οποίον επικοινωνήθηκαν από διαδικτυακά και τηλεοπτικά ΜΜΕ, καθώς και για τους συμβολισμούς, τους οποίους τα κυρίαρχα ΜΜΕ προωθούσαν με τον τρόπο με τον οποίο ερευνούσαν και παρουσίαζαν τα αντίστοιχα ρεπορτάζ τους.

Ως επιστημονική βάση για να σχολιαστεί η στάση των κυρίαρχων ΜΜΕ στις δύο αυτές περιπτώσεις, χρησιμοποιείται η έρευνα των Κούρου και Αθανασιάδου (2022). Σύμφωνα με αυτή παρατηρούνται δύο βασικοί τρόποι σύμφωνα με τους οποίους ενοχοποιείται το θύμα, η θηλυκότητα, σε περιστατικά έμφυλης βίας και ιδιαίτερα σε γυναικοκτονίες. Αφενός με άμεσο τρόπο, με ηθικού τύπου σχολιασμό των επιλογών του θύματος, με αναφορές στον χαρακτήρα του, στην μη ικανότητά του να προστατεύσει τον εαυτό της (μην καλώντας έγκαιρα στην αστυνομία κλπ.) και την στάση της προς τον θύτη. Αφετέρου με έμμεσο τρόπο, ανυψώνοντας την

παιδί πάνω στη νεκρή μητέρα, είχε στραγγαλίσει τον σκύλο τους και είχε δεθεί και ο ίδιος σε μία καρέκλα όπου και τον βρήκε η Αστυνομία. Κατά τη διάρκεια του γάμου τους φαίνεται να ασκούσε πλήρη έλεγχο στη ζωή της Καρολάιν, απομονώνοντάς την, συνοδεύοντάς την σε συναντήσεις με τις φίλες της ή με την ψυχολόγο της (την οποία είχε βρει ο ίδιος), έχοντας εγκαταστήσει εφαρμογή παρακολούθησης στο κινητό της τηλέφωνο. Σε σειρά καταθέσεων ως «αυτόπτης μάρτυρας» επέμενε στο σενάριο της ληστείας από αλλοδαπούς (κάτι που οδήγησε στη σύλληψη ενός άνδρα γεωργιανής καταγωγής και την κράτησή του επί τέσσερις μέρες, κατά τη διάρκεια των οποίων βασανίστηκε από την Αστυνομία). Στοιχεία από το κινητό του δράστη και το smartwatch της Καρολάιν, έδειξαν την ενοχή του συζύγου. Τελικά ομολόγησε την πράξη του και του ασκήθηκε δίωξη για τα κακουργήματα της ανθρωποκτονίας από πρόθεση σε ήρεμη ψυχική κατάσταση, της θανάτωσης ζώου, και για τα πλημμελήματα της ψευδούς καταγγελίας και ψευδούς κατάθεσης.» (Πρόσβαση: 22/08/2023)

¹⁵ Όπως παρουσιάζεται σε άρθρο της διαδικτυακής σελίδας της ΕΡΤ στις 25/05/2022: «Η Ελένη Τοπαλούδη ήταν φοιτήτρια Μεσογειακών Σπουδών στη Ρόδο με καταγωγή από το Διδυμότειχο Έβρου. Στις 28 Νοεμβρίου 2018 βιάστηκε ομαδικώς και δολοφονήθηκε από δύο άντρες. Το άψυχο σώμα της βρέθηκε την ίδια ημέρα από λιμενικούς στην περιοχή «Φώκια», λίγες ώρες αφότου δύο νεαροί αντέδρασαν μπροστά στην άρνησή της να συννευρεθεί σεξουαλικά μαζί τους. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα ιατροδικαστικής μελέτης, η Ελένη βιάστηκε ομαδικώς πριν δεχθεί ισχυρό χτύπημα στο κεφάλι, το οποίο την έκανε να χάσει τις αισθήσεις της αφού της προκάλεσε κάταγμα στο κρανίο και εγκεφαλική αιμορραγία. Οι δύο άνδρες στη συνέχεια τη μετέφεραν σε κοντινή περιοχή και την πέταξαν ζωντανή στη θάλασσα. Τότε έχασε εντελώς τις αισθήσεις της και τελικά πνίγηκε στη θάλασσα. Λίγες ώρες μετά την ανεύρεση της σορού ξεκίνησε έρευνα, η οποία οδήγησε στα ίχνη των δύο νεαρών, καθώς στο αυτοκίνητο του ενός βρέθηκε DNA της Ελένης Τοπαλούδη. Παράλληλα, εξετάστηκε οπτικοακουστικό υλικό που οδήγησε στον εντοπισμό τους στις 5 Δεκεμβρίου 2018. Οι δύο άνδρες ομολόγησαν τις πράξεις τους, αλλά ο αλβανικής καταγωγής νεαρός κατέθεσε ότι μετά το χτύπημα η Ελένη τούς παρακαλούσε να την πάνε στο νοσοκομείο και το ίδιο προέτρεπε και εκείνος, αλλά ο 21χρονος Έλληνας τον πίεσε να την πετάξουν στα βράχια ζωντανή. (Πρόσβαση: 15/09/2023)

προσωπικότητα και το κοινωνικό status του θύτη, την αναγωγή των πράξεών του σε κάποιου είδους ψυχοπαθολογικό αίτιο και την ενσυναισθητική στάση προς το μέρος του (αναφέροντας την πιθανά δύσκολη ζωή που έχει περάσει κλπ.).

Ως άμεση ενοχοποίηση παρουσιάζεται η πρωτόγνωρη έλλειψη σεβασμού προς το θύμα και τον θάνατό της, στην περίπτωση της Ελένης Τοπαλούδη. Συγκεκριμένα συνέβη σε τηλεοπτικό ρεπορτάζ σχετικό με την δολοφονία της να προβληθεί βίντεο που δείχνει ανθρώπους του Λιμενικού Σώματος να ανασύρουν το νεκρό σώμα της Ελένης Τοπαλούδη (TVXS, 2018). Το συγκεκριμένο βίντεο, αν και σχολιάστηκε αρνητικά εκείνη την περίοδο, η τιμωρία από το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (Ε.Σ.Ρ.) ήρθε τρεις μήνες αργότερα (ThePressProject.gr, 2019). Ως δεύτερο μέσο ενοχοποίησης αξιολογείται το υπονοούμενο, σύμφωνα με γνωστή ενημερωτική σελίδα πως η Ελένη Τοπαλούδη είχε ξαναπέσει θύμα βιασμού και πως δεν είχε αναζητήσει βοήθεια η ίδια, ενώ ο συντάκτης φαίνεται να υπονοεί την ανικανότητά της να προστατεύσει τον εαυτό της από τέτοια συμβάντα (in.gr, 2019). Τέλος, ως τελευταίο μέσο ενοχοποίησης είναι η φράση που φαίνεται να αναπαράχθηκε από τα ΜΜΕ τις ημέρες της γυναικοκτονίας ότι: «Δεν είχε δώσει δικαιώματα» (in.gr, 2019). Αυτή η φράση, αν και δεν είναι ενοχοποιητική για το ίδιο το θύμα, φαίνεται να υπονοεί πως επειδή η στάση ζωής που είχε εκπληρώνει τον ιδεότυπο που η κοινωνία της έχει ορίσει, η δολοφονία της, θεωρείται από την κοινή γνώμη ως άδικη. Το προβληματικό με την φράση αυτή είναι όμως πως υπονοεί πως εάν κάποιο άτομο δεν εκπληρώνει τις κοινωνικές επιταγές που σχετίζονται με το φύλο του, εάν απλούστερα «δίνει δικαιώματα» ίσως η δολοφονία του να είναι και κοινωνικά αποδεκτή.

Στην περίπτωση της γυναικοκτονίας την Καρολάν Κράουτς παρατηρούνται μέσα έμμεσης ενοχοποίησης που σχετίζονται κυρίως με το προφίλ του δολοφόνου της. Ο σύζυγος και δολοφόνος της μετά από μια περίοδο συγκάλυψης της γυναικοκτονίας, τελικά ομολογεί κερδίζοντας όλη την προσοχή των ΜΜΕ. Από την αποκάλυψή του και έπειτα αρχίζει και χτίζεται ένα ρεπορτάζ το οποίο έχει στο επίκεντρο σχεδόν αποκλειστικά τον ίδιο ως προσωπικότητα και λιγότερο το γεγονός ότι είναι ο δολοφόνος της γυναίκας του. Ο θύτης αναφέρεται συστηματικά με την επαγγελματική του ιδιότητα («ο πιλότος») (Κόκκαλη & Χατζησπύρου, 2021) και

λιγότερο ή δευτερευόντως με το όνομά του. Στο προηγούμενο διάστημα είχε προηγηθεί από τα ΜΜΕ μία εικόνα ενός ήρεμου και επιτυχημένου γάμου, πλάθοντας τον χαρακτήρα του «καλού συζύγου και στοργικού πατέρα» μη αναφέροντας ωστόσο ποτέ, ακόμα και μετά την ομολογία του γυναικοκτόνου, πως ένας άνδρας 28 ετών διατηρούσε ερωτικό δεσμό με στόχο τον γάμο με ένα 16χρονο κορίτσι. Επιπλέον, τα κυρίαρχα ΜΜΕ παρουσίασαν την γυναικοκτονία της Καρολαίν Κράουτς ως αποτέλεσμα ενός επεισοδιακού καυγά του ζευγαριού ανάμεσα στους διάφορους που είχαν εκείνη την περίοδο (in.gr, 2021), ενισχύοντας το επιχείρημα της εν θερμώ δράσης του δολοφόνου. Επίσης, δεν έλειψαν απόπειρες σχηματισμού της εικόνας ενός γοητευτικού άνδρα, με ιδιαίτερη προσωπικότητα, η οποία κεντρίζει το ενδιαφέρον, παρά τις εγκληματικές ενέργειες τις οποίες το εν λόγω πρόσωπο μπορεί να έχει τελέσει (The Press Project, 2021). Μάλιστα, τέτοιου είδους δημόσιες τοποθετήσεις από άτομα που παρουσιάζονται ως «ειδικοί» στην σκιαγράφηση προφίλ δολοφόνων, βρήκαν αποδέκτες στην ευρύτερη κοινωνία. Ειδικότερα υπήρξαν σχόλια από άτομα τα οποία έχουν επιρροή σε μεγάλες κοινωνικές μάζες, τα οποία αναγνωρίζουν την γυναικοκτονία, αλλά δεν εντοπίζουν ειδικό έγκλημα, εφόσον *«πρόκειται για πνιγμό με μαξιλάρι, ούτε καν στραγγαλισμό»* (NewsIT, 2021). Βέβαια, η εν λόγω παρέμβαση προέρχεται από μία συγγραφέα η οποία έχει αναλυθεί για τα ιδιαίτερα σεξιστικά γυναικεία πρότυπα που αναπαράγει στο έργο της και η προώθηση τέτοιων απόψεων θα μπορούσε να συνιστά και άμεση ενοχοποίηση της δολοφονημένης γυναίκας αφού με την συμπεριφορά της ωθεί τον σύζυγό της στη βία. Έτσι, η Κάρολαϊν Κράουτς, αφού πράττει εγωιστικά, *«προκαλεί την μοίρα»* της, υφίσταται την βία και τελικά την δολοφονία από τον σύζυγό της (Λιότζης, 2022).

Όλες οι παραπάνω επιλογές δημοσιογραφικής κάλυψης γυναικοκτονιών, είναι χαρακτηριστικές του τρόπου αντίληψης των κυρίαρχων ΜΜΕ για την θέση της θηλυκότητας στην κοινωνία και τις σχέσεις που πρέπει να έχει σε αυτή. Τα media, ωστόσο, δεν αντανakλούν απλώς τις δικές τους απόψεις ή της κοινωνίας. Πολύ περισσότερο με τον λόγο και την θεματολογία τους δημιουργούν στάσεις και αντιλήψεις, τις μετατοπίζουν ή τις αλλάζουν εντελώς. Η αναπαραγωγή ενός λόγου που έχει στο επίκεντρο περισσότερο τον θύτη από την δολοφονημένη θηλυκότητα ή

την επιζώσα, ενός λόγου που επιθυμεί να κρατά ίσες αποστάσεις και να μοιράζει την ευθύνη και στα δύο μέρη ακόμα και όταν υπάρχει νεκρό πρόσωπο, δε μπορεί παρά να ενισχύει σεξιστικές στάσεις και δυνητικά να «οπλίζει» με άλλοθι τους επόμενους θύτες (Κούρου & Αθανασιάδου, 2022).

Το ζήτημα των κοινωνικών αναπαραστάσεων παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία. Ο τρόπος με τον οποίο κατασκευάζονται αυτές οι αναπαραστάσεις, η ρητορική που τις συνοδεύει, ποιες τις εκφράζουν και πόσο εύκολα ή δύσκολα γίνονται αποδεκτές οι αφηγήσεις που συνδέονται με τα διάφορα κοινωνικά γεγονότα, αντανακλούν τις δυναμικές της κοινωνίας και τις σχέσεις καταπίεσης και προνομίων στις οποίες στηρίζεται. Όπως θα αναφερθεί εκτενέστερα και στο Κεφάλαιο 3, το ζήτημα του Λόγου και οι σχέσεις που αυτός δημιουργεί είναι ένα από τα σημεία στα οποία στοχεύει για να μεταβάλει η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία.

2.4 Κοινωνική Εργασία και Έμφυλη Βία

2.4.1 Οι Υπηρεσίες που Απευθύνονται σε Επιζώσες Έμφυλης Βίας

Εκτός της Αστυνομίας, των δομών της Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας, των νοσοκομείων και των κατά τόπους εισαγγελιών, που συχνά παρέχουν υπηρεσίες σε άτομα που έχουν υποστεί κάποια μορφή έμφυλης βίας, υπάρχουν στην Ελλάδα φορείς που απευθύνονται συγκεκριμένα σε αυτούς τους πληθυσμούς παρέχοντας πιο εξειδικευμένες υπηρεσίες. Η χάραξη πολιτικών γύρω από τον τρόπο λειτουργίας, χρηματοδότησης και παροχής υπηρεσιών γίνεται είτε από την Γενική Γραμματεία Ισότητας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, η οποία υπάγεται στο Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας, είτε από τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (συνήθως τους Δήμους) όπου δραστηριοποιείται κάθε δομή (ΓΓΔΟΠΦ, 2022). Την επιστημονική ευθύνη της λειτουργίας των κρατικών υπηρεσιών που απευθύνονται σε επιζώσες έμφυλης βίας την έχει το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ) (Στρατηγάκη, 2017). Επίσης, φαίνεται να

υπάρχει όλο και αυξανόμενος αριθμός ΜΚΟ οι οποίες ασχολούνται με την έμφυλη βία και παρέχουν συμβουλευτικές, ψυχοκοινωνικές και υπηρεσίες στέγασης σε επιζώσες (Χατζηφωτίου, 2021; Bewley & Welch, 2017, σ.115).

Μία συνοπτική κατηγοριοποίηση των υπηρεσιών που απευθύνονται σε θύματα έμφυλης βίας, μπορεί σε αδρές γραμμές να διακρίνει τρεις τύπους υπηρεσιών. Ο πρώτος αφορά τα Συμβουλευτικά Κέντρα, τα οποία παρέχουν μεταξύ άλλων, νομική συμβουλευτική, ψυχοκοινωνική υποστήριξη, την διασύνδεση με άλλες υπηρεσίες και είναι αρμόδια για την ευαισθητοποίηση της κοινότητας για ζητήματα έμφυλης βίας. Ο δεύτερος τύπος αφορά στους Ξενώνες Φιλοξενίας, οι οποίοι παρέχουν δωρεάν σίτιση και στέγαση στις επιζώσες και τα παιδιά τους, μεριμνούν για την ασφάλειά τους αφού συχνά βρίσκονται σε απόρρητες διευθύνσεις, φροντίζουν για την ενδυνάμωση των θηλυκοτήτων και την ασφαλή επανένταξή τους στην κοινότητα. Τέλος, ο τρίτος τύπος υπηρεσιών αφορά σε τηλεφωνικές γραμμές στις οποίες οι θηλυκότητες ή οι οικείοι τους μπορούν να ζητήσουν βοήθεια ή πληροφόρηση, ενώ ορισμένες γραμμές παρέχουν και ψυχολογική υποστήριξη (Χατζηφωτίου, 2021).

Η λειτουργία των δομών αυτών, αν και είναι ζωτικής σημασίας για τις κοινότητες, σύμφωνα με τους επαγγελματίες που τις στελεχώνουν δεν είναι η ιδανική. Οι επαγγελματίες αναφέρουν έντονη υποστελέχωση των υπηρεσιών όπου εργάζονται, διαμαρτύρονται πως σημαντικό κομμάτι της δουλειάς τους αφορά σε γραφειοκρατικές διαδικασίες, ενώ η αβεβαιότητα για το εργασιακό μέλλον των επαγγελματιών (αφού εργάζονται με συμβάσεις ορισμένου χρόνου) λειτουργεί αποθαρρυντικά για τους ίδιους και δυσκολεύει τον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό δράσεων των υπηρεσιών (Τσίγκανου, 2021). Επίσης, σύμφωνα με την Κανδυλάκη (2005), ο αποσπασματικός χαρακτήρας των υπηρεσιών δημιουργεί κατακερματισμό της ευθύνης των επαγγελματιών απέναντι στις επιζώσες, κάτι το οποίο δύναται να δημιουργεί επιπλοκές τόσο στον τρόπο με τον οποίο παρέχονται οι υπηρεσίες όσο και στην ποιότητά τους. Η δημιουργία ενός συνεκτικού νομικού πλαισίου, το οποίο θα ορίζει συνολικά και με ακρίβεια τον ρόλο κάθε υπηρεσίας και θα στοχεύει τόσο στην ανάπτυξη της πρόληψης της έμφυλης βίας, όσο και στην δημιουργία δομών

που θα παρέχουν ολιστικές υπηρεσίες στις επιζώσες, είναι απαραίτητα βήματα για την συνολική αναβάθμιση της ποιότητας των υπηρεσιών αυτών (Στρατηγάκη, 2017).

Ένα στοιχείο που αξίζει να σημειωθεί είναι η πολυπλοκότητα αναζήτησης πληροφοριών για τις δομές. Αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα υπάρχουν τουλάχιστον πέντε ιστοσελίδες από τις οποίες μπορεί να ενημερωθεί ο πολίτης για το είδος των υπηρεσιών που του παρέχονται (το isotita.gr της ΓΓΔΟΠΙΦ, το womensos.gr, το kethi.gr του ΚΕΘΙ, η σελίδα της Ελληνικής Εταιρείας Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης, eetaa.gr και το πιο πρόσφατο metoogreece.gr, το οποίο αποτελεί την Κρατική αφομοίωση του κινήματος #metoo στην Ελλάδα και πρόκειται για μια πρακτικά «κενή» ιστοσελίδα που πληροφορεί για κάποιες γραμμές τηλεφωνικής υποστήριξης και παραπέμπει στο womensos.gr). Αυτό από μόνο του θα μπορούσε να λειτουργεί αποπροσανατολιστικά για τον πολίτη, όμως η εικόνα περιπλέκεται περισσότερο, εάν ληφθεί υπόψη ότι κάθε ιστοσελίδα παρέχει διαφορετική λίστα δομών στην οποία μπορεί να απευθυνθεί κάποιος, ενώ ταυτόχρονα υπάρχει επικάλυψη παραπομπών, καθώς η μια ιστοσελίδα παραπέμπει στην άλλη και το αντίστροφο. Αυτό δημιουργεί ένα «καφκικό» περιβάλλον αναζήτησης οργανωμένων και έγκυρων πληροφοριών σχετικά με το πόσες και ποιες υπηρεσίες λειτουργούν στην χώρα, ενώ αποτέλεσε και μια δυσκολία στη συγγραφή της παρούσας εργασίας.

2.4.2 Η επαφή των Κοινωνικών Λειτουργών με επιζώσες Έμφυλης Βίας

Οι κοινωνικοί λειτουργοί απασχολούνται σε όλες τις δομές στις οποίες δύναται να απευθυνθεί κάποια θηλυκότητα που έχει υποστεί έμφυλη βία, με μόνες ίσως εξαιρέσεις την Αστυνομία και την Εισαγγελία (Danis, 2003; ΚΕΘΙ, 2021). Το έργο των κοινωνικών λειτουργών ανάλογα με την υπηρεσία στην οποία βρίσκονται μπορεί να μεταβάλλεται σημαντικά, ωστόσο, σαν κοινοί στόχοι της κοινωνικής εργασίας με επιζώσες έμφυλης βίας μπορεί να οριστούν γενικά η δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος γύρω από την επιζώσα, το χτίσιμο μιας σχέσης ειλικρίνειας και εμπιστοσύνης στο μέτρο που είναι εφικτό και η διασύνδεση με τους κοινοτικούς πόρους. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω μιας ολιστικής παροχής υπηρεσιών στην επιζώσα, με διεπιστημονική συνεργασία και με διασύνδεση του

φορέα με την υπόλοιπη κοινότητα (Chatzifotiou, 2003; ΚΕΘΙ, 2021). Αυτή είναι μια γενική κατεύθυνση του πως θα πρέπει να στέκονται οι κοινωνικοί/-ές λειτουργοί απέναντι στις επιζώσες και για το που θα πρέπει να στοχεύουν. Παρόλα αυτά η πρακτική των κοινωνικών λειτουργών στο πεδίο παρουσιάζει διάφορες μορφές.

Η εμπειρία την οποία φαίνεται να είχαν οι θηλυκότητες που κακοποιήθηκαν από άνδρες (συνήθως συζύγους ή συντρόφους) από την επαφή τους με κοινωνικές λειτουργούς ήταν μάλλον τραυματική περίπου ως τις αρχές του 2000. Οι κοινωνικές λειτουργοί κατά βάση παρουσιάζονταν από τις εξυπηρετούμενες ως εκτελεστές γραφειοκρατικών διαδικασιών, με επιφυλακτική στάση προς την κακοποιημένη θηλυκότητα και συχνά φαίνεται να την φέρνουν σε θέση αμηχανίας με τις ερωτήσεις και τα σχόλια που τους απηύθυναν, ενοχοποιώντας τες πρακτικά για την βία που υφίστανται (Danis, 2003; Pyles & Postmus, 2004, Κανδυλάκη, 2005). Ακόμα όμως και όταν η στάση τους δεν ήταν παθητικά επιθετική προς την επιζώσα, το θεωρητικό πλαίσιο που άλλες επαγγελματίες εφάρμοζαν (και κάποιες πιθανά συνεχίζουν να εφαρμόζουν μέχρι και σήμερα), δεν προσέφερε κάποιου είδους πραγματικής υποστήριξης στην επιζώσα. Η επί χρόνια προσκόλληση των κοινωνικών λειτουργών σε θεωρίες ατομικής παθολογίας του «θύματος», η παιδοκεντρική προσέγγισή τους, αγνοώντας συχνά τις ανάγκες της μητέρας, αλλά ακόμα και η ανάλυση σε ερωτήσεις γύρω από το «πρόβλημα», χωρίς εστίαση στην κάλυψη βασικών αναγκών της επιζώσας, η οποία μπορεί να εκληφθεί και ως ανάκριση από αυτήν, λειτουργούσαν και λειτουργούν αρνητικά για την επιζώσα και την σχέση της με τον/την κοινωνικό/-ή λειτουργό (Danis, 2003; Chatzifotiou, 2003; Pyles & Postmus, 2004; Χατζηφωτίου 2021). Παρόλα αυτά, παρατηρείται μέσα από την σταδιακή επικράτηση των φεμινιστικών θεωριών και με την είσοδό τους ως τμήματα της εκπαίδευσης των κοινωνικών λειτουργών, η πρακτική των επαγγελματιών στο πεδίο να έχει παρουσιάσει σημαντική βελτίωση. Οι κοινωνικές/-οί λειτουργοί αντιλαμβάνονται καλύτερα την πολυπλοκότητα μιας κακοποιητικής σχέσης, έχουν γίνει πιο ενεργά υποστηρικτικοί στην επιζώσα, μεριμνούν για την ασφάλειά της (Danis, 2003), αναστοχάζονται για τις ενέργειές τους και είναι πιο ευαισθητοποιημένοι και έτοιμοι να εξετάσουν άλλους κοινωνικοπολιτισμικούς παράγοντες που μπορεί να αποτελούν τροχοπέδη για την αναζήτηση βοήθειας από

τις θηλυκότητες που υφίστανται βία λόγω του φύλου τους (Wiech, 2009)¹⁶. Έτσι γίνεται ορατή η σημασία των θεωρητικών εργαλείων που χρησιμοποιούν οι κοινωνικοί/-ές λειτουργοί για να προσεγγίσουν τα αιτήματα των εξυπηρετούμενων (Κανδυλάκη, 2005) και τονίζεται η αναγκαιότητα μεγαλύτερης επικράτησης της φεμινιστικής θεωρίας στο επάγγελμα, η πιο στοχευμένη εκπαίδευση των επόμενων κοινωνικών λειτουργών στα ζητήματα έμφυλης βίας και η κατασκευή και υιοθέτηση κοινά αποδεκτών εργαλείων συνέντευξης με επιζώσες έμφυλης βίας (Χατζηφωτίου, 2021; Alcazar - Campos, 2013; Danis, 2003). Με τέτοιους τρόπους θα εξασφαλίζεται προοδευτικά η όλο και καλύτερη συνεργασία των κοινωνικών λειτουργών με τις θηλυκότητες που ζητούν βοήθεια, η κοινότητα θα είναι σε πιο άμεση επαφή με τις αρμόδιες υπηρεσίες (βλ. συμβουλευτικά κέντρα), λόγω της εξωστρέφειας των υπηρεσιών και η εμπιστοσύνη του κοινού στις υπηρεσίες αυτές αλλά και τους κοινωνικούς λειτουργούς γενικότερα θα ενισχυθεί σημαντικά.

Σημαντικά εργαλεία και βοήθεια στην επαφή των επιζωσών έμφυλης βίας με τις/ τους κοινωνικές/-ούς λειτουργούς προσφέρει η πρακτική της αντικαταπιεστικής κοινωνικής εργασίας, η οποία αναπτύχθηκε στα πλαίσια της κριτικής κοινωνικής εργασίας και των φεμινιστικών προσεγγίσεων, οι φιλοσοφικές και ιδεολογικές επιρροές της οποίας καθώς και τα βασικότερα θεωρητικά μοντέλα της θα παρουσιαστούν στο επόμενο κεφάλαιο.

¹⁶ Από την μεταπτυχιακή εργασία της Jennifer F. Wiech με τίτλο “How social workers resolve ethical dilemmas that arise when working with women experiencing domestic violence” (<https://scholarworks.smith.edu/theses/1159/>) (Πρόσβαση: 12/09/2023)

Κεφάλαιο 3

3.1 Φιλοσοφικές και Ιδεολογικές Επιρροές της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας

3.1.1 Θεωρητικά Θεμέλια της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας

Για να μπορέσει να γίνει κατανοητή η προέλευση και ο ρόλος της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας, θα πρέπει να ενταχθεί μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της Κριτικής Κοινωνικής Εργασίας στο οποίο ανήκει. Η Κριτική Κοινωνική Εργασία αποτελεί μια κατηγορία – «ομπρέλα» κάτω από την οποία βρίσκονται πληθώρα προσεγγίσεων της Κοινωνικής Εργασίας (βλ. η Αντικαταπιεστική, η Αντιρατσιστική, η Ριζοσπαστική, η Φεμινιστική κλπ.). Κοινός τόπος των προσεγγίσεων αυτών είναι η θέαση του επαγγέλματος του κοινωνικού λειτουργού αλλά και της επιστήμης της Κοινωνικής Εργασίας, ως δυνάμει παράγοντες κοινωνικής αλλαγής και προάσπισης των δικαιωμάτων των πλέον ευάλωτων κοινωνικών ομάδων (Morgaine & Carous – Desyllas, 2015). Έτσι, οι προσεγγίσεις αυτές, ασκούν κριτική σε αυτό που σήμερα πολλοί ονομάζουν *mainstream*¹⁷ Κοινωνική Εργασία αναδεικνύοντας τα ελλιπή ή ακόμη και προβληματικά σημεία της. Παράλληλα, αξιοποιώντας την Κριτική Θεωρία επιχειρούν να ανασκευάσουν έννοιες και στοχεύσεις της Κοινωνικής Εργασίας, μεταφέροντας το ενδιαφέρον από την εξέταση και υποστήριξη του ατόμου ως μονάδα, στην θέασή του ως μέλος ομάδων και μεγαλύτερων συστημάτων με τα οποία βρίσκεται σε διαρκή αλληλεπίδραση. Η Κριτική Θεωρία, διαμορφωμένη κυρίως από τους θεωρητικούς της Σχολής της Φρανκφούρτης, προσφέρει ένα αρκετά ανατρεπτικό τρόπο ερμηνείας του κόσμου και των αδικιών του, αφού αντιτάχθηκε στον αυστηρό

¹⁷ Σύμφωνα με την Baines (2011) η *mainstream* κοινωνική εργασία δεν αποτελεί μια συγκεκριμένη πρακτική αλλά περισσότερο «[...] είναι μια όψη των κοινωνικών προβλημάτων και των λύσεων τους» (σ.20), η οποία εστιάζει σε ζητήματα προσωπικής και επαγγελματικής βελτίωσης και ανάπτυξης των ατόμων, στερώντας όμως τις πολιτικές διαστάσεις των δυσκολιών που φέρουν. Η μη πολιτικοποίηση των δυσκολιών των εξυπηρετούμενων δεν δίνει την δυνατότητα κατανόησης της προέλευσης των δυσκολιών αυτών, επικυρώνοντας έτσι τους κοινωνικούς μηχανισμούς που τις δημιουργούν.

θετικισμό που επικρατούσε στην παραγωγή οποιασδήποτε γνώσης ως τα μέσα σχεδόν του 20^{ου} αιώνα, ενώ παράλληλα, η παρατήρηση των κοινωνικών κινήματων, κυρίως της δεκαετίας του '60, από τους θεωρητικούς της, την έκανε να στέκεται με ευαισθησία απέναντι στις διεκδικήσεις ολόκληρων ομάδων ανθρώπων για ισότητα και κοινωνική ευημερία (Sensoy & DiAngelo, 2017). Με αυτά τα θεωρητικά εφόδια λοιπόν η Κριτική Κοινωνική Εργασία φροντίζει να είναι σε επαφή με την ιστορία του επαγγέλματος, αναδεικνύοντας τις σκοτεινές του σελίδες (βλ. Κεφ. 1.3) και να αναστοχάζεται πάνω σε αυτά αναζητώντας καλύτερες πρακτικές για τους επαγγελματίες και πιο βοηθητικές στάσεις προς τους εξυπηρετούμενους (Ioakimidis & Trimikliniotis, 2020).

Η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία, επηρεασμένη καθοριστικά τόσο από την Κριτική Θεωρία, όσο και από τα κινήματα του μοντερνισμού και του μεταμοντερνισμού, θέτει στο επίκεντρο της την έννοια της καταπίεσης. Κεντρική σημασία στην Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία έχει η έννοια της καταπίεσης η οποία αναλύεται σχολαστικά από την θεωρία της Αντικαταπιεστικής προσέγγισης. Στόχος της προσέγγισης αυτής είναι να εξοπλίσει τους/τις επαγγελματίες με τα κατάλληλα εφόδια, ούτως ώστε να μπορούν οι ίδιοι να εντοπίζουν την καταπίεση και να ενθαρρύνουν και τους εξυπηρετούμενους τους να την αναγνωρίζουν και να προσπαθούν να την καταπολεμήσουν στην καθημερινότητά τους. Οι επιρροές από τα δύο μεγάλα κινήματα του μοντερνισμού και του μεταμοντερνισμού γίνονται ορατές από το γεγονός ότι η καταπίεση αντιμετωπίζεται και ως αποτέλεσμα (της σύγκρουσης αντικρουόμενων συμφερόντων μεταξύ δύο ομάδων) αλλά και ως διαδικασία δυναμική και διαρκής που ακολουθεί περίπλοκα και ενίοτε δυσδιάκριτα μονοπάτια (Κανδυλάκη, 2018). Αυτή η, εκ πρώτης όψεως, σχεδόν αντιφατική θέση, είναι ενδεικτική της θεωρητικής ποικιλομορφίας που χαρακτηρίζει την Αντικαταπιεστική προσέγγιση της Κοινωνικής Εργασίας και η οποία την βοηθά να αλλάζει την γωνία θέασης που έχει για τα πράγματα ανάλογα με το τί απεικονίζει καλύτερα την καταπίεση σε κάθε περίπτωση.

Δύο παραδείγματα διαφορετικής ανάγνωσης την καταπίεσης αλλά μέσα στο πλαίσιο της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας είναι αυτά της Dominelli (2002) και των Choi & Byoun (2012). Η Dominelli, επηρεασμένη περισσότερο από τον

μεταμοντερνισμό κάνει μία γενική περιγραφή της καταπίεσης ως μία συνθήκη που δεν περιορίζεται απλώς στην πολιτική και κοινωνική ζωή του ατόμου, αλλά πολύ περισσότερο παρεισφρέει στην προσωπική του ζωή, διαστρεβλώνοντας την αίσθηση του ατόμου για τον εαυτό του. Θεωρεί όμως επίσης πως η καταπίεση ακριβώς λόγω του ότι είναι πολυδιάστατη και θίγει το αίσθημα της ταυτότητας του ατόμου, δε μπορεί να ασκείται και μονομερώς από μία ομάδα σε μια άλλη. Θεωρεί πως το άτομο ή η ομάδα σε μία σχέση μπορεί να έχει ρόλο καταπιεστή και ταυτόχρονα σε κάποια άλλη σχέση ρόλο καταπιεζόμενου, ακριβώς επειδή οι άνθρωποι δεν φέρουν μόνο μία ταυτότητα. Σε μία διαφορετική οπτική οι Choi & Byoun (2012) εξετάζοντας την λογική με την οποία θεσπίζονται νόμοι υπέρ της προστασίας των μεταναστριών στη Νότια Κορέα, εντοπίζουν στην καταπίεση πιο ξεκάθαρες και γραμμικές κινήσεις. Κάνουν λόγο για μια προσπάθεια πολιτισμικής επιβολής της γυναικείας υποτέλειας σε σχέση με την θέση του άνδρα και παράλληλα ένας εξαναγκασμός της προσαρμογής γυναικών από άλλους πολιτισμούς στο στυλ διαβίωσης των ιθαγενών. Έτσι, παρόλο που υπάρχει μία διαθεματική ματιά (αφού αναγνωρίζονται τουλάχιστον δύο ταυτότητες: της γυναίκας και της μετανάστριας), οι συγγραφείς θεωρούν ότι η καταπίεση ασκείται μονομερώς στην συγκεκριμένη περίπτωση από την κυρίαρχη ομάδα η οποία μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι οι Κορεάτες άνδρες. Αυτά τα δύο παραδείγματα διαφορετικής θέασης της καταπίεσης στο πλαίσιο της ίδιας προσέγγισης, είναι ενδεικτικά και της εξαιρετικής ευελιξίας που μπορεί να έχει η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία.

Όπως και όλες οι προσεγγίσεις που περιλαμβάνονται στην Κριτική Κοινωνική Εργασία, έτσι και η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία λειτουργεί με στόχο της την κοινωνική δικαιοσύνη και τα βασικότερα μέσα που διαθέτει για να την προσεγγίσει είναι η ενδυνάμωση και η συνηγορία (Δημοπούλου – Λαγωνίκα, 2011). Ένα βασικό σημείο της κριτικής που δέχεται τόσο η Αντικαταπιεστική όσο και η Κριτική Κοινωνική Εργασία εν γένει, είναι το γεγονός ότι οι έννοιες στις οποίες στοχεύει είναι αόριστες και ουτοπικές. Εντούτοις, οι έννοιες αυτές δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως «τελικοί προορισμοί» της Αντικαταπιεστικής, αλλά περισσότερο ως ο δρόμος μέσα από τον οποίο οι επαγγελματίες θα μπορούν να

υποστηρίξουν τους εξυπηρετούμενους τους ώστε να βελτιώσουν τις ζωές τους. Η κοινωνική δικαιοσύνη έχει περισσότερο ρόλο διαδικασίας παρά σκοπού (Κανδυλάκη, 2018). Η Αντικαταπιεστική πρακτική δεν εμφανίζεται για να δώσει την «μαγική» λύση στις αδικίες που συμβαίνουν στον κόσμο (Dominelli, 2002). Ωστόσο, αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο εντοπισμού και αναγνώρισης της αδικίας και της καταπίεσης εντός και εκτός της Κοινωνικής Εργασίας και επιδιώκει να αποτελέσει μία αφετηρία για την χειραφέτηση των καταπιεσμένων ομάδων.

3.1.2 Η Ηθική στην Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία

Η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία, πέρα από την αμφισβήτηση του τρόπου με τον οποίο οφείλει να ασκείται η κοινωνική εργασία, έρχεται να φέρει και μία αρκετά διαφορετική προσέγγιση στην ηθική του επαγγέλματος του κοινωνικού λειτουργού, ασκώντας ισχυρή κριτική στην ηθική της παραδοσιακής κοινωνικής εργασίας. Η κυρίαρχη αντίληψη σχετικά με την ηθική και την δεοντολογία στην κοινωνική εργασία, στηρίζονταν για δεκαετίες σε καντιανές και ωφελμιστικές προσεγγίσεις, οι οποίες αναγνωρίζουν το άτομο ως μόνο υπεύθυνο παράγοντα των ηθικών του στάσεων και επιλογών, ενώ προσδιορίζουν τα προβλήματα τα οποία φέρει ως δική του ευθύνη. Η επικέντρωση αυτή στο άτομο εξυπνέτησε πλήρως τους σκοπούς και της νεοφιλελεύθερης ατζέντας, η οποία αντιμετωπίζει το άτομο – φορέα προβλημάτων ως πελάτη και την/τον κοινωνικό/-ή λειτουργό ως τεχνοκράτη υπάλληλο ο οποίος με τις γνώσεις που του παρέχουν οι διαρκείς σπουδές του είναι σε θέση να καθοδηγήσει το άτομο σε ένα δρόμο προσωπικής αλλαγής και βελτίωσης (Ioakimidis & Trimikliniotis, 2020; Banks, 2012). Η ποιότητα των υπηρεσιών του/της κοινωνικού/-ής λειτουργού εξασφαλίζεται, μεταξύ άλλων, από την πιστή τήρηση των κωδίκων δεοντολογίας του επαγγέλματος, οι οποίοι έχουν καθολική ισχύ και στηρίζονται στις ηθικές αρχές του ωφελμισμού και του έργου του Ιμάνιουελ Καντ (Banks, 2012). Μάλιστα, σύμφωνα με τους Clifford & Burke (2005), στην Μεγάλη Βρετανία, η οποία είναι και η χώρα όπου έχει αναπτυχθεί και μεγάλος όγκος της Αντικαταπιεστικής μεθοδολογίας, έως τις αρχές του 2000 και παρά το γεγονός ότι οι παραπάνω ηθικές προσεγγίσεις είχαν ήδη δεχθεί κριτική,

αποτελούσαν την μόνη διδασκαλία ηθικής για τους/τις κοινωνικούς/-ές λειτουργούς.

Σε αυτή την ιδεολογική κυριαρχία του φιλελεύθερου και νεοφιλελεύθερου αφηγήματος ήρθαν οι προσεγγίσεις της Κριτικής Κοινωνικής Εργασία να αντιταχθούν, τονίζοντας πως το άτομο δε μπορεί να είναι η μόνη μονάδα ανάλυσης και αυτό δε μπορεί να λειτουργεί πάντα ελεύθερα τη στιγμή που μεγαλύτεροι και έξω από αυτό παράγοντες επηρεάζουν τις επιλογές του. Η δράση του επαγγελματία καθορίζεται σε σημαντικό βαθμό από τον φορέα στον οποίο ανήκει κάθε φορά, οι ταυτότητες που φέρουν οι εξυπηρετούμενοι επηρεάζουν καθοριστικά τον τρόπο με τον οποίο βιώνουν και αντιλαμβάνονται τη ζωή τους και τις δυσκολίες της. Η θέωρηση επαγγελματιών και εξυπηρετούμενων ως προσωπικά υπεύθυνους για την συνεργασία τους θεωρείται ελλειμματική και παραπλανητική (Ioakimidis & Trimikliniotis, 2020) . Επιπλέον, η αντιμετώπιση των κοινωνικών λειτουργών ως τεχνοκρατών διαχειριστών των αιτημάτων των εξυπηρετούμενων (case managers) αφαιρεί τον πολιτικό χαρακτήρα του επαγγέλματος (Baines, 2011 ;Dominelli, 2002), πράγμα που ενδεχομένως να μεταβιβάζει το αίσθημα ευθύνης του επαγγελματία από τον εξυπηρετούμενο στην υπηρεσία που ανήκει και στον κώδικα δεοντολογίας του, δημιουργώντας έτσι έναν ιδιότυπο αμοραλισμό στον τρόπο άσκησης του επαγγέλματος.

Η Αντικαταπιεστική προσέγγιση, έρχεται να αναθεωρήσει την ηθική της κοινωνικής εργασίας μετακινούμενη από την ηθική της καθολικότητας και των κωδίκων, χωρίς όμως να ενδίδει σε έναν αυστηρό ντετερμινισμό που καταλήγει σε ματαίωση οποιασδήποτε προσπάθειας αλλαγής γίνεται μέσα στο παρόν σύστημα. Μετριάζοντας την αυστηρή μαρξιστική διαλεκτική, που παρουσιάζει η Ριζοσπαστική Κοινωνική Εργασία, και λαμβάνοντας υπόψη την κριτική που ασκούν σε αυτή τα κινήματα και οι θεωρίες του μεταμοντερνισμού, η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία επικεντρώνεται στα ζητήματα χειραφέτησης και ταυτοτήτων (Banks, 2012). Θέτει ως βασικό και συνεχή στόχο την κοινωνική δικαιοσύνη και αξιοποιεί έννοιες και εργαλεία ερμηνείας όπως η ανακλαστικότητα, η ιστορική διάσταση και η εξουσία (Morgaine & Capous-Desyllas 2015; Clifford & Burke, 2005) αποβλέποντας μάλλον σε μία μεταμοντέρνα, καταστασιακή ηθική, η οποία αξιοποιεί την τοπική

γνώση και τις ιδιαιτερότητες του ατόμου και αναδιαμορφώνεται κατά περίπτωση ανάλογα με τις ανάγκες του. Για την Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία θα πρέπει οι επαγγελματίες από κοινού με τους εξυπηρετούμενους να βλέπουν σφαιρικά και ολοκληρωμένα τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και να αναλαμβάνουν από κοινού ευθύνη για δράση και αλληλεγγύη, να αναλάβουν δηλαδή μια ευθύνη σχέσεων (Banks, 2012).

Ένα σημείο κριτικής που ασκείται στην Αντικαταπιεστική πρακτική της Κοινωνικής Εργασίας έχει να κάνει με το γεγονός πως αυτή παρουσιάζεται τότε σαν πανάκεια (Zhang, 2017) και τότε σαν ουτοπία (Δημοπούλου – Λαγωνίκα, 2011). Παρόλα αυτά η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία δεν προσδοκά ούτε επιδιώκει κάτι τέτοιο, ενώ όπως αναφέρθηκε και στην ενότητα 3.1.1 δεν υπάρχει κάποιο «δόγμα» που να οδηγεί στην άρτια επιτέλεσή της. Η ίδια είναι ανοιχτή στην πολυφωνία και δημιουργεί χώρους για διαφορετικές εφαρμογές και ερμηνείες της. Δεδομένου πως πρόκειται για μία προσέγγιση της κοινωνικής εργασίας που μετράει περίπου τριάντα χρόνια παρουσίας, έχουν δημιουργηθεί αρκετά μοντέλα τα οποία λειτουργούν ως οδηγοί προς μια αντικαταπιεστική κατεύθυνση για τις/τους κοινωνικές/-ούς λειτουργούς και την συνεργασία τους με τους εξυπηρετούμενούς τους. Στην επόμενη ενότητα θα αναπτυχθούν ορισμένα από τα πιο δημοφιλή μοντέλα και τα οποία μπορεί να είναι βοηθητικά κατά την συνεργασία με επιζώσες έμφυλης βίας.

3.2 Θεωρητικά Μοντέλα της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας

Η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία προκειμένου να δώσει μία εικόνα του συχνού χάσματος που υπάρχει ανάμεσα στο πώς η καταπίεση μοιάζει και το πώς βιώνεται από τα άτομα, αξιοποιεί την μεταφορά της φεμινίστριας φιλοσόφου Marilyn Frye. Σύμφωνα με την Frye (1983), για να γίνει κατανοητή η καταπίεση και το αποτύπωμά της στα άτομα που την βιώνουν, πρέπει να απεικονιστεί σαν ένα πουλί τοποθετημένο μέσα σε ένα μεταλλικό κλουβί. Συχνά τα άτομα που είναι εγκλωβισμένα στο «κλουβί» της καταπίεσης εστιάζουν μόνο σε ένα κάγκελο του

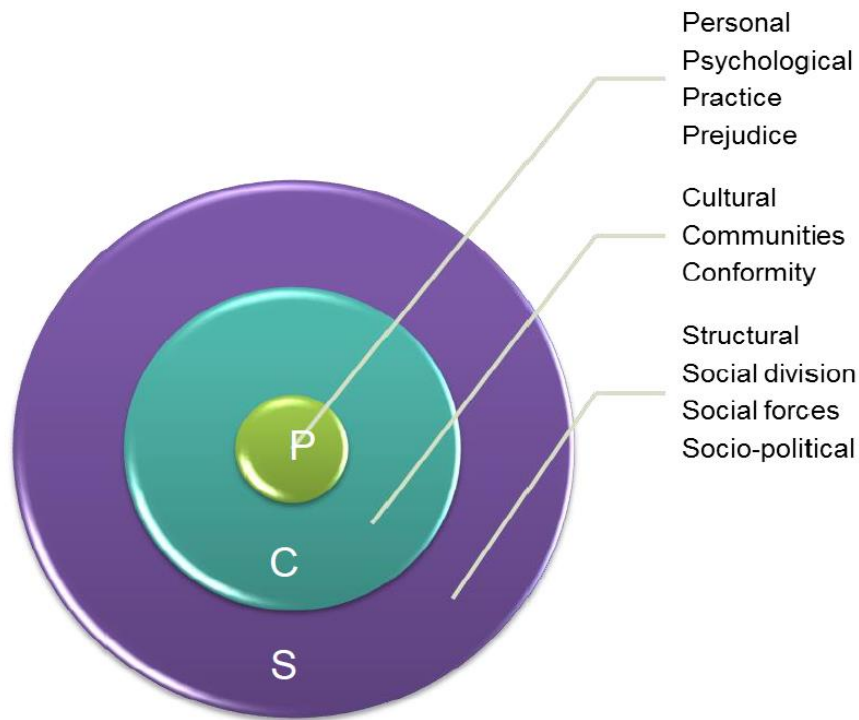
κλουβιού, αδυνατώντας να κατανοήσουν πως η συνύπαρξη πολλών αντίστοιχων εμποδίων τα κρατούν εγκλωβισμένα. Τα κάγκελα παρομοιάζουν τους πολλαπλούς παράγοντες που δημιουργούν το κλουβί, δηλαδή την καταπίεση. Η Frye μάλιστα θεωρεί, πως οι παράγοντες που δημιουργούν την καταπίεση, όπως άλλωστε και τα κάγκελα του κλουβιού, στο οποίο είναι κλεισμένο το πουλί, δεν έχουν τοποθετηθεί τυχαία ούτε είναι διαπερατά. Η καταπίεση είναι μια κατάσταση που δημιουργείται από πλήθος παραγόντων, πλήττει συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων για συγκεκριμένους λόγους, με τρόπους που επηρεάζουν όλο το φάσμα της ζωής τους, ενώ ταυτόχρονα η καταπολέμησή της σε έναν κόσμο όλο πιο εχθρικό και διαιρεμένο καθίσταται ιδιαίτερα απαιτητική (Bailey, 1998).

Η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία αποδέχεται την ανάλυση της Frye, αναγνωρίζει την πολυσημία και τις ευρείες διαστάσεις της καταπίεσης και πάνω στην καταπολέμησή της επιχειρεί να δράσει, προσεγγίζοντας μια ζωή περισσότερο δίκαιη για όλους. Ακριβώς όμως επειδή αναγνωρίζει πως η καταπίεση δεν είναι μονοδιάστατη συνθήκη, δεν επιβάλλει έναν ενιαίο και δογματικό τρόπο για να την αντιμετωπίσει. Σε αυτήν την ενότητα θα παρουσιαστούν τέσσερα θεωρητικά μοντέλα της Αντικαταπιεστικής Κοινωνική Εργασίας. Τα μοντέλα επιλέχθηκαν με βάση αφενός τη σημαντικότητά τους για την κατανόηση του πώς μπορεί να εφαρμοστεί η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία στο πεδίο, πέρα από ένα θεωρητικό πλαίσιο ανάλυσης, αλλά αφετέρου με σκοπό την κατανόηση και την κατάλληλη προσέγγιση του πληθυσμού για τον οποίο η Frye δημιούργησε την διάσημη αυτή μεταφορά της: τις συνεχώς και συστηματικά καταπιεζόμενες θηλυκότητες.

3.2.1 Το Μοντέλο του Thomson (PCS model)

Το μοντέλο του Thomson είναι ίσως το δημοφιλέστερο, καθώς επίσης και ένα από τα παλαιότερα μοντέλα της Αντικαταπιεστικής Πρακτικής και της Πρακτικής κατά των Διακρίσεων. Μάλιστα η σχηματική απεικόνιση του μοντέλου του Thomson αποτελεί την βάση αρκετών άλλων μοντέλων της Κοινωνικής Εργασίας. Το μοντέλο αποτελεί ένα ερμηνευτικό πλαίσιο, έναν οδηγό, μέσω του οποίου οι

επαγγελματίες μπορούν να κατανοήσουν το πώς διαμορφώνεται η εμπειρία των ατόμων και κατά συνέπεια και τα προβλήματα τα οποία αυτά αντιμετωπίζουν. Η προσδοκία είναι πως κατανοώντας όσο πιο ολοκληρωμένα και σφαιρικά γίνεται την εμπειρία των ανθρώπων, άρα και την ιστορία τους, θα μπορεί να προσεγγιστεί και καλύτερα το αίτημα που διατυπώνουν. Έτσι λοιπόν, σύμφωνα με τον Thompson (2001) η εμπειρία των ατόμων σχηματίζεται από τρεις ομόκεντρους κύκλους στο κέντρο των οποίων βρίσκεται το P που αντιστοιχεί στο προσωπικό (personal), το οποίο σχετίζεται με τις αντιλήψεις του ατόμου για τον εαυτό του και τους άλλους, την ψυχολογία του, τα προνόμιά του κ.ά. Σε ένα μέσο επίπεδο, συναντάται ο δεύτερος κύκλος, που καλύπτει το άτομο και χαρακτηρίζεται ως C που αντιστοιχεί στο πολιτισμικό (cultural) και σχετίζεται με τις κοινωνικές αναπαραστάσεις, την κοινότητα στην οποία δραστηριοποιείται το άτομο, τον βαθμό αφομοίωσης ή διαφοροποίησης από την κοινότητα και την καθημερινή γλώσσα την οποία αυτή χρησιμοποιεί. Τέλος, ο εξωτερικός κύκλος, ο οποίος περικλείει τους δύο προηγούμενους, αναφέρεται με το μονόγραμμα S το οποίο αντιστοιχεί στο δομικό (structural) και έχει να κάνει με το πώς μεγάλες δομές και κατασκευές επηρεάζουν την εμπειρία του ατόμου. Τέτοιες είναι οι κρατικές πολιτικές, το κυρίαρχο οικονομικό σύστημα, η ταξικότητα, η νομοθεσία και οι δυνάμεις που την επιβάλλουν (βλ. Αστυνομία) κ.ά.

Πηγή εικόνας : BASW (2013): Return to Social Work: Learning Materials: Module 5: Equality and Diversity, <https://www.basw.co.uk/resources/return-social-work-learning-materials-1> (πρόσβαση: 19/08/2023)

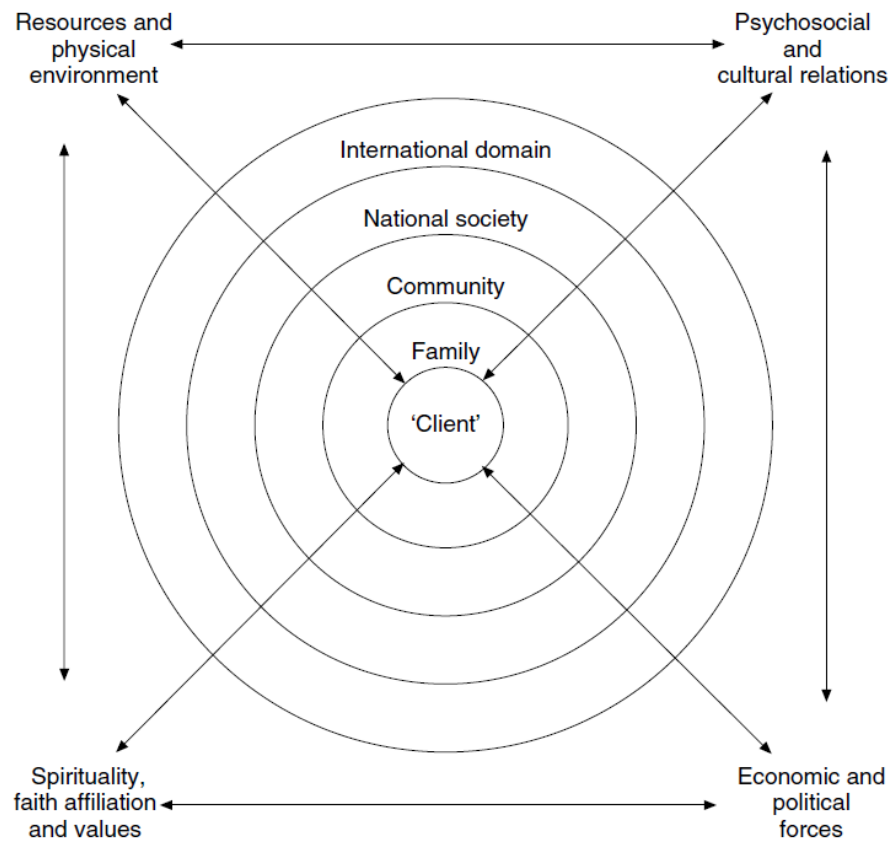
Σύμφωνα με τον Thompson (2001), τα τρία αυτά επίπεδα βρίσκονται σε διαρκή επικοινωνία μεταξύ τους και αναδιαμορφώνονται μέσα από την αλληλεπίδραση αυτή. Ωστόσο, η επιρροή των εξωτερικών κύκλων είναι μεγαλύτερη προς τους εσωτερικούς. Ο Chouhan (2014), παρουσιάζοντας το μοντέλο του Thompson, αναφέρει πως η ιδεολογία, με την έννοια των μεγάλων αφηγημάτων που διαμορφώνουν τις ανθρώπινες σχέσεις, αποτελεί τον συνδεδεμένο παράγοντα μεταξύ των τριών σταδίων. Θεωρεί πως η ιδεολογία είναι ένας βασικός παράγοντας που γεννά την καταπίεση, η οποία, μέσω μιας διαδικασίας εσωτερίκευσης, διαμορφώνει μία ακλόνητη πεποίθηση στο άτομο πως η πραγματικότητα που βιώνει είναι η μόνη δυνατή και ισχύουσα. Ο στόχος του μοντέλου είναι, αφού ο/η κοινωνικός/-ή λειτουργός και αργότερα ο εξυπηρετούμενος κατανοήσει τον τρόπο που οι τρεις αυτοί κύκλοι αλληλοεπηρεάζονται στην περίπτωση του, να προσπαθήσουν να αποδομήσουν τους φραγμούς που δημιουργεί η ιδεολογία και η εσωτερικευμένες στο άτομο επιβολές του πολιτισμικού και του δομικού επιπέδου.

Το μοντέλο του Thompson στηρίζεται κυρίως σε θέσεις του μοντερνισμού και είναι επηρεασμένο σε μεγάλο βαθμό από το έργο του Μαρξ και των νεομαρξιστών της σχολής της Φρανκφούρτης. Θεωρεί πώς οι κοινωνικοπολιτικοί παράγοντες επηρεάζουν δυσανάλογα το άτομο, ενώ συγχρόνως έχει αξιοποιηθεί κυρίως για να τονιστεί η προβληματική πραγματικότητα που δημιουργεί ο καπιταλισμός ως σύστημα δόμησης των ανθρώπινων οικονομιών, κοινωνιών και σχέσεων (Chouhan, 2014). Είναι πιθανό, ωστόσο, να θέτει το άτομο σε έναν πιο παθητικό ρόλο από αυτόν τον οποίο πραγματικά κατέχει μέσα στην κοινωνική και προσωπική του ζωή. Τα επόμενα μοντέλα, αξιοποιώντας θέσεις του μεταμοντερνισμού, πιθανόν να φωτίζουν περισσότερο τον τρόπο με τον οποίο το άτομο επιδρά σε κύκλους πέραν του προσωπικού.

3.2.2 Το μοντέλο Αντικαταπιεστικής Πρακτικής της Dominelli (2002)

Η Dominelli (2002) ακολουθώντας την σκέψη του Thompson, επιχειρεί και αυτή την δημιουργία ενός μοντέλου ομόκεντρων κύκλων, με διαφορετική όμως στόχευση. Το μοντέλο της διαθέτει περισσότερα επίπεδα αναδεικνύοντας περισσότερους παράγοντες που συνδιαμορφώνουν από κοινού με το άτομο την εμπειρία του. Η Dominelli, επηρεασμένη από τις θεωρίες του μεταμοντερνισμού και τα διάφορα κοινωνικά κινήματα, δίνει μεγάλη έμφαση στα ζητήματα ταυτότητας και τα συνδέει με την καταπίεση η οποία θεωρεί ότι λειτουργεί με έναν τρόπο που αλλοιώνει την αίσθηση της ταυτότητας του υποκειμένου. Έτσι, διαφοροποιείται από θέσεις που θέλουν το σώμα είτε ως *a priori* φορέα κάποιας ορισμένης ταυτότητας, είτε ως κοινή αφετηρία όλων των ανθρώπων, απαλλαγμένο από κάθε νοηματοδότηση. Αντιθέτως, η ίδια θεωρεί ότι το σώμα με την γέννηση ήδη κάποιου ανθρώπου, ξεκινά να εγγράφεται από προκαθορισμένα νοήματα που έχουν ορίσει η οικογένεια, η κοινότητα, το Κράτος και το παγκόσμιο ιστορικό πλαίσιο με τα οποία το νεογνό σώμα έρχεται σε επαφή. Με άλλα λόγια η ταυτότητά του μπορεί να μην υπάρχει εγγενώς πάνω του αλλά με τον ερχομό του, του εμφορείται. Με αυτόν τον τρόπο η Dominelli δίνει μία εικόνα του πώς οι εξωτερικοί κύκλοι επηρεάζουν τον τρόπο τον οποίο το άτομο αισθάνεται τον εαυτό του. Ωστόσο, η Dominelli δεν αντιλαμβάνεται την σχέση ατόμου – κοινωνικών θεσμών ως γραμμική και το άτομο

ως παθητικό αποδέκτη των κοινωνικών επιβολών και προσδοκιών, αλλά βλέπει την εξουσία της σχέσης αυτής ως σημαντικά πιο πολύπλοκη και πολυεπίπεδη. Έτσι, η βασική αρχή του μοντέλου της είναι πως ο κοινωνικός λειτουργός οφείλει να τοποθετεί το άτομο ή τις ομάδες στο ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο βρίσκονται.

Πηγή: Dominelli, L. (2002). *Anti oppressive social Work Theory and practice*. Red Globe Press.

Η Dominelli (2002) αναφέρει πως οι κοινωνικοί/-ές λειτουργοί που εργάζονται με mainstream τρόπο, συνηθίζουν να αποσπούν το άτομο από το ευρύτερο περιβάλλον του και να το αντιμετωπίζουν ως μονάδα. Αυτή η μέθοδος, για την ίδια, αγνοεί σκόπιμα σημαντικό μέρος της εμπειρίας του ατόμου, θέτοντάς το εν πολλοίς σε μια θέση αποκλειστικής ευθύνης για την κατάστασή του, αναπαράγοντας καταπίεση. Ο σκοπός της Αντικαταπιεστικής Πρακτικής πρέπει να είναι η άρση των καταπίεσεων, ειδικά στο επίπεδο συνεργασίας των κοινωνικών λειτουργών με τα άτομα ή τις ομάδες και αυτό δε μπορεί να επιτευχθεί έχοντας έναν ή μία επαγγελματία σε θέση αυθεντίας. Για να υπάρξει ενδυνάμωση των καταπιεσμένων χρειάζεται ειλικρινής αναγνώριση της τοποθέτησης και των δύο

πλευρών (κοινωνικού λειτουργού και εξυπηρετούμενου) στο ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο συναντιόνται. Αυτή η άκρως πολιτική διαδικασία εμπλέκει ενεργά και τον/την κοινωνικό/-ή λειτουργό στην σχέση την οποία χτίζει με τους ανθρώπους που υφίστανται καταπιέσεις, υποχρεώνοντάς τον να αναγνωρίσει τα προνόμια και τους περιορισμούς της θέσης του. Αυτό είναι το σημείο από το οποίο ξεκινάει μια διαδικασία που οδηγεί σε αυτό που ο Freire (1977) ονομάζει *κριτική συνειδητοποίηση*¹⁸ και στην οποία διαδικασία ο/η κοινωνικός/-ή λειτουργός, που εργάζεται αντικαταπιεστικά, οφείλει να είναι αρωγός. Η εμπλοκή των επαγγελματιών σε αυτή τη διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης των καταπιεσμένων είναι πιθανό να τους φέρει σε σύγκρουση με θεσμικούς ρόλους που έχουν αναλάβει, ανάλογα με τον τομέα στον οποίο εργάζονται, αλλά ακόμη και με τους ίδιους τους εαυτούς τους. Η κατάσταση αυτή είναι θεμιτή αφού η σύγκρουση ταυτοτήτων λειτουργεί ως υπενθύμιση της ρευστότητας της εξουσίας, αφού συχνά ο καταπιεζόμενος μπορεί να είναι ταυτόχρονα και καταπιεστής.

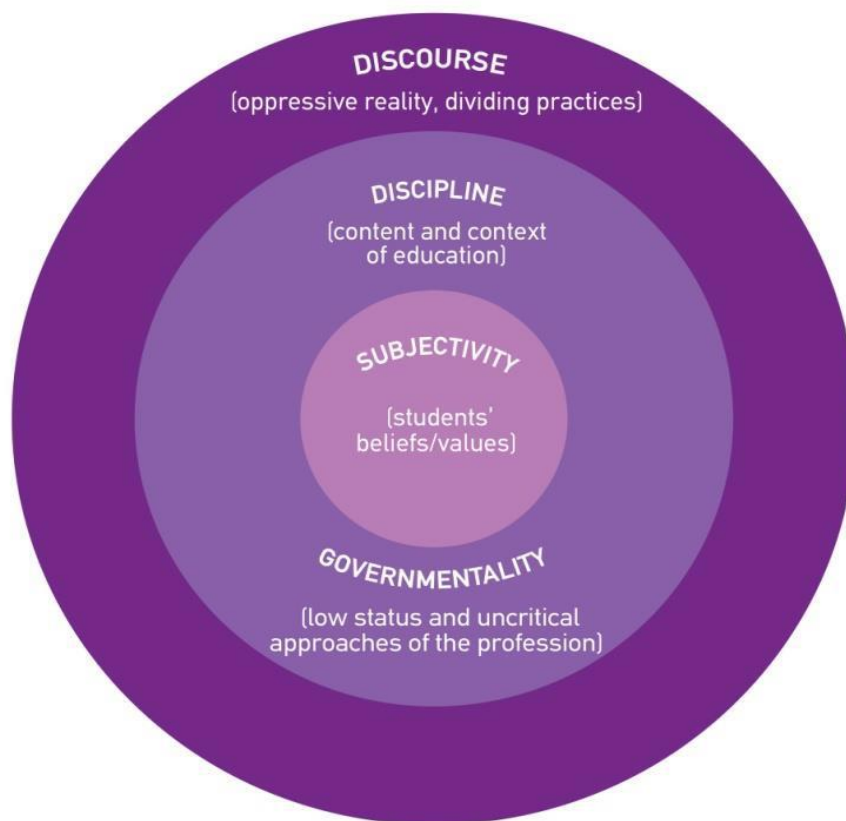
Τέλος, μία σημαντική σημείωση του μοντέλου της Dominelli, είναι πως η δραστηριοποίηση των κοινωνικών λειτουργών σε ένα νεοφιλελεύθερο, υπολειμματικό Κράτος Πρόνοιας, το οποίο αυθαίρετα αποφασίζει ποιος χρειάζεται βοήθεια, ποιος όχι και τί είδους βοήθεια θα είναι αυτή, δεν συνεπάγεται ανικανότητα για αλλαγή. Μπορεί να χρειαστεί πολύς χρόνος μέχρι την ριζική ανατροπή των καταπιεστικών θεσμών, όμως η Αντικαταπιεστική Πρακτική μπορεί να εφαρμοστεί ακόμη και μέσα σε αυτά τα πλαίσια, μεταβάλλοντας τους όρους συσχετισμού εξυπηρετούμενου-επαγγελματία και θέτοντας τα θεμέλια της ανατροπής τους (Dominelli,2002).

3.2.3 Το μοντέλο της (αντί)καταπιεστικής πρακτικής Dedotsi (2015)¹⁹

¹⁸ Η κριτική συνειδητοποίηση «[...]σημαίνει να μαθαίνεις να Αντιλαμβάνεσαι τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές Αντιφάσεις και να Αντιμάχεσαι τα καταπιεστικά στοιχεία της πραγματικότητας» (Freire, 1977,Σ.τ.Μ., σ.29)

¹⁹ Από την διδακτορική διατριβή της με τίτλο: «*Social work education and anti-oppressive practice in Greece*»

Στο δικό της αναλυτικό μοντέλο η Dedotsi, παρότι αξιοποιεί και αυτή το σχήμα των ομόκεντρων κύκλων όπως ο Thompson (2001) και η Dominelli (2002), ωστόσο, αλλάζει ριζικά τον τρόπο παρουσίασης των επιπέδων που αναγνωρίζει. Επηρεασμένη κυρίως από το έργο του Foucault, η Dedotsi (2015) αποφασίζει να μεταβάλλει συνολικά το λεξιλόγιο και τα συνακόλουθα νοήματα των ομόκεντρων κύκλων. Έτσι, παρόλο που στο επίκεντρο τοποθετείται η υποκειμενικότητα, την οποία συσχετίζει με τις αντιλήψεις των ατόμων και τον τρόπο με τον οποίο φορτίζουν νοηματικά τον κόσμο γύρω τους, το βασικό αντικείμενο το οποίο επιχειρεί να αναλύσει είναι ο Λόγος (Discourse). Ο Λόγος, αν και τοποθετείται ως ο τελευταίος εξωτερικός κύκλος, στην ουσία είναι κυρίαρχος και παρών σε όλα τα επίπεδα. Ο Λόγος είναι για την Dedotsi (2015) το μέσο με τον οποίο κατασκευάζουν οι άνθρωποι την πραγματικότητα, εκπαιδεύονται σε αυτόν, τον επικοινωνούν, ενίοτε τον αναδιαμορφώνουν αλλά κυρίως μοιάζει αδύνατο να απαλλαγούν από αυτόν. Επομένως, κρίνεται απαραίτητη η εξέταση του κυρίαρχου λόγου, των μέσων παραγωγής και αναπαραγωγής του και η εξέταση του αποτυπώματος που έχει στην εμπειρία των ανθρώπων και στην διαμόρφωση της υποκειμενικότητάς τους.

Πηγή : Dedotsi, S. (2015). *Social work education and anti-oppressive practice in Greece* [PhD Thesis]. University of Manchester. (p.239)

Ανάμεσα στην υποκειμενικότητα και τον Λόγο, βρίσκονται οι έννοιες της πειθαρχίας και της κυβερνητικότητας. Οι έννοιες αυτές γίνονται κατανοητές εάν εξεταστούν οι θεσμοί και οι δομές που χτίζονται και στηρίζονται στον λόγο (ο Foucault εστιάζει ιδιαίτερα, μεταξύ άλλων, στην εκπαίδευση), ποιους σκοπούς εξυπηρετούν και τί είδους υποκείμενα παράγουν μέσα από τις διαδικασίες τους. Η εξέταση των παραπάνω ερωτημάτων γίνεται λαμβάνοντας υπόψη την ιστορία των θεσμών αυτών και των ιστορικών επιλογών που έχουν οδηγήσει στην τωρινή κατάσταση. Η ιστορία και η εξέτασή της αποτελεί κεντρικό θέμα και του έργου του Freire από τον οποίο έχει επίσης επηρεαστεί η Dedotsi στην δημιουργία του μοντέλου της. Σε αυτό το πλαίσιο, για την καταπολέμηση των καταπιέσεων που δημιουργεί ο Λόγος και οι θεσμοί του, κοινωνικοί/-ές λειτουργοί και εξυπηρετούμενοι θα πρέπει, αφού μπορέσουν να κατανοήσουν την σημασία του Λόγου στην καθημερινή τους ζωή και την αλληλεπίδραση με τους θεσμούς και τους

ανθρώπους, αφού δηλαδή αποκτήσουν κριτική συνειδητοποίηση, να ξεκινήσουν να μεταβάλλουν το Λόγο και σταδιακά και τους θεσμούς και τις δομές τους.

Το μοντέλο αυτό, αν και κατασκευάστηκε με σκοπό την ανάλυση των αντιλήψεων των φοιτητών/-τριών κοινωνικής εργασίας και το πώς αυτές αναπαράγονται μέσα από το πανεπιστήμιο και την επαγγελματική καθημερινότητα, μπορεί να είναι ιδιαίτερα χρήσιμο στην κατανόηση του πώς διαμορφώνεται η εμπειρία της γυναίκας και πώς νοηματοδοτείται η έμφυλη βία. Η θηλυκότητα είναι μία έννοια με πολύ βαθύ και ευρύ νοηματικό φορτίο, η ζωή της καθορίζεται μέχρι και σήμερα σε πολύ μεγάλο βαθμό περισσότερο από τον Λόγο και τις κατασκευές του παρά από την βιολογία της. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, το οποίο επιφορτίζει με ρόλους και προσδοκίες το υποκείμενο που καλύπτει η λέξη «γυναίκα», τα κινήματα των γυναικών μέχρι και σήμερα προσπαθούν να μεταβάλλουν τους όρους με τους οποίους επιθυμούν οι ίδιες να επικοινωνούν μεταξύ τους και με τον υπόλοιπο κόσμο. Η σημασία του μοντέλου της Dedotsi βρίσκεται στο γεγονός ότι δίνεται η ευκαιρία να κατανοήσει ο/η κοινωνικός/-ή λειτουργός που συνεργάζεται με επιζώσες έμφυλης βίας, να εξετάσει πως οι θηλυκότητες αυτές μιλάνε για τις ίδιες, που τοποθετούν τους εαυτούς τους και ποιόν ρόλο έχει θεσμικά και ποιον επιθυμεί να έχει τελικά ο/η επαγγελματίας που δουλεύει με επιζώσες έμφυλης βίας.

Αυτό το κάπως ευρύτερο εργαλείο ανάλυσης μπορεί να αποτελέσει μια δυνατή βάση για το τελευταίο μοντέλο που θα παρουσιαστεί στην παρούσα εργασία. Πρόκειται για μία πρόταση αντικαταπιεστικής πρακτικής στην φεμινιστική θεραπεία η οποία εστιάζει πιο συγκεκριμένα στον τρόπο εργασίας με επιζώσες έμφυλης βίας και προέρχεται από την Catrina Brown.

3.2.4 Το Μοντέλο Φεμινιστικής Θεραπείας της Brown (2011)

Η φεμινιστική θεραπεία αποτελεί μια διαδικασία θεραπευτικής ενδυνάμωσης των θηλυκοτήτων, απαλλαγμένη από τις πατριαρχικές αντιλήψεις των mainstream θεραπειών, η οποία δεν βιάζεται να αποδώσει την δυσφορία των γυναικών σε κάποιο προσωπικό παθολογικό τους υπόβαθρο, αλλά αντίθετα δίνει χώρο στις θηλυκότητες να ακουστούν οι ιστορίες τους (Brown, 2011). Αυτό το, αδρά

τοποθετημένο, πλαίσιο η Brown (2011) έρχεται να εμπλουτίσει με στοιχεία της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας, προκειμένου η φεμινιστική θεραπεία να μην λειτουργεί παρακάμπτοντας σημαντικά στοιχεία των ιστοριών που φέρουν οι θηλυκότητες οι οποίες συμμετέχουν στην θεραπευτική διαδικασία. Ακόμη, στόχος του μοντέλου της Brown είναι να μπορεί η επαγγελματίας (συνήθως γυναίκα) να προσφέρει, όχι απλώς έναν χώρο ασφαλούς εκτόνωσης των θηλυκοτήτων, αλλά πολύ περισσότερο ένα πλαίσιο πολιτικής δραστηριοποίησης όπου όλες οι αφηγήσεις των θηλυκοτήτων αναγνωρίζονται ως φέρουσες νοήματα τα οποία χρήζουν ανάλυσης αλλά και ανακατασκευής. Για να επιτύχει αυτόν το σκοπό της η Brown υιοθετεί μια μίξη μοντέρνων και μεταμοντέρνων προσεγγίσεων. Μοντέρνων προκειμένου να μην αποσυνδεθεί η φεμινιστική θεραπεία από τις ριζοσπαστικές καταβολές της (το φεμινιστικό κίνημα) και μεταμοντέρνες ώστε να υπάρχει περιθώριο πολλαπλών αναγνώσεων στην πραγματικότητα που παρουσιάζουν οι θηλυκότητες, χωρίς δογματισμούς.

Για την Brown, οι ιστορίες που επιλέγουν να πουν οι θηλυκότητες για τους εαυτούς τους έχουν μεγάλη σημασία. Μέσα σε αυτές τις ιστορίες και τις αφηγήσεις κρύβονται πολλές φορές εσωτερικευμένες απόψεις και αντιλήψεις του εαυτού και του κόσμου, οι οποίες κατά κανόνα δεν προέρχονται από τις ίδιες τις θηλυκότητες, αλλά το κοινωνικό-πολιτικό τους πλαίσιο τους έχει επιβάλλει. Στο παράδειγμα των θηλυκοτήτων που έχουν υποστεί έμφυλη βία, έχει μεγάλη σημασία το πώς μπορεί να αυτοπροσδιορίζεται η θηλυκότητα που την υπέστη. Λέξεις όπως «θύμα» ή «επιζώσα» αντανακλούν αρκετά διαφορετικές αντιλήψεις σχετικά με το πώς κατανέμεται η δύναμη στις ανθρώπινες σχέσεις και η επιλογή οποιουδήποτε όρου θα πρέπει να γίνεται συνειδητά εντός της θεραπείας, αφού διαμορφώνει το πλαίσιο είτε της αλλαγής, είτε της διατήρησης μιας ορισμένης κατάστασης για την θηλυκότητα.

Στόχος της Brown είναι η δημιουργία μιας θεραπευτικής διαδικασίας η οποία θα έχει σαφή πολιτική τοποθέτηση υπέρ των θηλυκοτήτων. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό χρειάζεται η αποφυγή τριών προβληματικών σημείων που μπορεί να ανακύψουν κατά τη διάρκεια της μιας αντικαταπιεστικής φεμινιστικής θεραπείας. Το πρώτο σχετίζεται με την φυσικοποίηση ορισμένων προσδοκιών από

ορισμένες ομάδες. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε στρεβλές γενικεύσεις οι οποίες να θεωρούν τις θηλυκότητες ως μια λίγο πολύ ενιαία ομάδα με κοινή ταυτότητα και κοινές επιδιώξεις. Αυτό είναι ένα λογικό σφάλμα στο οποίο πέφτουν οι μοντέρνες προσεγγίσεις και το οποίο η Brown επιχειρεί να αντισταθμίσει μέσα από τον συνδυασμό με μεταμοντέρνες θέσεις. Ο δεύτερος κίνδυνος που μπορεί να προκύψει σχετίζεται με την επιμονή στην επιβεβαίωση του βιώματος της θηλυκότητας και της επικέντρωσης σε αυτό σε τέτοιο βαθμό ώστε να αποσυνδεθεί από το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο λαμβάνει χώρα. Το τρίτο προβληματικό σημείο έχει να κάνει με την αναζήτηση κάποιου «αληθινού εαυτού» απαλλαγμένου από νοηματοδοτήσεις που προκύπτουν από τα κυρίαρχα αφηγήματα.

Για να ικανοποιηθούν οι παραπάνω προσδοκίες από μία αντικαταπιεστική φεμινιστική θεραπεία, η κύρια μέθοδος που προτείνει η Brown είναι η ανακατασκευή των ιστοριών που παρουσιάζουν προβληματικά σημεία σαν αυτά που αναφέρθηκαν παραπάνω. Η επεξεργασία του περιεχομένου αλλά και των λέξεων με τις οποίες διατυπώθηκαν αυτές οι ιστορίες είναι πολύ πιο χρήσιμη από το να παραμένουν στο απυρόβλητο επειδή κρίνονται «μη παραγωγικές» για την θεραπεία. Μέσα από την αναδόμηση αυτών των ιστοριών, την εκ νέου διήγησή τους από άλλη θέση και με άλλο λεξιλόγιο, η θεραπευόμενη επιζώσα έχει την ευκαιρία να αναθεωρήσει τις πράξεις της και να προσπαθήσει για να ενδυναμωθεί και να βελτιώσει την θέση της. Για να συμβεί αυτό όμως πρέπει πάντα ο εαυτός να τίθεται εντός του κοινωνικού, πολιτικού, οικονομικού και πολιτισμικού πλαισίου στο οποίο αυτός βρίσκεται. Ο εαυτός δεν μπορεί να υπάρξει έξω από αφηγήματα αφού έτσι κι αλλιώς ο ίδιος ο σχηματισμός του στηρίζεται σε ιστορίες που τα άτομα λένε για τους εαυτούς τους και όχι σε αντικειμενικά γεγονότα. Ο στόχος της θεραπείας και ο στόχος του μοντέλου είναι η δημιουργία μιας νέας ιδεατής ιστορίας από τα άτομα, μέσα στην οποία τα άτομα θα έχουν χώρο για να είναι αρκετά ισχυρά και κυρίαρχα ώστε να αναλαμβάνουν να επιδιώξουν την αλλαγή τους αλλά και αρκετά ευάλωτα ώστε να μην συνθλιβούν (Brown, 2011).

Έχοντας ολοκληρώσει την παρουσίαση τεσσάρων μοντέλων Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας, και έχοντας μία εικόνα του πώς αυτή

λειτουργεί και σε τι αποβλέπει, θα ακολουθήσει η τελευταία ενότητα αυτού του κεφαλαίου. Σε αυτή θα γίνει μία αναλυτικότερη επεξεργασία της έννοιας της καταπίεσης και του γιατί η καταπίεση είναι κάτι που φαίνεται να απασχολεί ολόκληρο τον βίο των θηλυκοτήτων. Εξάλλου, ένα βασικό πρώτο βήμα στην αντικαταπιεστική πρακτική είναι η ανάλυση της καταπίεσης, το οποίο θα οδηγήσει και στην αντικαταπιεστική μεθοδολογία. Η βάση αυτής της ανάλυσης της καταπίεσης σε σχέση με τις θηλυκότητες είναι οι πέντε μορφές καταπίεσης όπως τις έχει αναπτύξει η Young (1992).

3.3. Χτίζοντας την καταπίεση: Η έμφυλη βία στο πλαίσιο των καταπιεστικών δομών και σχέσεων.

Στην ενότητα 1.1.3 επιχειρώντας τον ορισμό της καταπίεσης έγινε αποδεκτό ότι αυτή συνίσταται και εδράζεται στη θεσμοθέτηση των προκαταλήψεων και διακρίσεων μιας ισχυρής ομάδας σε βάρος των υπολοίπων, οι οποίες αυθαίρετα θεωρούνται ανίσχυρες. Με βάση αυτή την παραδοχή, καταπιεζόμενο είναι το άτομο που ζει σε συνθήκες κυριαρχίας και καταπίεσης, όταν άλλα άτομα ή ομάδες έχουν τη δύναμη να καθορίσουν τον τρόπο ζωής, τις αποφάσεις και τις πράξεις του/της. Συχνά λοιπόν άτομα που ανήκουν σε ομάδες που έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, όπως φυλή, φύλο, κοινωνική τάξη, εθνικότητα, σεξουαλικότητα, ηλικία, κοινότητα, κ.λπ. μπορεί να βιώσουν καταστάσεις καταπίεσης εκ του λόγου τούτου (Hinson & Bradley, 2006). Στην παρούσα υποενότητα η έμφυλη βία θα εξεταστεί ως ένα κοινωνικό ζήτημα που καλύπτει και τις πέντε μορφές καταπίεσης όπως αυτές διαμορφώθηκαν στις μελέτες της Young, η οποία προσεγγίζει την έννοια της καταπίεσης μέσα από την μαρξιστική ερμηνεία και τη σοσιαλιστική φεμινιστική προσέγγιση.

Στις καταπιεστικές δομές οι σχέσεις κινούνται στο δίπολο εξουσιαστής-εξουσιαζόμενος, ισχυρός- αδύναμος, ισχυρή τάξη – ανίσχυρη τάξη, η οποία κατά τους Hinson & Bradley (2006) ταυτίζεται με την εργατική. Στο δίπολο αυτό η ισχυρή ομάδα χαρακτηρίζεται από κοινά ενδιαφέροντα και στόχους, κοινά πολιτιστικά

ενδιαφέροντα (τα οποία και εκφράζονται με κοινό τρόπο) και, το σπουδαιότερο, με κοινή κοσμοαντίληψη. Για την ισχυρή ομάδα η κοινότητα σκέψης, δράσης και συμπεριφοράς είναι αυτή που δημιουργεί τις νόρμες, επιβάλλει τους κανόνες και τα πρότυπα, τα οποία στη συνέχεια και τα θεσμοθετεί. Η ισχυρή ομάδα δημιουργεί και νομιμοποιεί τους κανόνες «του παιχνιδιού», οι υπόλοιποι απλώς οφείλουν ή και αναγκάζονται να τους ακολουθήσουν. Στον αντίποδα, οι ανίσχυρες ομάδες χαρακτηρίζονται από πολυμορφία και πολυδιάσπαση, η οποία εντείνεται έτι περαιτέρω από την οργάνωση της αγοράς εργασίας, η οποία στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης δημιουργεί εξαιρετικά καταπιεστικές συνθήκες. Αυτή η διαίρεση, φυσικά, ευνοεί τη διατήρηση τη δύναμης και του ελέγχου της ισχυρής τάξης (Hinson & Bradley, 2006).

Εστιάζοντας στις δυτικές κοινωνίες, ένα από τα λιγότερο αναγνωρισμένα χαρακτηριστικά που μπορούν να οδηγήσουν σε καταπιεστικές μορφές συμπεριφοράς είναι αυτό της κοινωνικής τάξης κι αυτό γιατί στις δυτικού τύπου κοινωνίες επικρατεί ο μύθος της «αταξικότητας», παρά το γεγονός ότι η κοινωνική προέλευση ως στοιχείο διάκρισης είναι διαρκώς παρούσα (Hinson & Bradley, 2006). Ακόμη μεγαλύτερο ενδιαφέρον αποκτά το στοιχείο της κοινωνικής τάξης όταν συνδυαστεί με άλλα χαρακτηριστικά, όπως η φυλή και το φύλο, οπότε και αποκτά συχνά «εκρηκτική» δυναμική. Άλλωστε, όσον αφορά στις θηλυκότητες, το φύλο, η κοινωνική τάξη και η εξουσία που απορρέει εξ αυτής, καθώς και η πατριαρχία είναι οι πυλώνες πάνω στους οποίους χτίζεται η εκμετάλλευση, η περιθωριοποίηση, το αίσθημα της αδυναμίας, η πολιτιστική κυριαρχία και, φυσικά, η βία, με λίγα λόγια η καταπίεση σε όλες της μορφές (Hinson & Bradley, 2006; Χατζηφωτίου, 2021).

Αποτελεί δυστυχώς κοινό τόπο η εκμετάλλευση των θηλυκοτήτων στο χώρο της εργασίας μέσα από μορφές όπως η μη αμειβόμενη εργασία (η φροντίδα του σπιτιού, των παιδιών και των ηλικιωμένων αποτελεί τον «προνομιακό χώρο» της γυναικείας εργασίας και δραστηριότητας) ή η υπο-αμειβόμενη εργασία. Ο συνδυασμός του καπιταλιστικού συστήματος της οικονομίας με τις πατριαρχικές αντιλήψεις οδηγούν σε καταστάσεις εκμετάλλευσης της γυναικείας εργασίας τόσο

μέσα από τη μη αμειβόμενη εργασία όσο και μέσα από τις διακρίσεις στην αμοιβή γυναικών – ανδρών για την ίδια εργασία. Χαρακτηριστικό μάλιστα είναι το γεγονός ότι σε περιπτώσεις που θηλυκότητες «εισβάλλουν» σε επαγγέλματα τα οποία θεωρούνται «ανδρικά», τα τελευταία υποβαθμίζονται, χάνουν το κύρος τους και, φυσικά, καταλήγουν υπο-αμειβόμενα (Hinson & Bradley, 2006, Dubrosky, 2013). Ακόμη κι όταν θηλυκότητες, οι οποίες εκπροσωπούν τη λευκή φυλή, τη μεσαία ή ανώτερη τάξη, διαθέτουν υψηλή μόρφωση και απολαμβάνουν τα «προνόμια» που αυτά τα χαρακτηριστικά τους προσδίδουν, εισέρχονται σε «παραδοσιακά ανδροκρατούμενους» εργασιακούς χώρους ή καταλαμβάνουν θέσεις ευθύνης, συχνά βρίσκονται σε μειονεκτική θέση ως προς τα οικονομικά προνόμια που απολαμβάνουν έναντι των ανδρών ομολόγων τους.

Άμεσο απότοκο της μη αμειβόμενης ή υπο-αμειβόμενης εργασίας είναι η όχι μόνο η εργασιακή αλλά και η κοινωνική απομόνωση των θηλυκοτήτων, οι οποίες θεωρούνται «μη παραγωγικές και εξαρτώμενες» και συνεπώς πολίτες «δεύτερης κατηγορίας» (όπως άλλωστε θεωρούνται τα παιδιά ή τα άτομα με αναπηρία). Στις καπιταλιστικές παγκοσμιοποιημένες οικονομίες, στις οποίες η παραγωγικότητα, η αποτελεσματικότητα και οι σχέσεις κόστους – κέρδους, αποτελούν την κύρια «ατζέντα» και καθορίζουν τον τρόπο ζωής και τις σχέσεις των ανθρώπων, τα άτομα που θεωρούνται εξαρτώμενα ή/και μη παραγωγικά περιθωριοποιούνται και στερούνται εκ του λόγου τούτου πρόσβασης σε δομές, μέσω των οποίων θα μπορούσαν να αναπτύξουν τις δεξιότητες και τις ικανότητές τους. Με τον τρόπο αυτό μια φυσική ανθρώπινη κατάσταση (συχνά αναγκαία για την επιβίωση), όπως είναι η αλληλεξάρτηση των ατόμων σε ένα οργανωμένο κοινωνικό σύνολο, καταλήγει να εξυπηρετεί καταπιεστικές καταστάσεις και συμπεριφορές. Αυτή η περιθωριοποίηση δεν περιορίζεται μόνο στις οικονομικές απολαβές αλλά μεταφέρεται και στη δυνατότητα των θηλυκοτήτων να μετέχουν ενεργά και ισότιμα σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων, να αναγνωρίζεται η άποψή τους και να αλληλεπιδρούν με τους άνδρες ομολόγους τους. Με λίγα λόγια οι θηλυκότητες στερούνται της δυνατότητας να επηρεάσουν ή και να αλλάξουν τους συσχετισμούς δύναμης στα εργασιακά, κοινωνικά και οικογενειακά/διαπροσωπικά τους περιβάλλοντα. Υιοθετώντας μια ντετερμινιστική και εν πολλοίς απαισιόδοξη

οπτική οι θηλυκότητες παραμένουν πάντα το «άλλο φύλο», πάντοτε στο περιθώριο ανεξάρτητα από τη φυλή, την τάξη, το πολιτιστικό περιβάλλον στο οποίο ανήκουν και πάντοτε παραμένουν αποδέκτες καταπίεσης (Hinson & Bradley, 2006; Dubrosky, 2013; Jah & Satapathy, 2021).

Η εκμετάλλευση σε συνδυασμό με την περιθωριοποίηση των εξαρτώμενων και μη παραγωγικών ατόμων, εν προκειμένω των θηλυκοτήτων, δημιουργούν με τη σειρά τους το αίσθημα της «αδυναμίας», υπό την έννοια ότι τα άτομα που βιώνουν το αίσθημα αυτό δεν έχουν λόγο στη λήψη αποφάσεων που μπορούν να επηρεάσουν την οικονομική, επαγγελματική, κοινωνική ακόμη και ιδιωτική τους ζωή και το βιοτικό τους επίπεδο, καθώς επίσης δεν τους δίδεται η δυνατότητα να αναπτύξουν στο έπακρο τις δυνατότητες τους λόγω πολλαπλών διακρίσεων και αδικιών που υφίστανται (Young, 1992). Το αίσθημα της αδυναμίας σε επαγγελματικό πλαίσιο συχνά συνδέεται με την καθήλωση σε εργασίες χαμηλής ευθύνης, ρίσκου και αμοιβής, εργασίες ρουτίνας οι οποίες δε συμβάλλουν στη δημιουργία θετικής αυτοεικόνας και αισθήματος αυτοπεποίθησης και αυτοσεβασμού. Στις καπιταλιστικές οικονομίες το αίσθημα της αδυναμίας αφορά σε άτομα περιορισμένων προσόντων (παλαιότερα θα μιλούσαμε για ανειδίκευτους εργάτες) και ακόμη πιο περιορισμένων ευκαιριών και δυνατοτήτων εξέλιξης, τα οποία είναι τελείως αποκομμένα από τα κέντρα λήψης αποφάσεων και άσκησης πολιτικής σε οποιαδήποτε μορφή της (Young, 1992). Οι θηλυκότητες ανήκουν σε αυτή την ομάδα των «αδυνάτων» υπό την έννοια ότι συχνά βιώνουν την επαγγελματική απαξίωση και τον σεξισμό στον επαγγελματικό χώρο λόγω φύλου, ενώ η επαγγελματική τους κατάσταση και το κοινωνικό στάτους υποβαθμίζεται ακόμη περισσότερο εάν ανήκουν σε εθνικές μειονότητες, σε άλλη φυλή ή/και χαμηλή κοινωνική τάξη, έχουν μεταναστευτικό/ προσφυγικό προφίλ, κ.α. Επιπλέον, όσον αφορά στις θηλυκότητες, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και ο πατριαρχικός χαρακτήρας της κοινωνίας, ο οποίος αν και απηχεί προ-καπιταλιστικές δομές εξουσίας στις οποίες το αρσενικό διαθέτει μεγαλύτερη δύναμη και οικονομικά προνόμια, εντούτοις εξακολουθεί να αποτελεί δομικό χαρακτηριστικό των σύγχρονων κοινωνιών, καθορίζοντας την κοινωνική κατασκευή του φύλου μέσα από την αέναη διατήρηση της ιεράρχησης θέσης εξουσίας για το ανδρικό φύλο

(Χατζηφωτίου, 2021). Εγκλωβισμένες σε αυτόν τον ασφυκτικό πλαίσιο, ο οποίος αποκτά συχνά και θεσμικό χαρακτήρα οι θηλυκότητες εμποδίζονται από τις διεκδικήσεις τους για καλύτερες και δημιουργικότερες θέσεις εργασίας, ενώ πρέπει να δουλέψουν πολύ σκληρά για να κατακτήσουν τον κοινωνικό σεβασμό και κύρος, το οποίο μπορεί να μεταφραστεί και σε πολιτική δύναμη. Στον αντίποδα οι πατριαρχικές κοινωνικές αποδίδουν *de facto* στους άνδρες κοινωνικό σεβασμό, κύρος και ισχύ σαν ένα «αυτονόητο προνόμιο», μόνο και μόνο εξαιτίας του φύλου τους (Hinson & Bradley, 2006, Jah & Satapathy, 2021, Edmonds – Cady & Wingfield, 2017).

Η εκμετάλλευση, η περιθωριοποίηση και το αίσθημα αδυναμίας που αυτές δημιουργούν στα άτομα που τις υφίστανται δημιουργούν με τη σειρά τους ένα πλέγμα σχέσεων και θεσμών οι οποίοι με τη σειρά τους συντηρούν τις διακρίσεις, τους διαχωρισμούς και φυσικά τις καταπιεστικές συμπεριφορές και νόρμες. Δημιουργούν αυτό που η Young (1992) αποκαλεί πολιτιστικό ιμπεριαλισμό, συνθήκη κατά την οποία η κυρίαρχη ομάδα επιβάλλει την κουλτούρα της, τις εμπειρίες της, την ιστορία της, τις πολιτιστικές της επιλογές ως ανώτερες των άλλων και ως εκ τούτου αυτές θεωρούνται ως «φυσικές», «φυσιολογικές», «τυπικές», «κανονικές», ακόμη και «διεθνείς ή παγκόσμιες», έναντι των άλλων που αντιμετωπίζονται ως «περίεργες», με αποτέλεσμα να καθίστανται αόρατες και κατά συνέπεια «κατώτερες». Ο πολιτιστικός ιμπεριαλισμός επιβάλλει στερεότυπα και οριοθετήσεις στις ανίσχυρες ομάδες, ενώ ερμηνεύει τα κοινωνικά φαινόμενα και την κοινωνική ζωή των ανίσχυρων ομάδων με τους δικούς του όρους, ευνοώντας τα φαινόμενα περιθωριοποίησης και αποδυνάμωσής τους διατηρώντας τον φαύλο κύκλο της καταπίεσης (Hinson & Bradley, 2006).

Η πλέον απροκάλυπτη μορφή καταπίεσης είναι η άσκηση βίας φυσικής πρωτίστως αλλά και ψυχολογικής, συναισθηματικής, κ.λπ. έναντι ατόμων που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (γυναίκες, άτομα της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας, μετανάστες, πρόσφυγες, άτομα άλλης φυλής ή/και εθνικότητας, ανάπηροι, κ.α.) μόνο για το λόγο ότι έχουν και αυτή την ταυτότητα. Αυτού του είδους η βία θεωρείται συστημική μια και απευθύνεται από την ισχυρή ομάδα προς την ευάλωτη

αφενός για το λόγο ότι η ανίσχυρη ομάδα πρέπει να επιβεβαιώνει τη θέση και το ρόλο της ως ανίσχυρου, αφετέρου γιατί η άσκηση βίας διατηρεί τον έλεγχο και την εξουσία της ισχυρής ομάδας, καταστέλλει οποιαδήποτε μορφή αντίστασης της ευάλωτης και επιτρέπει τις αντιδράσεις της ή την αμφισβήτηση του πολιτιστικού ιμπεριαλισμού που αυτή ασκεί στο βαθμό που δεν απειλείται η κυριαρχία της (Young, 1992). Η βία με τον τρόπο τούτο γίνεται κοινωνική πρακτική με την έννοια ότι οι αποδέκτες της ζουν με την απειλή της και με γνώση του γεγονότος ότι κάποιο περιστατικό βίας θα συμβεί στη ζωή τους ή/ και μπορεί να επαναληφθεί, απλά και μόνο επειδή ανήκουν σε ευάλωτη ομάδα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η γνώση ότι ο βιασμός μπορεί να συμβεί σε οποιαδήποτε θηλυκότητα οποτεδήποτε στη ζωή της απλά και μόνο επειδή είναι θηλυκότητα. Η βία είναι προς τις ευάλωτες ομάδες συνιστά κοινωνική πρακτική γιατί συχνά δικαιολογείται μέσα από την κοινωνική ρητορική η οποία δικαιολογεί/ δικαιώνει το δράστη και μέμφεται το θύμα (π.χ. «τα 'θελε και τα 'παθε» ή «τον προκάλεσε» ή «τον εξόργισε με την συμπεριφορά της», κ.α. στις περιπτώσεις βιασμού ή/και κακοποίησης θηλυκοτήτων), ενώ συχνά οδηγεί και σε φαινόμενα ατιμωρησίας ή ηθικής δικαίωσης του δράστη (Hinson & Bradley, 2006; Young, 1992; Χατζηφωτίου, 2021). Η βία στο πλαίσιο αυτό αποτελεί μορφή όχι μόνο καταπίεσης αλλά και κοινωνικής αδικίας στο βαθμό που η κοινωνία την ανέχεται, τη δικαιολογεί, πολλές φορές την ενθαρρύνει, παραγνωρίζοντας τα περιστατικά βίας έναντι των ευάλωτων ομάδων ή υποτιμώντας τα. Αυτή η κοινωνική αδικία πρέπει να αλλάξει και η αλλαγή πρέπει να αρχίσει με την αναμόρφωση των θεσμών που την συντηρούν.

Οι γυναίκες πληρούν τα κριτήρια ένταξης στις ομάδες που βιώνουν καταπίεση λόγω του φύλου τους. Φυσικά επειδή το φύλο είναι μόνο μια από τις ταυτότητες που μπορεί να λάβει ένα άτομο, μια γυναίκα μπορεί να πληροί περισσότερα του ενός κριτήρια ένταξης σε καταπιεζόμενη ομάδα. Για παράδειγμα μια λευκή γυναίκα της μεσαίας τάξης μπορεί να εκτεθεί σε σεξουαλική βία ή παρενόχληση (στη δουλειά ή στο σπίτι), να γευθεί το αίσθημα αδυναμίας στον εργασιακό της χώρο (στον οποίο πρέπει διαρκώς να αποδεικνύει την αξία της), να βιώσει την οικονομική εκμετάλλευση, όταν για την ίδια εργασία αμείβεται λιγότερο λόγω φύλου. Τα πράγματα γίνονται χειρότερα όταν η ταυτότητα φύλου

εμπλουτίζεται από τα χαρακτηριστικά της φυλής, της τάξης, της εθνικότητας, της σεξουαλικής ταυτότητας, κ.λπ.

Η καταπίεση χαρακτηρίζεται από πολυμορφία και διαφορετική δυναμική για κάθε κοινωνική ομάδα που τη βιώνει. Δεν βιώνουν όλες οι ευάλωτες ομάδες τον ίδιο βαθμό καταπίεσης ούτε όλες τις τις μορφές. Υπάρχουν επίσης κοινωνικές ομάδες οι οποίες υιοθετούν συγχρόνως το ρόλο του καταπιεστή και του καταπιεζόμενου (π.χ. άνδρες ανειδίκευτοι εργάτες βιώνουν το αίσθημα αδυναμίας και απαξίωσης στην εργασία τους, συνεπώς είναι καταπιεζόμενοι, αλλά στο σπίτι κακοποιούν τη γυναίκα τους, συνεπώς είναι συγχρόνως και καταπιεστές). Αναμφισβήτητα οι θηλυκότητες αποτελούν ομάδα που αποκρίνεται (σε διαφορετικό βαθμό και ένταση) και στις πέντε μορφές καταπίεσης και βιώνει σε όλες τις εκδοχές την κοινωνική αδικία. Για την άρση της κοινωνικής αδικίας η αναγνώριση των μορφών της καταπίεσης προσφέρει πολύτιμο εργαλείο αντιμετώπισής της μέσα από την ενθάρρυνση, την ενδυνάμωση και τη στήριξη των ευάλωτων ομάδων.

Εστιάζοντας στην ελληνική πραγματικότητα οι θηλυκότητες βιώνουν και τις πέντε μορφές καταπίεσης, σε μια κοινωνία η οποία διακρίνεται για τον συντηρητισμό και τους αργούς ρυθμούς εξέλιξής της. Για την ελληνική κοινωνία το μότο «η θέση της γυναίκας είναι στο σπίτι και στην οικογένεια» εξακολουθεί να κυριαρχεί, σοφά βέβαια καλυμμένο μέσα σε δικαιολογίες επιλογής προτεραιοτήτων (αποτελεί κοινοτυπία το γεγονός ότι στην Ελλάδα η γυναίκα είναι αυτή που συνήθως εγκαταλείπει τη δουλειά της για να μεγαλώσει τα παιδιά) (Κανδυλάκη, 2005; Αθανασίου & Τσιμούρης, 2013). Με τον τρόπο αυτό η θηλυκότητα παραμένει αντικείμενο εκμετάλλευσης (μέσα από την μη αμειβόμενη εργασία των οικιακών και της ανατροφής των παιδιών), ενώ συγχρόνως περιθωριοποιείται ως μη παραγωγική, μια και «δεν φέρνει χρήματα στο σπίτι». Ακόμη όμως κι όταν αυτή παραμένει στην αγορά εργασίας συχνά βρίσκεται αντιμέτωπη με διακριτικές συμπεριφορές, χαμηλότερη αμοιβή για ίδια εργασία (ιδίως στον ιδιωτικό τομέα), έκθετη σε απειλές απόλυσης (π.χ. σε περίπτωση εγκυμοσύνης) (Μοσχοβάκου & Παπαγιαννοπούλου, 2022; Αθανασίου & Τσιμούρης, 2013) και ένα περιβάλλον

«τοξικό» που καλλιεργεί το αίσθημα της αδυναμίας και περιορίζει τις δυνατότητες, τις φιλοδοξίες και τις διεκδικήσεις της. Ακόμη και στο δημόσιο τομέα και παρά το γεγονός της ψήφισης πληθώρας νόμων για την ισότητα των φύλων, οι γυναίκες υποεκπροσωπούνται σε θέσεις ευθύνης και σε θέσεις υψηλόβαθμων στελεχών, ενώ η εκπροσώπησή τους σε θέσεις αιρετών (π.χ. δημοτικών αρχόντων, περιφερειακών συμβούλων, βουλευτριών) (EIGE, 2018,2019,2020,2022) πρέπει να υποστηρίζεται από νομοθετήματα ποσοστιαίας εκπροσώπησης (βλ. Άρθρο 15 Ν.4604/2019). Η κυρίαρχη πολιτιστική κουλτούρα η οποία προκρίνει τα πατριαρχικά και σεξιστικά στερεότυπα (βλ. Ενότητα 2.3) επιβάλλεται σε κάθε έκφανση της ζωής, οι Ελληνίδες γαλουχούνται με αυτήν και με τη σειρά τους την αναπαράγουν και τη διαιώνίζουν (βλ. μοντέλα Thomson, Dominelli, Dedotsi). Σχετικά με την έμφυλη βία, όσα ήδη, συνοπτικά, αναφέρθηκαν στις ενότητες 1.1.1 και 1.1.2 περιγράφουν ένα μάλλον σκοτεινό παρόν για τις γυναίκες στην Ελλάδα. Στα παραπάνω θα πρέπει να λάβουμε υπόψη την απουσία αρκετών ερευνών για την κατάσταση των γυναικών που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες (π.χ. μουσουλμάνες, Ρομά, ΑΜΕΑ, κ.α.), αλλά και γυναίκες που ζούνε στην ύπαιθρο, είναι άνεργες ή υποαπασχολούμενες, εκεί όπου η φυλή, το φύλο και η τάξη δημιουργούν τα δικά τους αδιαπέραστα τείχη. Σ' αυτές τις γυναίκες οι κοινωνικοί/-ές λειτουργοί οφείλουν να σταθούν αρωγοί, συμπαραστάτες και συν-διεκδικητές κοινωνικής δικαιοσύνης και αλλαγής.

Κεφάλαιο 4

Στα προηγούμενα κεφάλαια έγινε προσπάθεια μιας κατά το δυνατόν σφαιρικότερης παρουσίασης δύο τομέων που απασχολούν την Κοινωνική Εργασία, της έμφυλης βίας και της Αντικαταπιεστικής Πρακτικής όπως συναντάται στα αγγλικά (Anti-Oppressive Practice) ή πιο απλά της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας. Όμως κύριο μέλημα της παρούσας εργασίας είναι η απόπειρα συνάντησης αυτών των δύο στο πεδίο εφαρμογής της Κοινωνικής Εργασίας μέσα από μία θεωρητική προσέγγιση της επιστήμης και του επαγγέλματος του κοινωνικού λειτουργού. Αυτή η προσπάθεια, μάλιστα, δεν θεωρείται αβάσιμη, αφού ήδη από το Κεφάλαιο 3 έχει γίνει σύνδεση μεταξύ των μορφών καταπίεσης που υφίστανται οι γυναίκες (και δη των μορφών βίας και κακοποίησης) εντός του θεωρητικού πλαισίου της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας. Κατά τούτο, στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει μία δομημένη πρόταση συνεργασίας με θύματα έμφυλης βίας υπό την Αντικαταπιεστική Προσέγγιση. Έτσι, χωρίζοντας την δραστηριότητα του/της κοινωνικού/-ής λειτουργού σε τρία επίπεδα (μικρο, μέσο, μακρο) και αξιοποιώντας τα όσα παρουσιάστηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, θα προκύψει μία πρόταση Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας με σκοπό τόσο την ανίχνευση όσο και την καταπολέμηση της καταπίεσης που υφίστανται οι θηλυκότητες που έχουν βιώσει την έμφυλη βία. Η επιλογή των τριών αυτών επιπέδων γίνεται έχοντας λάβει υπόψη τον τρόπο με τον οποίο έχουν δομηθεί τα μοντέλα της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας στο προηγούμενο κεφάλαιο. Πρέπει επίσης να τονιστεί, πως η διάκριση αυτή των επιπέδων γίνεται για την ανάδειξη των ιδιαιτεροτήτων τις οποίες παρουσιάζει το καθένα, ωστόσο, η δράση των κοινωνικών λειτουργών που ακολουθούν την Αντικαταπιεστική Προσέγγιση πρέπει να γίνεται παράλληλα και στα τρία αυτά μεγάλα επίπεδα. Στη συνέχεια, θα σχολιαστούν οι προοπτικές εφαρμογής της πρότασης αυτής εντός της ελληνικής πραγματικότητας αλλά και ποιοι περιορισμοί προκύπτουν λόγω αυτής.

4.1 Μίκρο-επίπεδο: Κοινωνικός/-ή Λειτουργός και Επιζώσα

Σε ένα πρώτο επίπεδο, οι βασικές αρχές των mainstream προσεγγίσεων της Κοινωνικής Εργασίας, καλύπτουν ικανοποιητικά το επίπεδο της διαπροσωπικής συνεργασίας με μία επιζώσα έμφυλης βίας. Η μη κριτική στάση, η δημιουργία μιας σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ επιζώσας και επαγγελματία, η αξιοποίηση τεχνικών όπως η ενεργητική ακρόαση κλπ., είναι σημαντικά στοιχεία για μια παραγωγική συνεργασία μεταξύ κοινωνικού λειτουργού και επιζώσας. Μία θηλυκότητα που υφίσταται οποιαδήποτε μορφή έμφυλης βίας είναι αναμενόμενο να έχει μεγάλη ανάγκη να νιώσει ασφάλεια, να εκκινήσει μία διαδικασία επούλωσης των τραυμάτων (σωματικών και ψυχικών) που μπορεί να φέρει (O' Brien & Macy, 2016) και έτσι η δημιουργία μιας σχέσης μέσα σε ένα ευρύτερο περιβάλλον που εγγυάται ασφάλεια, κρίνεται καθοριστική για την ανασυγκρότηση και την ενδυνάμωση της επιζώσας.

Η αξιοποίηση, ωστόσο, των παραδοσιακών αρχών της Κοινωνικής Εργασίας από μόνη της, δεν εξασφαλίζει την μη καταπιεστική αντιμετώπιση της επιζώσας από τους επαγγελματίες. Οι κοινωνικοί και κοινωνικές λειτουργοί είναι απαραίτητο να γνωρίζουν καλά το πλαίσιο της υπηρεσίας στην οποία εργάζονται, να έχουν όσο να δυνατόν πληρέστερη επαφή με τις δυνατότητες και τα προνόμια που ήδη, λόγω της θέσης τους, κατέχουν και να είναι έτοιμοι να γνωρίσουν κάθε φορά μια διαφορετική περίπτωση με δικά της μοναδικά χαρακτηριστικά. Τα τρία συγκεκριμένα σημεία θα θέσουν τα θεμέλια για μία πρακτική εφαρμογή των αρχών και της ανάλυσης της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας, ξεκινώντας ήδη από τον τρόπο που δομείται η σχέση επαγγελματία και επιζώσας.

Η γνώση του πλαισίου και της υπηρεσίας είναι απαραίτητη διότι, πέραν της δεδομένης υποχρέωσης του επαγγελματία να γνωρίζει τα καθήκοντα και τον ρόλο του μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο εργάζεται, μπορεί να προσφέρει στον κοινωνικό λειτουργό μια ολοκληρωμένη εικόνα του πού τοποθετείται αυτός σε μία μεγάλη δομή που συνιστά η υπηρεσία που ο ίδιος εργάζεται. Αυτό σημαίνει την δυνατότητα του/της κοινωνικού/-ής λειτουργού να μπορεί να ξέρει τί μπορεί να κάνει από την θέση αυτή, τί δε μπορεί και τι μπορεί να διεκδικήσει (Baines, 2011; Barnoff, 2011). Η γνώση των παραπάνω και η επικοινωνία τους με την επιζώσα

βοηθούν στην δημιουργία μιας ειλικρινούς σχέσης, ενώ παράλληλα προστατεύει από κοινού τόσο τον κοινωνικό λειτουργό όσο και την επιζώσα από την δημιουργία ενός μεσσιανικού πορτρέτου του/της κοινωνικού/-ής λειτουργού στο οποίο ο/η ίδιος/-α δε μπορεί να ανταποκριθεί. Η γνώση αυτή του ρόλου των επαγγελματιών της κάθε δομής που παρέχει υπηρεσίες σε επιζώσες έμφυλης βίας αλλά και των δυνατοτήτων που υπάρχουν εντός κάθε δομής μπορεί να λειτουργήσει ενδυναμωτικά για την θηλυκότητα, η οποία μπορεί να πλαισιωθεί ομαλά και να ενδυναμωθεί ώστε να ξεκινήσει τον σχεδιασμό των επόμενων κινήσεων της. Μέσα στο κομμάτι της γνώσης του πλαισίου από τον κοινωνικό λειτουργό και της ενημέρωσης της επιζώσας για τις δυνατότητες που προσφέρονται εντός αυτού δεν είναι μόνο οι υπηρεσίες που κατά βάση και καταστατικά προσφέρονται από την υπηρεσία στην οποία εισέρχεται αυτή, αλλά και μια σειρά βοηθειών και παροχών που μπορούν να διεκδικηθούν από την εξυπηρετούμενη. Η συμμετοχή και η υποστήριξη του/της κοινωνικού/-ής λειτουργού σε αυτή τη διεκδίκηση της επιζώσας, είναι κεντρικής σημασίας για την Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία και συμπυκνώνεται στον όρο συνηγορία (Δημοπούλου – Λαγωνίκα, 2011).

Το δεύτερο σημείο που κρίνεται σημαντικό για την πρακτική εφαρμογή των θεωρητικών εργαλείων της Αντικαταπιεστικής προσέγγισης της Κοινωνικής Εργασίας είναι η επίγνωση των προνομίων του κοινωνικού λειτουργού τόσο ευρύτερα ως προς την θέση που κατέχει στο κοινωνικό σύνολο, όσο και σε σχέση με την επιζώσα που απευθύνεται σε αυτόν ή αυτή για υποστήριξη. Αυτό είναι και το σημείο στο οποίο ξεκινάει η ουσιαστική εφαρμογή των αντικαταπιεστικών αρχών στο επαγγελματικό πεδίο (Laird, 2014; Dominelli, 2002). Η αναγνώριση της καταπίεσης που υφίσταται η θηλυκότητα ως προς το σύνολο των διαφόρων ταυτοτήτων που μπορεί να συγκεντρώνει καθώς και η συζήτηση γύρω από την προέλευση της καταπίεσης αυτής, δεν είναι μία διαδικασία που αφήνει τον/την κοινωνικό/-ή λειτουργό «ουδέτερο/-η». Ο/Η επαγγελματίας που επιδιώκει να εφαρμόσει την Αντικαταπιεστική προσέγγιση χρειάζεται να έχει εξετάσει τις προσωπικές του πεποιθήσεις γύρω από τα ζητήματα που φέρουν οι επιζώσες έμφυλης βίας στο πλαίσιο της συνεργασίας τους, να είναι σε θέση να αναγνωρίζει τις ταυτότητες που συγκεντρώνουν οι θηλυκότητες αυτές και το τί αντίκτυπο έχουν

αυτές στη ζωή τους και, τέλος, να είναι σε θέση να αναγνωρίσει τις ταυτότητες που ο ίδιος ή η ίδια συγκεντρώνει και το πώς αυτές επηρεάζουν την σχέση που δημιουργείται με την επιζώσα. Πέραν από τις τρεις κύριες κοινωνικές ταυτότητες (φύλο, φυλή και τάξη) οι οποίες κατά τους Hughes & Kroehler (2011) επηρεάζουν ιδιαίτερα την αλληλεπίδραση μεταξύ των ανθρώπων, εδώ προστίθεται και μία ακόμα σημαντική ιδιότητα η οποία διαφοροποιεί τα εμπλεκόμενα μέρη, η σχέση επαγγελματία – ειδικού και εξυπηρετούμενης -επιζώσας. Εάν ο/η κοινωνικός/-ή λειτουργός δεν επαγρυπνεί για τα πιθανά εμπόδια που μπορεί να προκαλέσουν οι συνδυασμοί των παραπάνω ταυτοτήτων και σχετικών (μη) προνομίων, είναι πιθανόν να πέσει σε παγίδες, όπως η υιοθέτηση δεσποτικού ύφους, η διατήρηση ουδέτερης από-πολιτικοποιημένης στάσης απέναντι στα θέματα που παρουσιάζει η επιζώσα, η επίκληση της επιστημονικής γνώσης ως απόλυτη αλήθεια και μόνο οδηγό για την επίλυση προβλημάτων. Η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία αξιοποιεί σε σημαντικό βαθμό την φεμινιστική θεωρία για την ερμηνεία της έμφυλης βίας (Liu,2017) και η εστίαση στο βίωμα της επιζώσας είναι σημαντικό εργαλείο για την αναγνώριση και τελικά την αρχή της αποδόμησης της καταπίεσης. Η ουδέτερη στάση όπως αναφέρει η Dominelli (2002) δε μπορεί να είναι ποτέ πραγματικά ουδέτερη και άρα η επίγνωση της κοινωνικής θέσης του/της επαγγελματία και των προνομίων που αυτή συνεπάγεται σε σχέση με την επιζώσα είναι απαραίτητο μέσο για την αναγνώριση και τον περιορισμό των καταπιέσεων.

Το τρίτο σημείο, το οποίο αναφέρθηκε ως σημαντικό για την πρακτική εφαρμογή της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας, είναι η ετοιμότητα του ή της κοινωνικής λειτουργού να γνωρίσει κάθε φορά μία διαφορετική ιστορία έμφυλης βίας με τα δικά της ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Αυτό κρίνεται χρήσιμο για δύο λόγους. Ο πρώτος έχει να κάνει με το γεγονός πως η Αντικαταπιεστική προσέγγιση είναι καταρχήν μία ανθρωποκεντρική προσέγγιση, με την έννοια πως το ίδιο το άτομο και οι εμπειρίες του βρίσκονται στο επίκεντρο της ανάλυσής της (Δημοπούλου – Λαγωνίκα, 2011). Ως εκ τούτου είναι αναγκαία η εστίαση στον άνθρωπο (εν προκειμένω στην επιζώσα έμφυλης βίας), ως ενιαίο σύνολο και όχι με βάση αποσπασματικά χαρακτηριστικά στοιχεία του. Αυτή η ανάγκη για την αντιμετώπιση του ανθρώπου ως σύνολο χαρακτηριστικών και όχι απλώς ως

άθροισμα, οδηγεί στον δεύτερο λόγο για τον οποίο η ικανότητα του/της κοινωνικού/-ής λειτουργού για την ξεχωριστή αντιμετώπιση κάθε περίπτωσης είναι αναγκαία. Ο δεύτερος αυτός λόγος σχετίζεται με την αποφυγή άτοπων ομαδοποιήσεων κατά την συνεργασία με επιζώσες έμφυλης βίας (Brown, 2011). Το θεωρητικό εργαλείο που αξιοποιεί η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία για την προστασία του επαγγελματία από την αναπαραγωγή καταπιεστικών συμπεριφορών, όπως είναι στην προκειμένη περίπτωση η στερεότυπη αντιμετώπιση διαφορετικών περιπτώσεων, είναι η διαθεματικότητα (Zavos, 2021). Η διαθεματικότητα ως θεωρία έχει ακριβώς αυτόν τον σκοπό, να αποσπάσει δηλαδή, την επικέντρωση σε μία συγκεκριμένη ταυτότητα ή χαρακτηριστικό και να προωθήσει την εστίαση στα άτομα ως σύνολα ταυτοτήτων και χαρακτηριστικών τα οποία επηρεάζουν και επηρεάζονται με διαφορετικούς τρόπους από τα περιβάλλοντά τους. Η διαθεματικότητα προέκυψε σαν μία προσπάθεια ανάδειξης ακριβώς αυτής της ιδιαίτερης αλληλεπίδρασης των πολλαπλών ταυτοτήτων, μέσα από το παράδειγμα των μαύρων γυναικών. Αυτές ανήκουν σε δύο διαφορετικές καταπιεσμένες ομάδες (τους μαύρους και τις γυναίκες), ωστόσο το βίωμά τους δεν μπορούσε να ταυτιστεί απόλυτα με τις κυρίαρχες κινηματικές θεωρίες της δεκαετίας του '70, τον αντιρατσισμό και τον φεμινισμό (Crenshaw, 1991). Η διαθεματικότητα βοηθάει να αναδειχθεί η ιδιαίτερη επιρροή που μπορεί να έχουν οι διάφοροι περιορισμοί και καταπιέσεις που υφίσταται ένα άτομο το οποίο μπορεί να ανήκει σε περισσότερες της μίας ομάδες και η εφαρμογή της στο μικρο-επίπεδο μπορεί να προστατεύσει την σχέση επιζώσας και κοινωνικού/ης λειτουργού από οριζόντιας εφαρμογής πρακτικές²⁰.

Αν και σίγουρα υπάρχουν και άλλα σημεία που μπορεί να λειτουργήσουν αντικαταπιεστικά στο μικρο-επίπεδο της κοινωνικής εργασίας με επιζώσες έμφυλης βίας, τα παραπάνω αποτελούν μια στέρεα βάση για μια διαπροσωπική πρακτική που στοχεύει στην ανάδειξη και την εξάλειψη των καταπιέσεων. Επόμενος σημαντικός σταθμός της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας είναι η ανάδειξη της σημασίας του μέσο-επιπέδου και των δυνατοτήτων του επαγγελματία να δράσει σε αυτό για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας.

²⁰ Απόδοση του συντάκτη της εργασίας για την φράση “one size fits all”

4.2 Μεσο-επίπεδο: Κοινότητα, Δομές και Κινήματα

Εκτός από την άμεση συνεργασία και την υποστήριξη της επιζώσας (ή και των επιζώσων, σε περιπτώσεις εφαρμογής Κοινωνικής Εργασίας με Ομάδες) το έργο των κοινωνικών λειτουργών οφείλει να απευθύνεται και να στοχεύει σε αλλαγές και σε έναν ευρύτερο κύκλο πέραν των τοίχων της υπηρεσίας στην οποία δρουν οι επαγγελματίες. Αυτές οι ενέργειες μπορούμε να πούμε πως λαμβάνουν χώρα σε ένα ενδιάμεσο επίπεδο μεταξύ ατόμων και Κράτους, με ό,τι το δεύτερο συνεπάγεται, και αφορούν τις τοπικές κοινότητες και τις μικρότερες δομές που λειτουργούν μέσα σε αυτές. Το μέσο-επίπεδο, λοιπόν, έχει ιδιαίτερη σημασία για την Κοινωνική Εργασία και δη την Αντικαταπιεστική, διότι τα ενδιάμεσα αυτά περιβάλλοντα διαμορφώνουν σε πολύ μεγάλο βαθμό την πραγματικότητα στην οποία ζει κατά κύριο λόγο το άτομο και από αυτά ακριβώς τα περιβάλλοντα συνήθως ξεκινάνε και οι μεγαλύτερες, πιο δομικές μεταβολές. Έτσι, δε μπορεί παρά να ενδιαφέρουν οι στάσεις και οι ενέργειες των ανθρώπων που απαρτίζουν τις κοινότητες, τις υπηρεσίες των κοινοτήτων και τα κινήματα τα οποία αυτές δημιουργούν.

Οι κοινοτικές παρεμβάσεις αποτελούν ένα σημαντικό και ευρύ κομμάτι της Κοινωνικής Εργασίας, το οποίο μάλιστα έχει αναπτυχθεί αρκετά ώστε να παρουσιάζει δική του ξεχωριστή μεθοδολογία (Καλλινικάκη, 2011; Ζαϊμάκης, 2011; Καραγκούνης, 2008). Οι κοινότητες συχνά λειτουργούν με δικούς τους ιδιαίτερους κανόνες και νόμους, το πνεύμα των οποίων μάλιστα, μπορεί να μην αντανακλά ή και να αντιτίθεται στις προθέσεις της πολιτείας ή του ευρύτερου συνόλου των πολιτών που αποτελούν την ελληνική κοινωνία. Υπάρχουν κατά τόπους έντονες διαφοροποιήσεις ως προς τις στάσεις απέναντι σε διάφορα ζητήματα που άπτονται της καθημερινότητας και πολλά εξ αυτών μπορεί να στηρίζονται σε ξεπερασμένες αντιλήψεις με θρησκευτικά και πατριαρχικά στοιχεία εντός τους. Ο φόβος του στίγματος, που παρουσιάζουν συχνά οι θηλυκότητες που υφίστανται έμφυλη βία, στηρίζεται ακριβώς σε τέτοιες αντιλήψεις που παρουσιάζουν οι κοινότητες (Χατζηφωτίου, 2021). Η ανησυχία του κοινωνικού στιγματισμού των κακοποιημένων

θηλυκοτήτων μάλιστα, δεν προκύπτει τυχαία. Ίσα ίσα το στίγμα προς την θηλυκότητα που αναφέρει και μιλάει δημόσια για την βία που υφίσταται, έρχεται ως φυσιολογική συνέχεια προηγούμενων αφηγημάτων που διαπλάθονται και αναπαράγονται με διαφορετικούς τρόπους από κοινότητα σε κοινότητα και που μέρος αυτών αναπτύχθηκε στην ενότητα 2.3. Οι παρεμβάσεις των κοινωνικών λειτουργών κάθε υπηρεσίας στην κοινότητα που αυτή δραστηριοποιείται και η ανοιχτή συζήτηση γύρω από το φαινόμενο της έμφυλης βίας και του τρόπου διαχείρισής της εντός της κοινότητας θεωρείται μέσο απαραίτητο για την ουσιαστική καταπολέμηση του φαινομένου (Liu, 2017; O'Brien & Macy, 2016). Η συζήτηση αυτή, ωστόσο, θα παραμείνει κενή χωρίς την αναγκαία ανάδειξη των ευρύτερων καταπιεστικών δομών που συναντούν οι θηλυκότητες στην ελληνική κοινωνία. Μια ειλικρινής επεξεργασία των σχέσεων μεταξύ ανδρών και γυναικών σε επίπεδο κοινότητας, η οποία θα ξεκινήσει σταδιακά και θα έχει μία συνέχεια στο χρόνο, πιθανόν να συμβάλει ουσιαστικότερα στην πρόληψη και έγκαιρη αντιμετώπιση της έμφυλης βίας.

Η παρέμβαση στην κοινότητα, εντούτοις, δε μπορεί να γίνει μεμονωμένα από κάποιο/-α κοινωνικό/-ή λειτουργό, αλλά στο πλαίσιο της δράσης μιας δομής που παρέχει υπηρεσίες στην κοινότητα αυτή. Το εύλογο ερώτημα το οποίο θα μπορούσε να θέσει η Κριτική Κοινωνική Εργασία σε αυτό το σημείο είναι: «ποια είναι αυτή η δομή και πόσο αντικαταπιεστικά δουλεύει;». Αυτό το ερώτημα οφείλει να απασχολεί τους/τις κοινωνικούς/-ές λειτουργούς που επιθυμούν να εργάζονται αντικαταπιεστικά, δεδομένου πως ειδικά στον χώρο της υποστήριξης επιζώσων έμφυλης βίας, η εμπειρία που μεταφέρουν οι επιζώσες από τους επαγγελματίες συχνά δεν είναι η καλύτερη δυνατή, όπως σχολιάστηκε στην ενότητα 2.4.2. Η αναπαραγωγή καταπιεστικών σχέσεων εντός μιας υπηρεσίας που θα έπρεπε να προστατεύει από αυτές τις επιζώσες είναι σημαντικό πρόβλημα και χρήζει ανοιχτής συζήτησης και αντιμετώπισης από το σύνολο του προσωπικού της. Με αυτόν τον τρόπο η προσπάθεια κατανόησης της θέσης και των περιορισμών ή των προνομίων που αυτή συνεπάγεται, δεν είναι κάτι που αφορά μόνο την σχέση του ή της κοινωνικής λειτουργού με την επιζώσα, αλλά οφείλει να προβληματίζει και το υπόλοιπο προσωπικό τόσο σε σχέση με τις θηλυκότητες με τις οποίες

συνεργάζονται όσο και μεταξύ των επαγγελματιών. Η αντίσταση σε μία διοίκηση η οποία πιέζει για την συμπλήρωση γραφειοκρατικού έργου, έναντι του βασικού που είναι η υποστήριξη των θηλυκοτήτων, δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως κάποια πράξη έκνομη ή αντιδραστική. Τουναντίον, είναι απόλυτα σύμφωνη με την Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία και τις αρχές της (Baines, 2011). Η ευαισθητοποίηση των συναδέλφων εντός της υπηρεσίας που απασχολείται ο/η κοινωνικός/η λειτουργός, η συνηγορία εντός της ίδιας της υπηρεσίας για την συνολικότερη κάλυψη των αναγκών των επιζωσών και η αναγκαία σύνδεση με τα κινήματα που προασπίζονται τα δικαιώματα των εξυπηρετούμενων της (Robinson & Spilburg, 2008; Kahan et al., 2019; Sklavou et al., 2020; O'Brien & Macy, 2016; Morrison, Ellsberg & Bott, 2007) , είναι βασικά εργαλεία για την αλλαγή των υπηρεσιών από κυρίαρχες εξουσιαστικές δομές, σε δομές που κατανοούν και μεριμνούν ήδη εκ των έσω για τον περιορισμό της καταπίεσης σε βάρος των επιζωσών έμφυλης βίας.

Τέλος, ένα τρίτο αλλά επίσης σημαντικό κομμάτι της εργασίας στο μέσο-επίπεδο είναι η επικοινωνία με τα κοινωνικά κινήματα, τοπικά και μη. Τα κινήματα, ως αυθόρμητες πρωτοβουλίες ανθρώπων που ενώνονται για την επίτευξη κάποιου κοινού σκοπού, χαρακτηρίζονται από ζωτικότητα, δημιουργούνται μέσα στην και από την κοινωνία την οποία επιδιώκουν να αλλάξουν, ενώ μάλιστα πολλές φορές είναι σε θέση να παραγάγουν θεωρία απευθείας από το πεδίο. Η πιο χαρακτηριστική περίπτωση ενός μαχητικού κινήματος, που επιδιώκει ριζικές κοινωνικές μεταβολές σε όλα τα επίπεδα και παράγει θεωρία προερχόμενη από τα ίδια τα άτομα στα οποία αφορά, είναι το φεμινιστικό κίνημα. Το φεμινιστικό κίνημα είναι αναμφισβήτητα από τα μακροβιότερα κοινωνικά κινήματα, γεγονός που αποδεικνύει και την χρησιμότητά του αλλά και τον πλούτο που αυτό έχει παράξει και μπορεί να συνεχίσει να παράγει σε θεωρητικό επίπεδο, πέραν του ακτιβισμού. Η έρευνα των George & Stith (2014) κάνει μία πολύ ενδιαφέρουσα σύνοψη της πορείας που έχει ακολουθήσει το φεμινιστικό κίνημα μέσα στα χρόνια μέσω της πορείας που ακολουθεί ο τρόπος θεώρησης του κόσμου στον οποίο ζουν οι θηλυκότητες. Το φεμινιστικό κίνημα αποτελεί μία τεράστια νοητή κοινότητα που καταρχήν στοχεύει στην εξάλειψη των δομικών καταπιέσεων τις οποίες υφίστανται

οι γυναίκες. Η νοητή (αλλά και κατά τόπους φυσική) αυτή κοινότητα παρουσιάζει ένα μεγάλο φάσμα διαφοροποιήσεων σε σειρά θεμάτων που ενώνονται όμως όλες από την ανάγκη για την γυναικεία χειραφέτηση και σε αυτό το πλαίσιο αναπτύσσεται ιδιαίτερη αλληλεγγύη η οποία προσεγγίζει αυτό που ο κοινωνιολόγος C.W. Mills (1985) περιγράφει ως κοινωνιολογική φαντασία²¹. Το φεμινιστικό κίνημα παραμένει ένα κίνημα ενεργό, με ικανότητες μεταβολής της ατζέντας του δημοσίου διαλόγου και φαίνεται να είναι σε θέση ακόμα και σήμερα να ανανεώνει την ρητορική του και κυρίως να διευρύνει την βάση στην οποία απευθύνεται. Η περίπτωση του κινήματος #metoo είναι μία τέτοια απόδειξη αφού η ταυτόχρονη αποκάλυψη περιστατικών έμφυλης βίας από πρόσωπα μεγάλης δημοσιότητας, λειτούργησε μέσα από το φεμινιστικό κίνημα σαν ένα προστατευτικό πλέγμα το οποίο παρείχε σε πολλές θηλυκότητες ασφάλεια να μιλήσουν για την κακοποίηση την οποία έχουν δεχθεί (Alaggia & Wang, 2020). Οι επιζώσες έμφυλης βίας έχουν να κερδίσουν πολλά σε ένα πλαίσιο καταπολέμησης της καταπίεσης και είναι ευθύνη των κοινωνικών λειτουργών που θέλουν να εργάζονται αντικαταπιεστικά να διατηρούν επαφή με τα κινήματα και να διασυνδέουν τις επιζώσες με αυτά.

Η εργασία τόσο στο μικρό όσο και στο μέσο επίπεδο προϋποθέτει ενεργό ρόλο του ή της κοινωνικής λειτουργού προκειμένου να μεταβάλλουν τους καταπιεστικούς όρους με τους οποίους δομούνται οι σχέσεις επαγγελματιών και κοινότητας με τις επιζώσες έμφυλης βίας. Στη συνέχεια και ολοκληρώνοντας την ενότητα αυτή, θα αναλυθεί η επιρροή των μεγάλων δομών όπως του Κράτους, του Λόγου και εν τέλει της ίδιας της Κοινωνικής Εργασίας και το ποια στάση είναι αναγκαίο να κρατάνε οι κοινωνικοί και κοινωνικές λειτουργοί που εφαρμόζουν τις αντικαταπιεστικές αρχές απέναντί τους.

²¹ «[...] η ικανότητα να μετατοπίζεται κανείς από τη μία σκοπιά στην άλλη [...]θα μπορέσουν να συλλάβουν (οι άνθρωποι) τόσο αυτό που συμβαίνει στον κόσμο όσο και αυτό που συμβαίνει μέσα τους, αν δουν τον εαυτό τους σαν το απειροελάχιστο σημείο όπου τέμνονται η «βιογραφία» και η ιστορία μέσα στην κοινωνία.» (Mills, 1985, pp.16)

4.3 Μάκρο-επίπεδο: Το Κράτος, ο Λόγος, η Κοινωνική Εργασία

Οι τρεις ευρείες κατηγορίες του μάκρο-επιπέδου (Κράτος, Γλώσσα, Κοινωνική Εργασία), οι οποίες επιλέγονται για να αναπτυχθούν στην παρούσα εργασία ως προς την σημασία που έχουν για την διαμόρφωση του πλαισίου στο οποίο λαμβάνει χώρα αλλά και θεραπεύεται η έμφυλη βία, συχνά αλληλοδιαπλέκονται μεταξύ τους και ως εκ τούτου είναι δύσκολο να αναπτυχθούν διακριτά η μία από την άλλη. Το Ελληνικό Κράτος είναι ο επίσημος θεσμικός φορέας ο οποίος δημιουργεί τους νόμους οι οποίοι, με τη σειρά τους, καθορίζουν τον κοινωνικό βίο των ανθρώπων (άρα μεταχειρίζεται τον Λόγο προς ικανοποίηση ορισμένων σκοπών), ενώ ταυτόχρονα είναι ο κατά κανόνα δημιουργός της πλειοψηφίας των δομών οι οποίες υποστηρίζουν επιζώσες έμφυλης βίας και άρα μέσω αυτού προσλαμβάνονται και οι κοινωνικοί/-ές λειτουργοί (άρα διαχειρίζεται σε έναν βαθμό και το έργο της Κοινωνικής Εργασίας).

Στην ενότητα 2.2.2 αναφέρθηκαν οι σημαντικότερες εγχώριες νομοθεσίες προκειμένου να γίνει κατανοητό το πλαίσιο μέσα στο οποίο έχουν στηθεί οι δομές παροχής υποστήριξης στα θύματα έμφυλης βίας. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως μέχρι το 2019 και την ψήφιση του Ν.4604/2019, το νομικό πλαίσιο της έμφυλης βίας τίθεται σχεδόν αποκλειστικά ως γεγονός που λαμβάνει χώρα εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος (για αυτό και οι σχετικοί νόμοι κάνουν λόγο για ενδοοικογενειακή βία, συνήθως με στόχο τα παιδιά ή τις γυναίκες). Η αλλαγή αυτή που συντελείται με τον Ν.4604/2019 μπορεί να ερμηνευθεί με δύο τρόπους. Ο πρώτος είναι η πραγματική αλλαγή τοποθέτησης απέναντι στο φαινόμενο της έμφυλης βίας, αναδεικνύοντας το έμφυλο ως κυρίαρχο κίνητρο και προτρέποντας σε λήψη μέτρων θετικής διάκρισης, ενώ παράλληλα μετακινείται από την θέση ότι η γυναίκα έχει υπόσταση και συμμετέχει σε γεγονότα μόνο εντός του πλαισίου της οικογένειας (όσο ευρέως και αν αυτή ορίζεται). Η δεύτερη ερμηνεία είναι πως αυτή η κίνηση είναι μια τακτική αποπροσανατολισμού, καθώς μπορεί από τη μια πλευρά να διευρύνει το πλαίσιο προστασίας και πρόληψης της έμφυλης βίας, από την άλλη όμως πρόκειται για μία πράξη η οποία συνοδεύεται με διαρκείς υποβιβάσεις και μετονομασίες της άλλοτε Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων. Είναι ενδεικτικό πως στην ίδια αυτή γραμματεία μέχρι πριν τις εθνικές εκλογές του

Ιουνίου του 2023 υπάγονταν επίσης ζητήματα οικογενειακής και δημογραφικής πολιτικής (από όπου προερχόταν και το αρκτικόλεξο ΓΓΔΟΠΙΦ), ενώ η νέα ονομασία «Γενική Γραμματεία Ισότητας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων» αφαιρεί εντελώς την έμφυλη διάσταση. Ακόμα ένα στοιχείο της οπισθοδρόμησης που φαίνεται να συμβαίνει στην κρατική μέριμνα γύρω από την έμφυλη βία είναι πως, αυτή η σχεδόν «νέα» Γενική Γραμματεία, ανήκει πια στο νεοσύστατο Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας, επανατοποθετώντας την θηλυκότητα και τα ζητήματα φύλου εκεί ακριβώς όπου ανήκαν με βάση τον κρατών Κρατική Λόγο: στην οικογένεια, στο σπίτι, κάπου απομονωμένα από την κοινωνία²²²³.

Άλλο ένα ζήτημα που ανακύπτει σε σχέση με το Κράτος και το πώς αυτό μεταχειρίζεται τον Λόγο είναι αυτό της αντιμετώπισης που έχουν οι επιζώσες έμφυλης βίας από την γλώσσα της ελληνικής νομοθεσίας. Οι νόμοι που αφορούν την απονομή δικαιοσύνης σε περιπτώσεις που έχει υπάρξει βία ή απειλή χρήσης βίας, είναι αρθρωμένοι σε μία λογική ύπαρξης «δρώντος» και «παθόντος» υποκειμένου. Αυτή η «αναγκαιότητα» όμως του νομικού λόγου, πιθανόν να ευθύνεται, μεταξύ άλλων παραγόντων, και για την καλλιέργεια μίας νοοτροπίας η οποία βλέπει την θηλυκότητα η οποία υφίσταται έμφυλη βία ως θύμα. Η παθητική αυτή στάση με την οποία η θηλυκότητα διεκδικεί δικαιοσύνη πιθανόν να επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό την εικόνα την οποία σχηματίζει για τον εαυτό της και την οποία τελικά παρουσιάζει στην αίθουσα του δικαστηρίου. Η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία οφείλει να διακρίνει την ουσιαστική αυτή σύγκρουση στην οποία υποβάλλεται η επιζώσα, η οποία εντός του πλαισίου της λήψης βοήθειας και υποστήριξης από τους ειδικούς αντιμετωπίζεται ως δρών υποκείμενο με δυνατότητες και λόγο για τη ζωή του, ενώ στην διάρκεια του πιθανού δικαστικού αγώνα της αλλά και στην προετοιμασία για αυτόν, παρουσιάζει μια παθητική εκδοχή του εαυτού της, στην οποία στερείται κάθε ελέγχου της κατάστασής της.

²² Βλ. κείμενο – τοποθέτηση της φεμινιστικής συλλογικότητας “Sabbat – Burn the Rich not the Witch” σχετικά με την σύσταση του Υπουργείου Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας, στην σελίδα της συλλογικότητας στο Facebook: <https://www.facebook.com/photo?fbid=269797552356315&set=a.156510937018311> (Πρόσβαση: 19/09/2023)

²³ Βλ. Τοποθέτηση του πολιτικού κόμματος ΜέΡΑ 25 για την σύσταση του Υπουργείου Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας: <https://mera25.gr/to-ypourgeio-oikogeneias-kai-koinonikis-synochis-enas-vathia-misogynikos-anti-loatki-kai-akros-ratsistikos-thesmos/> (Πρόσβαση: 20/09/2023)

Επόμενο προβληματικό σημείο το οποίο οφείλει να αναδειχθεί στην εξέταση του μάκρο-επιπέδου, είναι το θολό περιβάλλον το οποίο υπάρχει σχετικά με το τί ακριβώς συμβαίνει μέσα στις υπηρεσίες που παρέχουν υποστήριξη. Παρόλο που στο εξωτερικό υπάρχει πληθώρα ερευνών αξιολόγησης υπηρεσιών που απευθύνονται σε επιζώσες έμφυλης βίας (Kahan et al., 2019; Robinson & Spilburg, 2008; Morrison et al., 2007; O'Brien & Macy, 2016), κατά την έρευνα για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας δεν εντοπίστηκαν αντίστοιχα άρθρα σχετικά με τις ελληνικές υποστηρικτικές δομές. Η Κοινωνική Εργασία χρειάζεται, προκειμένου να βελτιώσει τις παρεμβάσεις, να ακούσει την άποψη των θηλυκοτήτων για τη συνεργασία τους με τους ή τις κοινωνικές λειτουργούς και τις υπηρεσίες στις οποίες απευθύνθηκαν και να αναπτύξει συστηματική έρευνα γύρω από το θέμα της υποστήριξης επιζωσών έμφυλης βίας. Με αυτόν τον τρόπο μπορεί να αναδειχθούν και πιο ξεκάθαρα ζητήματα καταπίεσης εντός των υπηρεσιών τα οποία με τη σειρά τους να οδηγήσουν σε αναθεώρηση υπαρχουσών αλλά και στη δημιουργία νέων τεχνικών και μοντέλων παρέμβασης των κοινωνικών λειτουργών, προς μια πιο χειραφετητική κατεύθυνση.

Τέλος, αναγκαίος για την εξέταση και του μάκρο-επιπέδου είναι ο αναστοχασμός για τον ιστορικό ρόλο των κοινωνικών λειτουργών (και κατ' επέκταση της Κοινωνικής Εργασίας) σε διάφορες ιστορικές περιόδους (Benjamin, 2011) σε ζητήματα φύλου και έμφυλης βίας. Η Κοινωνική Εργασία παρουσιάζει μια ιστορική συνέχεια, την οποία όμως πολλές φορές οι κοινωνικοί/-ές λειτουργοί, όχι μόνο ως επαγγελματίες αλλά και μέσω επαγγελματικών συνδέσμων, αποφεύγουν να αναγνωρίσουν και να σχολιάσουν. Οι έρευνες των Ιωακειμίδης (2012) και Ιωακίμους & Τριμικλινιώτη (2020) αναδεικνύουν την ιστορική αυτή πορεία, η οποία παρουσιάζει σκοτεινές και φωτεινές σελίδες, ως ευκαιρία της επιστήμης να αναγνωρίσει τις ευθύνες της και να αναθεωρήσει πρακτικές και θεωρίες της. Η αρχή για αυτό, και ο ρόλος της Κριτικής και της Αντικαταπιεστικής προσέγγισης, είναι να ξεπεράσει η Κοινωνική Εργασία και οι κοινωνικοί/-ές λειτουργοί τον φόβο να εκφράζουν πολιτικές θέσεις με γνώμονα την ηθική του επαγγέλματος και το συμφέρον των εξυπηρετούμενων. Οι λεγόμενες καλές πρακτικές δεν είναι αποτέλεσμα «καλών» κοινωνικών λειτουργών αλλά ενεργών κοινωνικών

λειτουργιών, οι οποίοι είναι ταυτόχρονα σε επαφή και με τους εξυπηρετούμενους τους και με το κοινωνικοπολιτικό τους πλαίσιο και οι οποίοι προτίθενται να εργαστούν και με τα δύο.

4.4 Η Αντικαταπιεστική Προσέγγιση και η Αξία της ως Θεωρητικό Εργαλείο

Έχοντας επιχειρηθεί στο παρόν κεφάλαιο μία προσπάθεια ανάδειξης θεωρητικών εργαλείων και πιθανών εφαρμογών τους στην περίπτωση της συνεργασίας κοινωνικών λειτουργιών με επιζώσες έμφυλης βίας, κρίνεται σε αυτό το σημείο σημαντική μια αξιολόγηση της Αντικαταπιεστικής Προσέγγισης, θεωρητική προσέγγιση της Κοινωνικής Εργασίας και της συνεισφοράς που αυτή στις εφαρμογές του πεδίου. Όπως ειπώθηκε και παραπάνω, η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία θέτει στο επίκεντρο της προσοχής της την έννοια της καταπίεσης και τις διάφορες μορφές που αυτή παίρνει (Δημοπούλου – Λαγωνίκα, 2011). Επομένως ο κύριος στόχος των μοντέλων που δημιουργούνται εντός του πλαισίου της Αντικαταπιεστικής Προσέγγισης, έχουν στόχο την ανάλυση της καταπίεσης, ανάλογα με το φαινόμενο ή την κοινωνική ομάδα στην οποία κάθε φορά επικεντρώνονται οι δημιουργοί τους. Η ανάλυση αυτή είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για τους επαγγελματίες, αφού τους δίνει την δυνατότητα να αντιληφθούν με τρόπο σφαιρικό την κατάσταση την οποία βιώνει ο εκάστοτε εξυπηρετούμενος/-η αλλά και μπορεί να αποτελέσει και την βάση της συνεργασίας τους, συνθέτοντας από κοινού το «ψηφιδωτό» των προνομίων και καταπίεσεων που συνιστούν τελικά το βίωμα του ατόμου (Dominelli, 2002).

Αυτή η εξαιρετικά ανοιχτή θεώρηση της Κοινωνικής Εργασίας και των ζητημάτων που αυτή καλύπτει, έχει θετικά αλλά και τρωτά στοιχεία. Στα θετικά μπορεί να αναφερθεί η ελευθερία που δίνεται στους/στις κοινωνικούς/-ές λειτουργούς και ως επαγγελματίες πεδίου αλλά και ως επιστήμονες, να αναθεωρούν τις στάσεις τους και τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζουν εξυπηρετούμενους και εξυπηρετούμενες, να δημιουργούν δικά τους μοντέλα

παρέμβασης καθώς επίσης και να ορίζουν σύμφωνα με την περίσταση τους ηθικούς κανόνες από τους οποίους θα διέπεται η σχέση που χτίζουν με τους/τις εξυπηρετούμενους-/νες, στην βάση της υπεράσπισης των δικαιωμάτων τους και της διεκδίκησης κοινωνικής δικαιοσύνης (Dominelli, 2002; Baines, 2011; Κανδυλάκη, 2018). Από την άλλη πλευρά δεν λείπουν τα αδύναμα σημεία της Αντικαταπιεστικής Προσέγγισης και τα σημεία κριτικής που ασκούνται σε αυτή. Η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία, ακριβώς λόγω της διεξοδικής ενασχόλησής της με τις ιδιαίτερες υφές της καταπίεσης που βιώνουν οι διάφορες κοινωνικές ομάδες, πολλές φορές αδυνατεί να δημιουργήσει μοντέλα ή και απλά αναλύσεις καταπιέσεων λόγω του πεπερασμένου που χαρακτηρίζει την καταπίεση ως συνθήκη. Η καταπίεση σύμφωνα με την Dominelli (2002), δεν μπορεί να ερμηνευτεί απλώς ως αποτέλεσμα μιας σύγκρουσης, αλλά, πολύ περισσότερο, πρέπει να αντιμετωπίζεται και ως μια δυναμική διαδικασία που παρουσιάζει μεταβολές στον τόπο και στον χρόνο. Αυτό το θεμελιώδες πρόβλημα της Αντικαταπιεστικής Προσέγγισης οδηγεί στην δυσκολία των κοινωνικών λειτουργών που την ακολουθούν, να παρέχουν συγκεκριμένες και γενικευμένες συμβουλές ή οδηγίες στους συναδέλφους τους (Laird, 2014). Η αντιπρόταση που δίνεται από την Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία, για την υπέρβαση αυτών των εμποδίων, μπορεί να είναι η διαρκής εξέταση και αναθεώρηση των εργαλείων που χρησιμοποιούνται.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, καθίσταται σαφές πως είναι εξαιρετικά δύσκολο στην παρούσα εργασία να προκύψουν συγκεκριμένες προτάσεις για την εφαρμογή Αντικαταπιεστικών Πρακτικών στην συνεργασία με επιζώσες έμφυλης βίας. Ο βασικός στόχος της εργασίας αυτής είναι η ανάδειξη της αξίας που μπορεί να έχει τόσο για την Κοινωνική Εργασία όσο και για την καταπολέμηση της έμφυλης βίας, η αξιοποίηση της Αντικαταπιεστικής Προσέγγισης, ως ένα πραγματικά νέο και πολυδιάστατο εργαλείο, το οποίο μπορεί να ανοίξει νέες προοπτικές στην κατανόηση του φαινομένου της έμφυλης βίας και εν τέλει της εξάλειψής της.

Συμπεράσματα

Ολοκληρώνοντας την παρούσα εργασία, κρίνεται χρήσιμο να συνοψιστούν τα βασικά σημεία της και να διατυπωθούν εναργώς συμπεράσματα τα οποία προκύπτουν από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας, την μελέτη και τον σχολιασμό των τεκμηρίων (νόμων και δημοσιογραφικών άρθρων κυρίως) που αξιοποιήθηκαν για την συγγραφή της.

Η έμφυλη βία, αποτελεί κοινωνικό φαινόμενο με μακρά ιστορία (Giddens, 2009) το οποίο, παρόλα αυτά, ξεκίνησε να αντιμετωπίζεται ως σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα μόλις πριν από έναν αιώνα περίπου (Χατζηφωτίου, 2021). Για μεγάλο χρονικό διάστημα προσεγγιζόταν από διάφορους επιστημονικούς κλάδους (κυρίως της ψυχολογίας και της κοινωνιολογίας) με έναν τρόπο στατικό και μονολιθικό, ενίοτε αντικρουόμενο με άλλες θεωρίες. Η εξέλιξη, ωστόσο, του φεμινιστικού κινήματος και η συνακόλουθη ανάπτυξη φεμινιστικών μεθοδολογιών στην έρευνα, έχει εκκινήσει μία διαδικασία αναθεώρησης θέσεων και προσεγγίσεων πάνω στην έμφυλη βία στο χώρο της ψυχολογίας και της κοινωνιολογίας. Στο επίπεδο του νομικού λόγου, παρά το γεγονός ότι υπάρχει πληθώρα προειδοποιήσεων για τις επικίνδυνες διαστάσεις που λαμβάνει η έμφυλη βία, η ελληνική νομοθεσία παραμένει προσκολλημένη σε νομοθετήματα που βάζουν στο επίκεντρο τον θεσμό της οικογένειας, υποβαθμίζοντας έμμεσα τα φαινόμενα έμφυλης βίας. Από τους τίτλους των νομοσχεδίων (βλ. Ν.3500/2006 & Ν.4531/2018), την παράβλεψη δημιουργίας οργανωμένων προγραμμάτων με εστίαση στην πρόληψη αλλά και την ασυνεπή υιοθέτηση και προσαρμογή νόμων στα ελληνικά δεδομένα (βλ. εκλογικοί νόμοι με την υποχρέωση της ποσόστωσης ή τον Ν.4808/2021 και την ίδρυση ειδικών τμημάτων για την παρακολούθηση της βίας και παρενόχλησης στην εργασία) δικαιολογείται η σταθερή, από το 2017 τουλάχιστον, παρουσία της Ελλάδας στην τελευταία θέση της κατάταξης των χωρών μελών της Ε.Ε. στους δείκτες ισότητας φύλων (EIGE 2018, 2019, 2020, 2022). Την ίδια στιγμή, αν και φαίνεται ο όρος «γυναικοκτονία» να δημιουργεί μία συζήτηση γύρω από την χρησιμότητα που μπορεί να έχει στο πεδίο της δικαιοσύνης, στην Ελλάδα μόλις τα τελευταία χρόνια μοιάζει να έγινε αποδεκτός σε επίπεδο δημοσίου διαλόγου,

αντανακλώντας έτσι τις ισχυρές αντιστάσεις της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στην αναγνώριση και αποδοχή της έμφυλης βίας.

Στο πεδίο των κοινωνικών αναπαραστάσεων, παρατηρήθηκε μία γενικευμένη τάση των κοινωνιών να επιφορτίζουν άτομα με ορισμένους ρόλους, προνόμια και καταπιέσεις με βάση το φύλο τους (Giddens, 2009). Αντίστοιχα σκιαγραφείται και ενίοτε κανονικοποιείται η βία που μπορούν να δεχθούν τα άτομα λόγω της θέσης τους, η οποία πηγάζει, μαζί με άλλες ταυτότητες όπως η φυλή και η τάξη, και από το φύλο τους (Hughes & Kroehler, 2011). Στην Ελλάδα, οι κυρίαρχες πεποιθήσεις της ελληνικής κοινωνίας γύρω από την έμφυλη βία, όπως αυτές αποτυπώνονται τόσο στον δημοσιογραφικό λόγο (Κούρου & Αθανασιάδου, 2022) όσο και στην μουσική (Efthymiou & Stavrakakis, 2018) και σημαντικό μέρος της δημοφιλούς «ροζ» λογοτεχνίας (Λιότζης, 2022), φαίνεται να αντανακλούν μια αυστηρά πατριαρχική κοινωνία που δεν διστάζει να ενοχοποιεί και να αντικειμενοποιεί τις θηλυκότητες.

Η επαφή των επιζώσων έμφυλης βίας με υποστηρικτικές υπηρεσίες και κοινωνικές/-ούς λειτουργούς, στο εξωτερικό, φαίνεται για δεκαετίες να ήταν προβληματική. Ωστόσο, η επιρροή των φεμινιστικών κινημάτων τόσο σε επίπεδο σχεδιασμού πολιτικών όσο και σε επίπεδο εκπαίδευσης επαγγελματιών, φαίνεται να έχει επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζεται το ζήτημα της έμφυλης βίας από κοινωνικές/-ούς λειτουργούς και τις υπηρεσίες τους τα τελευταία είκοσι και πλέον χρόνια (Χατζηφωτίου, 2021; Alcazar - Campos, 2013; Danis, 2003). Τα παραπάνω συμπεράσματα παρόλα αυτά, δε μπορούν να επιβεβαιωθούν για την Ελλάδα αφού δεν έχουν εντοπιστεί έρευνες αξιολόγησης οι οποίες να αποτυπώνουν τις συνθήκες παροχής υπηρεσιών σε επιζώσες έμφυλης βίας. Τα μόνα διαθέσιμα στοιχεία είναι η έκθεση του ΚΕΘΙ σε συνεργασία με το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (Τσίγκανου, 2021) όπου αναφέρονται η εργασιακή επισφάλεια που αισθάνονται οι επαγγελματίες της Κοινωνικής Εργασίας και η συνακόλουθη δυσκολία σχεδιασμού μακροπρόθεσμων δράσεων.

Παρατηρώντας ένα περιβάλλον τουλάχιστον επιβαρυντικό για τις θηλυκότητες που υφίστανται έμφυλη βία, δεδομένης της σεξιστικής στάσης της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στο φαινόμενο, της αποσπασματικής και δυσκίνητης

ελληνικής νομοθεσίας και της επιβαρυσμένης εικόνας που παρουσιάζουν οι δομές που υποστηρίζουν επιζώσες (βλ. έκθεση ΓΔΟΠΙΦ, 2022), κρίθηκε αναγκαία η εξέταση του φαινομένου της έμφυλης βίας στην Ελλάδα υπό το πρίσμα μιας πολυεπίπεδης και πιο πολυσυλλεκτικής προσέγγισης. Η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία, αποτελεί μία προσέγγιση της Κριτικής Κοινωνικής Εργασίας, η οποία με την σειρά της προέκυψε ως ανάγκη μεταβολής των όρων με τους οποίους οι κοινωνικοί/-ές λειτουργοί ερμηνεύουν τον κόσμο και σχετίζονται με τους εξυπηρετούμενούς τους (Baines, 2011; Dominelli, 2002; Sensoy & DiAngelo, 2017). Η έμφαση στις έννοιες της δύναμης, της καταπίεσης και της διαθεματικότητας, η αξιοποίηση των εργαλείων τόσο του μοντερνισμού όσο και του μεταμοντερνισμού, αλλά και η εστίασή της στα ζητήματα ταυτότητας, κατέστησαν την Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία ενδιαφέρουσα προσέγγιση για την ερμηνεία της έμφυλης βίας και την δημιουργία προτάσεων αντιμετώπισής της (Χατζηφωτίου, 2021; Δημοπούλου – Λαγωνίκα, 2011; Dominelli, 2002; Morgaine & Carous – Desyllas, 2014). Η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία, λόγω της ευελιξίας της και της δυνατότητας που παρέχει το θεωρητικό της υπόβαθρο να δημιουργεί πολλά μοντέλα, αφήνει πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη επικεντρωμένων, στις ιδιαιτερότητες του ελληνικού χώρου, μοντέλων. Η δημιουργία τέτοιων μοντέλων μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα χρήσιμη για την περίπτωση της έμφυλης βίας, όπου η ανάλυση των πολλαπλών καταπιέσεων που δέχονται οι θηλυκότητες στην Ελλάδα, μπορεί να αναδιαμορφώσει τον τρόπο παροχής των υπηρεσιών γενικότερα.

Η παρούσα εργασία επιχειρήσε να αναδείξει πως η καταπίεση των Ελληνίδων θηλυκοτήτων ξεκινάει αρκετά πριν και συνεχίζεται πολύ πιο μετά τα περιστατικά της έμφυλης βίας. Η προβληματική εμπλοκή της Ελληνικής Αστυνομίας (Paramichail, 2019; Poteyeva & Wasileski, 2016; Chatzifotiou & Dobash, 2001; Χατζηφωτίου, 2021; Chatzifotiou, 2003), η αρνητική στάση των κοινωνικών λειτουργών (Danis, 2003; Pyles & Postmus, 2004) και η ψυχοφθόρα διαδικασία της δικαστικής διαμάχης (Χατζηφωτίου, 2021; Chatzifotiou, 2003) δημιουργούν ένα σύμπλεγμα καταπιέσεων σε όλα τα επίπεδα του κοινωνικού βίου των θηλυκοτήτων που χρήζει ανάλυσης. Η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία παρουσιάζει θεωρητικά μοντέλα που αναλύουν την καταπίεση με διαφορετικούς τρόπους (βλ.

Ενότητα 3.2) αλλά και σύγχρονες θεωρίες κατασκευής και ανάλυσης της καταπίεσης όπως τα «Πέντε Πρόσωπα της Καταπίεσης» της Young (1992). Το πιο σημαντικό πλεονέκτημα, όμως, της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας εκτιμάται πως είναι ο χώρος που αφήνει στην δημιουργία νέων μοντέλων, νέων οπτικών πάνω στην καταπίεση που μπορούν να λάβουν και τοπικό χαρακτήρα (Κανδυλάκη, 2018; Baines, 2011). Στην παρούσα εργασία έγιναν αναφορές σε ορισμένα μόνο σημεία τα οποία θα μπορούσαν να «φωτιστούν» περισσότερο υπό το πρίσμα της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας, μετατρέποντάς την σε χρήσιμο εργαλείο χειραφετικής συνεργασίας με τις εξυπηρετούμενες. Εκτιμάται, όμως, πως η δημιουργία κάποιου ολοκληρωμένου θεωρητικού μοντέλου ανάλυσης της καταπίεσης που υφίστανται οι Ελληνίδες θηλυκότητες θα παρουσίαζε ιδιαίτερο ενδιαφέρον και θα ήταν πραγματικά χρήσιμο για τους/ τις επαγγελματίες που συνεργάζονται με επιζώσες έμφυλης βίας.

Κατά τη συγγραφή της παρούσας πτυχιακής εργασίας, ο συντάκτης βρέθηκε αντιμέτωπος με ορισμένους περιορισμούς. Πρώτος βασικός περιορισμός ήταν οι διαφορετικές ιστοσελίδες πληροφόρησης του Ελληνικού Κράτους σχετικά με τις υπηρεσίες που απευθύνονται σε επιζώσες έμφυλης βίας. Οι, τουλάχιστον τέσσερις, ιστοσελίδες πληροφόρησης παρουσιάζουν διαφορετικούς αριθμούς υπηρεσιών σε διαφορετικές τοποθεσίες, καθώς και αντιφατικές πληροφορίες σχετικά με τις αρμοδιότητες κάθε δομής. Αυτό οδήγησε τον συντάκτη στην απόφαση να μην προσδιορίσει ακριβή αριθμό υπηρεσιών που απευθύνονται σε επιζώσες έμφυλης βίας στην Ελλάδα, αφού κρίνεται πραγματικά αδύνατο να αξιολογηθεί ποια ιστοσελίδα είναι πιο πρόσφατα ενημερωμένη και καταλληλότερη να παρέχει αξιόπιστες πληροφορίες. Δεύτερος περιορισμός που αντιμετώπισε ο συντάκτης ήταν η απουσία ελληνόγλωσσης βιβλιογραφίας που να αφορά συγκεκριμένα στην Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία. Για την ακρίβεια, με εξαίρεση τις αναφορές που γίνονται σε μεγάλα ακαδημαϊκά συγγράμματα, στα οποία η Αντικαταπιεστική καταλαμβάνει μόλις μερικές σελίδες, εντοπίστηκε μόλις μία ελληνόγλωσση έρευνα που να περιλαμβάνει την Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία, αυτή των Ντελή και Πουλόπουλου (2018). Τρίτος και τελευταίος σημαντικός περιορισμός της παρούσας εργασίας ήταν η εξαιρετικά περιορισμένη βιβλιογραφία η οποία εξετάζει την

Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία μαζί με την έμφυλη βία. Ο μεγαλύτερος όγκος της σχετικής με την Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία έρευνας, εστιάζει κατά κύριο λόγο στο προσφυγικό και μεταναστευτικό ζήτημα εξετάζοντας μέσα στα πλαίσια αυτού την διάσταση του φύλου, των έμφυλων καταπιέσεων και τελικά της έμφυλης βίας.

Λαμβάνοντας υπόψη τους παραπάνω περιορισμούς της βιβλιογραφίας κρίνεται χρήσιμο η παρούσα εργασία να κλείσει με δύο προτάσεις. Η πρώτη αφορά στην χρησιμότητα που μπορεί να έχει για την ελληνόγλωσση έρευνα η παρουσία ερευνών στα ελληνικά γύρω από την Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία αλλά και η συγγραφή ή η μετάφραση κάποιου ξενόγλωσσου εγχειριδίου της Αντικαταπιεστικής Κοινωνικής Εργασίας, στην ελληνική γλώσσα. Η Αντικαταπιεστική Κοινωνική Εργασία μετράει ήδη 30 χρόνια παρουσίας στην διεθνή βιβλιογραφία, αξιοποιείται ερευνητικά και έχει δεχθεί και κριτική για τις θέσεις της. Αποτελεί, επομένως, μία σύγχρονη προσέγγιση η οποία αναπτύσσεται, κερδίζει έδαφος ακαδημαϊκά και η παρουσία της στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφία εκτιμάται πως θα επιδράσει θετικά για την επιστήμη της Κοινωνικής Εργασίας στην Ελλάδα. Η δεύτερη πρόταση αφορά στην αξία που μπορεί να έχει η δημιουργία ενός Αντικαταπιεστικού μοντέλου το οποίο να επικεντρώνεται στην έμφυλη βία και την συνεργασία με επιζώσες έμφυλης βίας. Η δημιουργία ενός (ή και παραπάνω) τέτοιου μοντέλου θα μπορούσε να είναι πολύτιμο εργαλείο τόσο για τους/ τις κοινωνικού/-ές λειτουργούς και το πώς αντιλαμβάνονται την έμφυλη βία ως φαινόμενο, τις προεκτάσεις της και να χαράξει τον καταλληλότερο τρόπο προσέγγισης των επιζώσων, όσο και για τις ίδιες τις επιζώσες, οι οποίες θα έχουν την δυνατότητα με την υποστήριξη της/ του κοινωνικής/-ού λειτουργού να αποκτήσει σταδιακά, μια οργανωμένη ερμηνεία του τί τους συμβαίνει και να συναποφασίσουν για το πώς θα απεμπλακούν από αυτό.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ελληνόγλωσσες Αναφορές

- Banks, S. (2015). *Ηθική και Αξίες στην Κοινωνική Εργασία*. Αθήνα: Gutenberg.
- EIGE. (2018). *Δείκτης Ισότητας των Φύλων 2017: Ελλάδα*. Vilnius: EIGE.
<https://doi.org/10.2839/25036>
- EIGE. (2019). *Δείκτης Ισότητας των Φύλων 2019: Ελλάδα*. Vilnius: EIGE.
<https://doi.org/10.2839/23095>
- EIGE. (2020). *Δείκτης Ισότητας των Φύλων 2020 ΕΛΛΑΔΑ*. Vilnius: EIGE.
<https://doi.org/10.2839/911964>
- EIGE. (2022). *Μέτρηση γυναικοκτονιών στην Ελλάδα*. Vilnius: EIGE.
<https://doi.org/10.2839/285593>
- Feldman, R. S. (2011). *Εξελικτική Ψυχολογία: Διά Βίου Ανάπτυξη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Freire, P. (1977). *Η Αγωγή του Καταπιεζόμενου*. Αθήνα: Εκδόσεις Ράππα.
- Giddens, A. (2009). *Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Hogg, M. A., & Vaughan, G. M. (2010). *Κοινωνική Ψυχολογία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Hughes, M., & Kroehler, J. C. (2011). *Κοινωνιολογία: Οι βασικές έννοιες*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- in.gr. (2019, Ιανουάριος 24). Δολοφονία Τοπαλούδη: Μαρτυρία κλειδί για το παρελθόν της άτυχης φοιτήτριας. *in.gr*. Retrieved June 25, 2023, from <https://www.in.gr/2019/01/24/greece/dolofonia-topaloudi-martyria-kleidi-gia-parelthon-tis-atyxis-foititrias/>
- in.gr. (2021, Ιούνιος 18). Γλυκά Νερά: Το χρονικό του εγκλήματος – Από τη συγκίνηση για την απώλεια στο σοκ της αποκάλυψης του δράστη. *in.gr*. Retrieved June 25, 2023, from <https://www.in.gr/2021/06/18/greece/glyka-nera-xroniko-tou-egklimatos-apo-ti-sygkinisi-gia-tin-apoleia-sto-sok-tis-apokalypsis-tou-drasti/>
- Mills, C. W. (1985). *Η ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΦΑΝΤΑΣΙΑ*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- NewsIT. (2021, Ιούνιος 24). Γλυκά Νερά: Σάλος με την ανάρτηση της Χρυσήδας Δημουλίδου – «Δεν υπάρχει κάποιο ειδικό έγκλημα». *newsit.gr*. Retrieved June 25, 2023, from <https://www.newsit.gr/ellada/glyka-nera-salos-me-tin->

[anartisi-tis-xrysiidas-dimoulidou-den-yparxei-kaipoio-eidexthes-egklima/3312717/](https://thePressProject.gr/afthaireta-psychologika-porismata-gia-ton-dolofono-sta-glyka-nera-se-panelladiki-kalypsi/)

The Press Project. (2021, Ιούνιος 23). Αυθαίρετα ψυχολογικά πορίσματα για τον δολοφόνο στα Γλυκά Νερά σε πανελλαδική κάλυψη. *thePressProject.gr*. Retrieved June 25, 2023, from <https://thePressProject.gr/afthaireta-psychologika-porismata-gia-ton-dolofono-sta-glyka-nera-se-panelladiki-kalypsi/>

ThePressProject.gr. (2019, Φεβρουάριος 27). Προσωρινή διακοπή της εκπομπής «Αλήθειες με τη Ζήνα» και πρόστιμο 100.000 στο Star. *The Press Project*. Retrieved June 25, 2023, from <https://thePressProject.gr/prosorini-diakopitis-ekpompis-alitheies-me-ti-zina-kai-prostimo-100000-sto-star/>

TVXS. (2018, Δεκέμβριος 14). Πόσες φορές σκότωσαν την Ελένη Τοπαλούδη; *tvxs.gr*. Retrieved June 25, 2023, from <https://tvxs.gr/apopseis/i-apopsi-mas/poses-fores-skotosan-tin-eleni-topaloydi/>

Zavos, A. (2021). Η φεμινιστική προβληματική της διαθεματικότητας. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 156, 55. <https://doi.org/10.12681/grsr.25947>

Αθανασίου, Α., & Τσιμουρή, Γ. (2013). Mapping the biopolitics of borders: Bodies, places, deterritorializations. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 140(140). <https://doi.org/10.12681/grsr.54>

Α.Π.Θ. & Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. (1998). Διάκριση. In *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* (p. 356). Α.Π.Θ.

Ατσικπάση, Π., & Φωκίδης, Ε. (2021). Ανασκόπηση πεδίου της εκπαιδευτικής χρήσης των γυαλιών εικονικής πραγματικότητας έξι βαθμών ελευθερίας. *Συνέδρια Της Ελληνικής Επιστημονικής Ένωσης Τεχνολογιών Πληροφορίας & Επικοινωνιών Στην Εκπαίδευση*, 225–232.

ΓΓΔΟΠΙΦ. (2020). *1η Ετήσια Έκθεση για την Βία Κατά των Γυναικών*.

ΓΓΔΟΠΙΦ. (2021). *2η Ετήσια Έκθεση για την Βία Κατά των Γυναικών*.

ΓΓΔΟΠΙΦ. (2022). *3η Ετήσια Έκθεση για την Βία Κατά των Γυναικών*.

Δημοπούλου - Λαγωνίκα, Μ. (2011). Το μοντέλο της διαπολιτισμικής κοινωνικής εργασίας. In Μ. Δημοπούλου - Λαγωνίκα, Α. Ταυλαρίδου - Καλούτση, & Χ. Μουζακίτης (Eds.), *Μεθοδολογία Κοινωνικής Εργασίας: Μοντέλα Παρέμβασης* (pp. 703–744). Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.

- Δρούγα, Κ., Παπαθανασίου, Μ., & Τσονίδης, Α. (2001). Θύμα ή επιζώσα; Η ρητορική κατασκευή ταυτοτήτων στη συμβουλευτική για την κακοποίηση των γυναικών: Μία ανάλυση μελέτης. In ΚΕΘΙ. Θεσσαλονίκη: ΚΕΘΙ. Retrieved September 1, 2023, from <https://www.kethi.gr/ereunes-meletes/thyma-i-epizosa-i-ritoriki-kataskeyi-taytotiton-sti-symboyleytiki-gia-tin-kakopoiisi-gynaikon-mia-analysi-meletis>
- Ε.Σ.Α.μεΑ. (2019). *Γυναίκες και Αναπηρία: Πολλαπλές ταυτότητες, πολλαπλές προκλήσεις* (No. 978-618-5124-32-8). Retrieved September 1, 2023, from <http://139.144.147.121/publications/books-studies/4992-gynaikes-kai-anapiria>
- Ζαϊμάκης, Γ. (2011). *ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ : ΑΝΑΠΤΥΞΗ, ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΔΡΑΣΗ, ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Ιωακειμίδης, Β. (2012). Η «σκοτεινή πλευρά» της κοινωνικής εργασίας στην Ελλάδα. Μια κριτική αποτίμηση της πρώιμης ιστορίας του επαγγέλματος (1945-1967). In Β. Ιωακειμίδης (Ed.), *Κοινωνική Εργασία για την Κοινωνική Δικαιοσύνη: Ριζοσπαστική και Κριτική Θεωρία, Πρακτική, Παραδείγματα* (pp. 23–52). Αθήνα: Εκδοτικός Όμιλος Ίων.
- Καλλινικάκη, Θ. (2011). *Εισαγωγή στη Θεωρία & την Πρακτική της Κοινωνικής Εργασίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.
- Κανδυλάκη, Α. (2005). Αντιμετωπίζοντας την βία στην οικογένεια μέσα από δίκτυα υπηρεσιών στην τοπική αυτοδιοίκηση. In Γ. Ζαϊμάκης & Α. Κανδυλάκη (Eds.), *Δίκτυα Κοινωνικής Προστασίας: Μορφές παρέμβασης σε ευπαθείς ομάδες και σε πολυπολιτισμικές κοινότητες* (pp. 443–470). Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Κανδυλάκη, Α. (2018). Κριτική προσέγγιση και κριτικός αναστοχασμός στην εκπαίδευση και τις παρεμβάσεις της κοινωνικής εργασίας σε πολυπολιτισμικό περιβάλλον. In Α. Κανδυλάκη (Ed.), *Κοινωνική Εργασία, Πολιτισμική Ετερότητα & Κριτικός Αναστοχασμός* (pp. 13–42). Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.
- Καραγκούνης, Β. (2008). *ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.
- Κόκκαλη, Β., & Χατζησπύρου, Χ. (2021, Ιούνιος 18). Έγκλημα στα Γλυκά Νερά: Μετά από θέατρο 37 ημερών δηλώνει. . . μετανιωμένος ο πιλότος - Οδηγείται στην

Ευελπίδων. *protothema.gr*. Retrieved June 25, 2023, from <https://www.protothema.gr/greece/article/1135060/eglima-sta-gluka-nera-meta-apo-theatro-37-imeron-dilonei-metaniomenos-o-pilotos-odigeitai-stin-euelpidon/>

Κούρου, Μ., & Αθανασιάδου, Χ. (2022). Η Αναπαράσταση της Γυναικοκτονίας στην Ελληνική Ηλεκτρονική Ειδησεογραφία. *Επιστημονική Επετηρίδα Του Τμήματος Ψυχολογίας Α.Π.Θ., ΙΔ'*, 173–200.

Λιότζης, Ε. (2022). Σεξισμός στην εγχώρια ροζ λογοτεχνία: Μελετώντας το έργο των Χρυσίδας Δημουλίδου και Λένας Μαντά. *ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΙΘ(75)*, 88–120.

Μοσχοβάκου, Ν., & Παπαγιαννοπούλου, Μ. (2022). *ΒΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ*. Αθήνα: ΚΕΘΙ. <https://www.kethi.gr/ekdoseis/ekpaideytiko-egheiridio-bia-kai-parenohlisi-ston-kosmo-tis-ergasias>

Νταλάκα, Ε. (2022). Βία κατά των γυναικών με αναπηρία: έννοιες, θεσμοί, πολιτικές. *Κοινωνική Πολιτική, 16*, 59–75. <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/eeekp/article/view/30611>

Ντελή, Ε., & Πουλόπουλος, Χ. (2018). ΟΨΕΙΣ ΟΜΟΦΟΒΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ: Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙ-ΚΑΤΑΠΙΕΣΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΑΣΠΙΣΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ. *ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ, 113*, 3–29.

Παπαγιαννοπούλου, Μ., Κάσδαγλη, Σ., & Μουρτζάκη, Μ. (2020). *Έρευνα: Δεν είναι αυτή η δουλειά μας: Σεξουαλική παρενόχληση κατά των γυναικών στην εργασία: Εξετάζοντας τον κλάδο του επισιτισμού - τουρισμού*. Actionaid. Retrieved September 1, 2023, from <https://notpartofourjob.actionaid.gr/>

Παπαγιαννοπούλου, Μ., & Μοσχοβάκου, Ν. (2022). Δεν είμαστε όλες σε αναμονή για τη «λήξη» της πανδημίας: φεμινιστικές αρθρώσεις για την έμφυλη βία στη Λατινική Αμερική. *Κοινωνική Πολιτική, 16*, 94–112. <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/eeekp/article/view/30613>

- Παπαναστασίου, Έ. (2018). Οι έμφυλες κατασκευές των παιδιών νηπιαγωγείου για τα επαγγέλματα. *Έρευνα Στην Εκπαίδευση*. <https://doi.org/10.12681/hjre.14232>
- Παπούλη, Ε. (2014). ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ. *ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ*, 113, 1–21.
- Πλιόγκου, Β., Κανταρτζή, Ε., & Τριανταφύλλου, Μ. (2017). Έμφυλες αναπαραστάσεις στα σχολικά εγχειρίδια θετικής κατεύθυνσης των δύο τελευταίων τάξεων του Δημοτικού σχολείου. *Έρευνα Στην Εκπαίδευση*. <https://doi.org/10.12681/hjre.11940>
- Σιδέρης, Ν. (2015). Κρίση: Γονεϊκή απορία και ψυχολογική επαναρρύθμιση. In Π. Κυπριανός & J. P. Pourtois (Eds.), *Οικογένεια, Σχολείο, Τοπικές κοινωνίες* (pp. 23–38). Πάτρα: Orportuna.
- Στρατηγάκη, Μ. (2017). Η πολιτική ισότητας των φύλων στη δίνη της οικονομικής κρίσης. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 41, 60. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14536>
- Στρατηγάκη, Μ. (2022). *ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ: ΟΗΕ, ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ, ΕΛΛΑΔΑ*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος. (2022, Αύγουστος 5). *Χάνουμε ανθρώπινες ζωές και είναι γυναικοκτονίες* [Press release]. <https://skle.gr/index.php/el/2015-01-27-08-52-05/drasi/item/774-xanoume-anthropines-zoes-kai-einai-gynaikoktonies>
- Τσακιστράκη, Α. Χ. (2022). *Η ΣΥΜΒΑΣΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ: ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΕ ΜΙΑ ΖΩΗ ΧΩΡΙΣ ΒΙΑ*. Αθήνα: Πολιτείες.
- Τσίγκανου, Ι. (2021). Κοινωνικές αναπαραστάσεις Πεποιθήσεις και Στερεότυπα για την Ενδοοικογενειακή βία κατά των Γυναικών στην Ελλάδα. In *kethi.gr*. Αθήνα: ΕΚΚΕ. Retrieved September 1, 2023, from <https://www.kethi.gr/ereunes-meletes/koinonikes-anaparastaseis-pepoithiseis-kai-stereotypa-gia-tin-endooikogeneiaki-bia-kata-ton-gynaikon-stin-ellada>
- Τσιγκρής, Ά. Α. (2001). Η ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΒΙΑΣ: ΘΥΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΗΜΕΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ. *Epitheōrīsī Koinōnikōn Ereunōn*, 106. <https://doi.org/10.12681/grsr.8853>

- Χατζηφωτίου, Σ. (2005). Βία κατά των γυναικών στην Ελλάδα: Υποστηρικτικές Δομές και Υπηρεσίες. In Γ. Ζαϊμάκης & Α. Κανδυλάκη (Eds.), *Δίκτυα Κοινωνικής Προστασίας: Μορφές Παρέμβασης σε Ευπαθείς ομάδες και σε πολυπολιτισμικές κοινότητες* (pp. 471–488). Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Χατζηφωτίου, Σ. (2021). *Κοινωνική Εργασία και Ενδοοικογενειακή Βία*. Αθήνα: Εκδόσεις Τζιόλα.

Ξενόγλωσσες Αναφορές

- Alaggia, R., & Wang, S. (2020). “I never told anyone until the #metoo movement”: What can we learn from sexual abuse and sexual assault disclosures made through social media? *Child Abuse & Neglect*, 103, 104312. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.104312>
- Arksey, H., & O’Malley, L. (2005). Scoping studies: towards a methodological framework. *International Journal of Social Research Methodology*, 8(1), 19–32. <https://doi.org/10.1080/1364557032000119616>
- Bailey, A. (1998). Privilege: Expanding on Marilyn Frye’s “Oppression.” *Journal of Social Philosophy*, 29(3), 104–119. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1334782
- Baines, D. (2011). *Doing anti-oppressive practice: Social Justice Social Work*. Fernwood Publishing.
- Barnoff, L. (2011). Business as Usual: Doing Anti-Oppressive Organizational Change. In D. Baines (Ed.), *Doing Anti - Oppressive Practice: Social Justice Social Work* (pp. 176–194). Fernwood Publishing.
- Benjamin, A. (2011). Doing Anti-Oppressive Social Work: The Importance of Resistance History and Strategy. In D. Baines (Ed.), *Doing Anti - Oppressive Practice: Social Justice Social Work* (pp. 289–297). Fernwood Publishing.

- Brown, C. (2011). Reconceptualizing Feminist Therapy: Violence, Problem Drinking, and Re-storying Women's Lives. In D. Baines (Ed.), *Doing Anti-Oppressive Practice: Social Justice Social Work* (pp. 95–115). Fernwood Publishing.
- Campbell, J. C., & Runyan, C. S. W. (1998). Femicide. *Homicide Studies*, 2(4), 347–352. <https://doi.org/10.1177/1088767998002004001>
- Campos, A. A. (2013). Social work with female victims of gender violence. *Affilia*, 28(4), 366–378. <https://doi.org/10.1177/0886109913504722>
- Cecchi, R., Sassani, M., Agugiario, G., Caroppo, E., DeLellis, P., Sannella, A., Mazza, M., Ikeda, T., Kondo, T., & Masotti, V. (2022). A medico-legal definition of femicide. *Legal Medicine*, 59, 102101. <https://doi.org/10.1016/j.legalmed.2022.102101>
- Chatzifotiou, S. (2003). Violence against women and institutional responses: the case of Greece. *European Journal of Social Work*, 6(3), 241–256. <https://doi.org/10.1080/1369145032000164555>
- Chatzifotiou, S., & Dobash, R. E. (2001). Seeking informal support. *Violence Against Women*, 7(9), 1024–1050. <https://doi.org/10.1177/10778010122182884>
- Choi, G. Y., & Byoun, S. J. (2012). Domestic violence against migrant women in South Korea: Addressing the needs of a uniquely situated victim population in domestic violence policy. *International Social Work*, 57(6), 645–660. <https://doi.org/10.1177/0020872812448492>
- Clifford, D., & Burke, B. (2005). Developing anti-oppressive ethics in the new curriculum. *Social Work Education*, 24(6), 677–692. <https://doi.org/10.1080/02615470500185101>
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299.
- Danis, F. S. (2003). Social Work Response to Domestic Violence: Encouraging News from a New Look. *Affilia*, 18(2), 177–191. <https://doi.org/10.1177/0886109903251407>
- Dedotsi, S. (2015). *Social work education and anti-oppressive practice in Greece* [PhD thesis]. University of Manchester.

- Dominelli, L. (1996). Deprofessionalizing social Work: Anti-Oppressive Practice, Competencies and Postmodernism. *British Journal of Social Work*, 26(2), 153–175. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjsw.a011077>
- Dominelli, L. (2002). *Anti oppressive social Work Theory and practice*. Red Globe Press.
- Dubrosky, R. R. (2013). Iris Young's Five Faces of Oppression Applied to Nursing. *Nursing Forum*, 48(3), 205–210. <https://doi.org/10.1111/nuf.12027>
- Dutton, M. A. (1993). Understanding Women's Responses to Domestic Violence: A Redefinition of Battered Woman Syndrome. *Scholarly Commons at Hofstra Law*, 21(4), 1191–1242. <http://scholarlycommons.law.hofstra.edu/hlr/vol21/iss4/2>
- Edmonds-Cady, C., & Wingfield, T. T. (2017). Social workers: agents of change or agents of oppression? *Social Work Education*, 36(4), 430–442. <https://doi.org/10.1080/02615479.2017.1291802>
- Efthymiou, A., & Stavrakakis, H. (2018). Rap in Greece: Gendered configurations of power in-between the rhymes. *Journal of Greek Media and Culture*, 4(2), 205–222. https://doi.org/10.1386/jgmc.4.2.205_1
- Gelles, R. J., & Loseke, D. R. (Eds.). (1993). *Current controversies on family violence*. London: Sage.
- George, J., & Stith, S. M. (2014). An updated feminist view of intimate partner violence. *Family Process*, 53(2), 179–193. <https://doi.org/10.1111/famp.12073>
- Goldner, V. (1998). The treatment of violence and victimization in intimate relationships. *Family Process*, 37(3), 263–286. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1998.00263.x>
- Goldner, V. (1999). MORALITY AND MULTIPLICITY: PERSPECTIVES ON THE TREATMENT OF VIOLENCE IN INTIMATE LIFE. *Journal of Marital and Family Therapy*, 25(3), 325–336. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.1999.tb00251.x>
- Goldner, V., Penn, P., Sheinberg, M., & Walker, G. (1990). Love and Violence: Gender Paradoxes in Volatile attachments. *Family Process*, 29(4), 343–364. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1990.00343.x>

- Gondolf, E. W., & Fisher, E. R. (1988). *Battered women as survivors: An alternative to treating learned helplessness*. Lexington Books/D. C. Heath and Com.
- Heise, L., Ellsberg, M., & Gottmoeller, M. (2002). A global overview of gender-based violence. *International Journal of Gynaecology and Obstetrics*, 78, S5–S14.
[https://doi.org/10.1016/s0020-7292\(02\)00038-3](https://doi.org/10.1016/s0020-7292(02)00038-3)
- Hinson, S., & Bradley, A. (2005). A structural analysis of oppression. *Grassroots Policy Project*, 1–5.
- IFSW & IASSW. (2014). *Global Definition of the Social Work Profession*. Retrieved September 13, 2023, from <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>
- Ioakimidis, V., & Trimikliniotis, N. (2020). Making sense of social work's troubled past: professional identity, collective memory and the quest for historical justice. *British Journal of Social Work*, 50(6), 1890–1908.
<https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaa040>
- Jha, S., & Satapathy, A. (2021). Hegemonic masculinity, oppressed femininity and the (Un)Gendered loss of identities in a dystopia. *Academia Letters*.
<https://doi.org/10.20935/al2854>
- John, N. A., Casey, S. E., Carino, G., & McGovern, T. (2020). Lessons Never Learned: Crisis and gender-based violence. *Developing World Bioethics*, 20(2), 65–68.
<https://doi.org/10.1111/dewb.12261>
- Kahan, D., Lamanna, D., Rajakulendran, T., Noble, A., & Stergiopoulos, V. (2020). Implementing a trauma-informed intervention for homeless female survivors of gender-based violence: Lessons learned in a large Canadian urban centre. *Health & Social Care in the Community*, 28(3), 823–832.
<https://doi.org/10.1111/hsc.12913>
- Krantz, G., & Garcia-Moreno, C. (2004). Violence against women. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 59(10), 818–821.
<https://doi.org/10.1136/jech.2004.022756>
- Laird, S. E. (2014). The Law, Professional Ethics and Anti-Oppressive Social Work. In C. Cocker & T. Hafford-Letchfield (Eds.), *Rethinking Anti-Discriminatory and Anti-Oppressive Theories for Social Work Practice* (pp. 45–59). Bloomsbury Publishing.

- Liu, C. L. (2017). CULTURE OR OPPRESSION? An anti-oppressive perspective on women with mental health problems who survived their male partners' violence. *Socialno Delo*, 55(5/6), 289–300.
- Morgaine, K., & Capous-Desyllas, M. (2014). *Anti-Oppressive social work practice*. SAGE.
- Morrison, A., Ellsberg, M., & Bott, S. (2007). Addressing Gender-Based Violence: A Critical Review of Interventions. *World Bank Research Observer*, 22(1), 25–51. <https://doi.org/10.1093/wbro/lkm003>
- Niraki, M. E. (2023). Gender-Based Violence and Intimate Partner Violence in Greece During the COVID–19 Pandemic. *Proceedings of the 6th International Conference on Gender Research*, 6(1), 287–293. <https://doi.org/10.34190/icgr.6.1.1158>
- O'Brien, J. E., & Macy, R. J. (2016). Culturally specific interventions for female survivors of gender-based violence. *Aggression and Violent Behavior*, 31, 48–60. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2016.07.005>
- Papamichail, S. P. (2019). Policing Domestic Violence in Greece: The Cooperation of the Police with Women-Victims of Domestic Violence as a Key Factor in the Prevention and Treatment. *Journal of Sociology and Social Work*. <https://doi.org/10.15640/jssw.v7n2a7>
- Pasinato, W., & De Ávila, T. P. (2022). Criminalization of femicide in Latin America: Challenges of legal conceptualization. *Current Sociology*, 71(1), 60–77. <https://doi.org/10.1177/00113921221090252>
- Poteyeva, M., & Wasileski, G. (2016). Domestic Violence against Albanian Immigrant Women in Greece: Facing Patriarchy. *Social Sciences*, 5(3), 37. <https://doi.org/10.3390/socsci5030037>
- Pritchard, R. (2007). Gender inequality in British and German universities. *Compare*, 37(5), 651–669. <https://doi.org/10.1080/03057920701582582>
- Pyles, L., & Postmus, J. L. (2004). Addressing the problem of domestic violence: How far have we come? *Affilia*, 19(4), 376–388. <https://doi.org/10.1177/0886109904268865>
- Qin, D. (2016). Positionality. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies*, 1–2. <https://doi.org/10.1002/9781118663219.wbegss619>

- Robinson, L., & Spilsbury, K. (2007). Systematic review of the perceptions and experiences of accessing health services by adult victims of domestic violence. *Health & Social Care in the Community*, 16(1), 16–30. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2524.2007.00721.x>
- Russo, N. F., & Pirlott, A. G. (2006). Gender-Based Violence: Concepts, methods, and findings. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1087(1), 178–205. <https://doi.org/10.1196/annals.1385.024>
- Seligman, M. E. (1972). Learned helplessness. *Annual Review of Medicine*, 23(1), 407–412.
- Sensoy, O., & DiAngelo, R. (2017). *Is everyone really equal?: An Introduction to Key Concepts in Social Justice Education*. Teachers College Press.
- Sklavou, K., Valasaki, M., Pateras, K., & Mastroyiannakis, A. (2020). Violence against women and unemployment through a multidisciplinary and critical approach. *DOAJ (DOAJ: Directory of Open Access Journals)*. <https://doi.org/10.26386/obrela.v3i2.179>
- Thompson, N. (2001). *Anti-Discriminatory Practice* (3rd ed.). Basingstoke: Macmillan.
- United Nations. (1993, December 20). *Declaration on the Elimination of Violence against Women* [Press release]. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-elimination-violence-against-women>
- Weil, S., Corradi, C., & Naudi, M. (Eds.). (2018). *Femicide across Europe: Theory, research and prevention*. Bristol University Press.
- Wiech, J. F. (2009). *How social workers resolve the ethical dilemmas that arise when working with women experiencing domestic violence* [MA thesis]. Smith College.
- World Health Organization. (n.d.). *Violence Against Women*. who.int. Retrieved September 19, 2023, from https://www.who.int/health-topics/violence-against-women#tab=tab_1
- Young, I. M. (1992). The Five Faces of Oppression. In T. Wartenberg (Ed.), *Rethinking Power* (pp. 174–195). Albany: State University of New York Press.
- Zhang, H. (2017). How ‘Anti-ing’ becomes Mastery: Moral Subjectivities Shaped through Anti-Oppressive Practice. *British Journal of Social Work*, 48(1), 124–140. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcx010>

Zippel, K., Ferree, M. M., & Zimmermann, K. (2016). Gender equality in German universities: vernacularising the battle for the best brains. *Gender and Education*, 28(7), 867–885. <https://doi.org/10.1080/09540253.2015.1123229>